

MICHAELA MORAVČÍKOVÁ
(editor)

Tradičné a netradičné formy financovania cirkvi

TRNAVA 2024

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

PRÁVNICKÁ FAKULTA
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE

Vzor citácie:

Moravčíková, Michaela (ed.) Tradičné a netradičné formy financovania cirkvi. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2024, 166 s.

Recenzenti

Ks. dr Paweł Lewandowski, prof. SGMK,
Kolegium Nauk Prawnych,
Szkoła Główna Mikołaja Kopernika Warszawa

Dr. hab Konrad Walczuk, prof. AszWoj,
Akademia sztuki wojennej, Warszawa

Michaela Moravčíková
(editor)

**TRADIČNÉ A NETRADIČNÉ FORMY
FINANCOVANIA CIRKVI**

TRNAVA 2024

Zborník vychádza v rámci riešenia projektu VEGA 1/0170/21 *Medzinárodnoprávne záväzky Slovenskej republiky v oblasti financovania Katolíckej cirkvi*.

© Michaela Moravčíková (editor), 2024

ISBN 978-80-568-0703-3

OBSAH

Predslov	7
Podmioty lecznicze prowadzone przez Kościół Katolicki Bartłomiej Drop	8
Porovnaní významu daňové asignace ve financování církví a náboženských společností ve Španělsku a na Slovensku Damián Němec	20
Administracyjne kary pieniężne nakładane na jednostki kościelne przez Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych w Polsce Jakub Groszkowski, Aleksandra Mazur	31
Restytucja mienia kościelnego w Ukrainie po 1991 r. (w kazusach) Jerzy Nikołajew	43
Problem odpłatności za proces małżeński przed sądem kościelnym w Polsce Justyna Krzywkowska	59
Zabezpieczenie ekonomiczne kapelanów zatrudnionych w siłach zbrojnych Krystyna Ziółkowska	75
Financial instruments as a form of financing Catholic Church entities in Poland and their regulation in diocesan canon law Marek Strzała	89
The status of hospital chaplains Marzena Furtak – Niczyporuk	99
Prawo patronatu – tradycyjna forma finansowania w Kościele katolickim Mieczysław Różański	108

Predmet reštitúcie cirkevného majetku	
Milan Sudzina	120
Fundraising jako možnost financování církve	
Monika Menke	131
Regulace ekonomických záležitostí v sérii smluv s německými spolkovými zeměmi	
Damián Němec	143
Opatření arcibiskupství pražského o služném duchovních a dalších ekonomických otázkách	
Stanislav Příbyl	154

PREDSLOV

Medzinárodná vedecká konferencia Tradičné a netradičné formy financovania cirkvi, z ktorej zborník prednášok sa vám dostáva do rúk, sa konala v rámci riešenia projektu VEGA 1/0170/21 *Medzinárodnoprávne záväzky Slovenskej republiky v oblasti financovania katolíckej cirkvi* v spolupráci a bola zorganizovaná Ústavom pre právne otázky náboženskej slobody Právnickej fakulty Trnavskej university v Trnave spoločne s Katedrou konfesného práva a Katedrou verejného a ústavného cirkevného práva Fakulty práva, kánonického práva a verejnej správy Katolíckej univerzity Jána Pavla II. v Lubline, Kolégiom práva Vysokiej školy Mikuláša Kopernika v Lubline a s Inštitútom konfesného práva a štátno-cirkevných vzťahov Užhorodskej národnej univerzity, Ukrajina. Cieľom podujatia bolo reflektovať koniec komunistických režimov v strednej a východnej Európe, ktorý predstavoval zlom vo vzťahoch štátu a cirkvi. Významnou úlohou, pred ktorou sa štáty strednej a východnej Európy ocitli, boli reštitúcie cirkevného majetku, a s tým súvisiace otázky financovania cirkví a náboženských spoločností. Bolo a je potrebné vysporiadať sa s majetkovými krivdami, ktoré počas komunizmu cirkvi utrpeli a vytvoriť nové pravidlá pre pôsobenie cirkví v spoločnosti ako aj súvisiace potreby ich financovania. Vo viacerých krajinách došlo iba k čiastočnému zmierneniu majetkových krívd, ktoré boli cirkvám spôsobené, preto bolo potrebné ďalej diskutovať o podpore činnosti cirkví zo štátneho rozpočtu. Taktiež vyvstávajú otázky o ekonomickom zabezpečení duchovných, ktorí pôsobia ako nemocniční kapláni, ktorí pôsobia v ozbrojených zboroch, ozbrojených silách, v záchranárskych zložkách, v sociálnej sfére a ďalších segmentoch. Cieľom konferencie bola aj diskusia o verejných financiách v súvislosti s cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ako aj ďalšie ekonomické aspekty náboženského života. Veríme, že aj touto spisbou autori prispievajú k tvorbe podkladov pre vytváranie dobrých politík a vzťahov štátov a cirkví

Michaela Moravčíková

PODMIOTY LECZNICZE PROWADZONE PRZEZ KOŚCIÓŁ KATOLICKI

MEDICAL ENTITIES RUN BY THE CATHOLIC CHURCH

Dr hab. n. o zdrowiu Bartłomiej Drop, prof.

UM Lublin

Streszczenie: *Działalność charytatywna Kościoła katolickiego w zakresie szpitalnictwa i pomocy potrzebującym sięga w Polsce IV w. Wspomaganie ludzi chorych, starych i potrzebujących uważano za powinność duchową i było jednym z punktów realizowanej ówczesnie opieki i polityki społecznej. Szpitale nie zawsze były miejscami leczenia osób chorych, pełniły rolę przytułków dla ubogich, służyły także odosobnieniu osób chorych zakaźnie podczas epidemii. Celem pracy była próba przedstawienia roli kościoła w kształtowaniu się polskiego szpitalnictwa na przestrzeni wieków oraz próba zaprezentowania aktualnych statystyk dotyczących podmiotów leczniczych prowadzonych przez kościół w Polsce.*

Słowa kluczowe: *kościół, podmiot leczniczy, szpital, działalność lecznicza, finansowanie.*

Abstract: *The charitable activity of the Catholic Church in the field of hospital care and helping those in need dates back to the 4th century in Poland. Caring for the sick, the elderly, and the needy was considered a spiritual duty and was one of the points of care and social policy of the time. Hospitals have not always been places to treat the sick, they served as shelters for the poor, they were also used as places to isolate people with infectious diseases during epidemics. The aim of the work was to present the role of the Church in the development of Polish hospital care over the centuries and to present current statistics on medical entities run by the Church in Poland.*

Key words: *church, medical entity, hospital, medical activity, funding.*

Introduction

The involvement of the Christian and then Catholic Church in the development of institutional care for the sick and those in need was the basis for their current functioning and plays an important role in the health care system. Institutional care evolved primarily on the basis of hospital services run by churches and religious orders, and hospitals themselves were originally institutions performing many functions, mainly providing help to various groups of people in need – the elderly, the sick and infirm, and orphans. These were institutions that easily adapted their capabilities and methods of

functioning to changing circumstances – times, political and legal systems and social needs¹.

1. Legal basis for the operation of medical entities in Poland

Referring to the Act on Medical Activity, a medical entity is today defined in a very broad scope – it may be an independent health care facility, an entrepreneur within the meaning of the Business Activity Act, as well as a research institute or a foundation. A necessary condition is that it provides medical services.

1.1. Medical entities

On July 1, 2011, the Act of April 15, 2011 on Medical Activity (Journal of Laws No. 112, item 654) – hereinafter referred to as the AMA – entered into force, reforming the market of entities providing health services. The new act replaced the Act of August 30, 1991 on Health Care Entities (consolidated text: Journal of Laws of 2007, No. 14, item 89, as amended).

The Act on Medical Activity in Art. 1. specifies:

- the rules for performing medical activity;
- the rules of operation of entities performing medical activity that are not entrepreneurs;
- the rules for keeping a register of entities performing medical activity;
- the working time standards for employees of medical entities;
- the rules for supervising the performance of medical activity and entities performing medical activity.

The Act on Medical Activity constitutes a fundamental legal basis for the functioning of both, comprehensive entrepreneurs, health care facilities and individual private practices, and entities providing health services, i.e. those performing medical activities according to the new nomenclature, and introduces a new division of health care providers.

---

¹ Bartkowiak, Edyta. Z historii opieki. Szpitale i zakłady zakonne dla dzieci w tradycji polskiej. Studia z nauk społecznych. 2016, nr 2, s. 42-43.

1.2. Medical Activity

The Art. 3. of the AMA contains a definition of the medical activity, which is the basic concept for the Act on the Medical Activity, and at the same time for the medical market functioning in Poland. Previously, the term was not generally used in a normative context.

Medical activity involves providing health services. Therefore, the essence and subject of medical activity are health services. Health services are activities aimed at maintaining, saving, restoring or improving health and other medical activities resulting from the treatment process or separate provisions regulating the principles of their implementation. Health services are a concept that has existed in the Polish health care system for a long time, as it was regulated in the previous Act on Health Care Entities.

In addition to providing health services, medical activity may also consist in: health promotion or the implementation of teaching and research tasks in connection with the provision of health services and health promotion, including the implementation of new medical technologies and treatment methods. An entity performing medical activity may also participate in the preparation of persons to practice a medical profession and the education of persons practicing a medical profession under the principles set out in separate provisions regulating the education of such persons. However, teaching and research activities remain optional.

1.3. Hospital services

The Act on Medical Activity contains a legal definition of a hospital and hospital services. Pursuant to Art. 2, Paragraph 1, Subparagraph 9 of the AMA, hospital is an enterprise of a medical entity in which this entity performs medical activities such as hospital services, while hospital services are comprehensive health services provided 24 hours a day, consisting of diagnosis, treatment, care and rehabilitation, which cannot be provided as part of other stationary and 24-hour healthcare or outpatient health services. Hospital services also include services provided with the intention of terminating their provision within a period.

Pursuant to Art. 2, Paragraph 1, Subparagraph 12 of the AMA, stationary and 24-hour health services other than hospital services are care, nursing, palliative, hospice services, long-term care services, medical rehabilitation, addiction treatment, psychiatric health care and health resort treatment provided to

patients whose health condition requires 24-hour or all-day health services in appropriately equipped, permanent rooms.

1.4. Services other than hospital ones

Inpatient and 24-hour health services other than hospital services are provided in a nursing facility, a medical rehabilitation facility, and a hospice. However, outpatient health services are provided in an ambulatory care clinic (outpatient clinic, specialist clinic, health centre, ambulatory care clinic with a sick bay), as well as in a diagnostic examination centre and a medical diagnostic laboratory.

1.5. Types of entities that can perform medical activities

The Act on Medical Activity introduced two basic definitions regarding medical service providers, i.e. entities providing health services: medical entities and entities performing medical activities (both medical entities and private professional practices).

According to the Art. 4 of the AMA, the definition of medical entities includes:

- entrepreneurs within the meaning of the provisions of the Act of July 2, 2004 on Freedom of Business Activity (consolidated text: Journal of Laws of 2010, No. 220, item 1447, as amended) – hereinafter referred to as the AFBA in all forms provided for the implementation of business activity, unless the Act provides otherwise;
- independent public health care facilities;
- budgetary units, including state budgetary units created and supervised by the Minister of National Defense, the minister responsible for internal affairs, the Minister of Justice or the Head of the Internal Security Agency, having in their organizational structure an ambulatory care clinic, an ambulatory care clinic with a sick bay or a primary care physician;
- the research institutes referred to in Article 3 of the Act of 30 April 2010 on research institutes (Journal of Laws No. 96, item 618);
- foundations and associations the statutory purpose of which is to carry out tasks in the field of health protection and whose statute permits the pursuit of medical activities;
- churches, church legal entities or religious associations – to the extent that they perform medical activities.

As a result, the market of medical entities includes entrepreneurs and medical entities that are not entrepreneurs (independent public health care facilities, budgetary units), as well as other entities that include research institutes, foundations, associations and churches.^{2,3}

2. Financing the Church in Poland. Legal basis and organization

The Catholic Church in Poland is financed from two main sources: from the donations of the faithful, which constitute about 80% of the budget, and from state money, which is equivalent to 20% of all the money received.

The Church Fund was established pursuant to Art. 8 of the Act of March 20, 1950 on Nationalization of Mortmain Property, Entrusting Farm Land to Parish Priests, and Creation of the Church Fund (Journal of Laws No. 9, item 87, as amended) as a form of compensation for churches for land properties taken over by the state. This Fund, in accordance with the principle of equality between churches and other religious associations as expressed in Article 25 Paragraph 1 of the Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997, operates for the benefit of churches and other religious associations with a regulated legal status in the Republic of Poland.

The Church Fund is a separate item in part 43 of the state budget – religious denominations and national and ethnic minorities, in section 758 – various settlements, in chapter 75822 – Church Fund, managed by the minister responsible for religious denominations and national and ethnic minorities – currently the Minister of Internal Affairs and Administration.

The budget act for 2024 includes PLN 11,000,000 of support for Polish churches and religious associations.

2.6. Allocation of the Church Fund

Pursuant to point 2, church legal entities will be able to apply for a grant from the Church Fund for the implementation of the following tasks in 2024:

- supporting church charity and care activities, which are defined by the re-

---

² Podmioty lecznicze i definicje z ustawy o działalności leczniczej (prawo.pl) [<https://www.prawo.pl/zdrowie/podmioty-lecznicze-i-definicje-z-ustawy-o-dzialalnosci-leczniczej,234944.html>] (access: 28.07.2024 r)

³ Dz.U. 2011 nr 112 poz. 654, Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej.

gulations contained in Art. 39 of the Act of May 17, 1989 on the relationship between the State and the Catholic Church in the Republic of Poland and Art. 24 section 1 of the Act of 17 May 1989 on guarantees of freedom of conscience and religion (Journal of Laws of 2023, item 265).

The charitable and protective activities of the Church include in particular:

- running institutions for orphans, elderly people, physically or mentally disabled people and other categories of people in need of care,
- running hospitals and other medical facilities and pharmacies,
- organizing assistance in the field of maternity protection,
- organizing help for orphans, people affected by natural disasters and epidemics, war victims, families and people in difficult financial or health situations, including those deprived of liberty,
- running nurseries, orphanages, dormitories and shelters,
- providing assistance in ensuring recreation for children and young people in need,
- promoting the idea of helping others and social attitudes conducive to this,
- transferring aid abroad to victims of natural disasters and people in special need.

Pursuant to Article 24 Paragraph 1 of the Act of 17 May 1989 on guarantees of freedom of conscience and religion, churches and other religious associations are entitled to set up and run, in accordance with the rules laid down by law, appropriate institutions, including institutions for persons in need of care, hospitals and other institutions for the treatment of persons within the meaning of the provisions on medical activity, nurseries and shelters for children.

Grants for the above-mentioned purpose will be allocated in particular for renovation of facilities where charity and care activities are carried out and for the purchase of necessary equipment and teaching aids, with the exception of investment purchases. In particularly justified cases, the costs of operating these facilities (e.g., food) and providing assistance in ensuring care and rest for those in need will be funded by the Church Fund.⁴

3. The History of hospital care in Poland

The first hospitals, unlike hospitals in the modern sense, were not medi-

---

⁴ Fundusz Kościelny – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji [<https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>] (access: 28.07.2024 r)

cal in nature. According to encyclopedic sources from the early 20th century, the term hospital is derived from the Latin word *hospitale*, *hospitium*, and means “charitable institutions created to help the sick, homeless, foundlings, orphans”. Hospitals were established from the 4th century on the initiative of the clergy. According to needs, they were variously called: *brechotrophia* (homes for infants and foundlings), *orphanotrophia* (homes for orphans), *nosocomia* (hospitals for the sick), *xenodochia* (shelters for travelers), *gerantocomia* (homes for the elderly) and *ptochotrophia* (homes for the poor). It was not until the 19th century that the former hospitals and asylums were replaced by charitable institutions, and the term “hospital” came to refer exclusively to medical institutions.⁵

In accordance with their purpose, the oldest Polish hospitals were multi-functional facilities for various groups in need. Most likely, the first hospital in Poland was founded by Piotr Włast in 1108 on Mount Sobótka and entrusted to the care of the Canons Regular of Saint Augustine. This hospital was moved to Wrocław and existed until the 18th century. In 1170, Mieszko III of Poland founded a hospital in Poznań at the church of St. Michael and entrusted it to the care of the brothers of the Order of St. John of Jerusalem, Knights Hospitaller (the Joannites). In 1152, Archbishop Janisław of Gniezno founded a hospital in Jędrzejów run by Cistercians, who also managed hospitals in Kołbacz (1185), Lubiąż (1203), Wieluń, Oława, Wolin and Szczecin. In 1203, Bishop Pełka of Krakow founded a hospital for miners in Sławków and handed it over to the monastic congregation of the Holy Spirit de Saxia, known in our country as the Spiritans. In 1244, the hospital was moved to Kraków and until the 18th century, thanks to the support of wealthy people and residents of the city, it played the role of a general hospital, i.e. a model for the entire Republic of Poland. Unlike the others, this hospital was not only larger but also well organized and, in a sense, even specialized. It had several wards, including, for the first time, a ward for infants with their mothers, older children, the disabled and the elderly. As Czesław Kępski writes, “it provided medical care in accordance with the spirit of the times and the level of medicine”^{6,7}

⁵ Archutowski, Józef, Archutowski Roman. *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XXXIX-XI. Warszawa-Lublin-Łódź, 1914.

⁶ Bartkowiak, Edyta. *Z historii opieki. Szpitale i zakłady zakonne dla dzieci w tradycji polskiej*. Studia z nauk społecznych. 2016, nr 2, s. 55-57.

⁷ Kępski, Czesław. *Idea miłosierdzia a dobroczynność i opieka*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 2002. ISBN 83-227-1912-4, B5.

4. Consecrated life in Poland

The consecrated life plays an important role in our country, and in addition to the traditional forms of contemplative and active orders that have existed for centuries, new forms have emerged that have their roots in the early 20th century, including secular institutes. Despite the number of vocations decreasing by a quarter over the last 25 years, the number of people choosing this form of living still remains significant. The decrease in the number of consecrated persons, however, did not result in a decrease in the number of religious activities, because during this period they increased eightfold. Consecrated persons play an important role in society – they engage in numerous activities such as prayer and evangelization, but also help and service to those in need. Their activities include care for the sick, education, work with youth and many other forms of social and pastoral assistance. Modern religious congregations not only continue traditional forms of activity, such as running parishes or schools, but also respond to new social challenges, for example by creating health centres – places of support for the homeless, the sick and the disabled.⁸

The consecrated life plays an important role in the ecclesial community and in society, providing support, prayer and service to those in need.

4.7. The most numerous religious congregations for men and women. Statistics on consecrated life in Poland

The largest male orders in Poland are the Franciscans, the Salesians and the Conventual Franciscans.

Among the female orders, the most numerous are the The Stara Wieś Little Servant Sisters, the Elizabethans, the Sisters of Charity and the Sisters of Nazareth.

Male Orders:

Number of congregations: 59.

Total number of monks: 10 703.

The most numerous institutes:

the Franciscans: 1171 monks;

the Salesians: 1061 monks;

the Conventual Franciscans: 881 monks.

---

⁸ Życie konsekrowane w Polsce: powołanie, misja, statystyki. Papieskie Dzieła Misyjne [<https://missio.org.pl/dzielo-piotra/zycie-konsekrowane-w-polsce-powolanie-misja-statystyki/>] (access: 28.07.2024 r.)

The number of monks decreased by 16% compared to 1997.

Female Orders:

Number of congregations: 105.

Total number of nuns: 16 037.

The most numerous institutes:

the Stara Wieś Little Servant Sisters: 815 nuns;

the Elizabethans: 679 nuns;

the Sisters of Charity: 666 nuns.

The number of nuns decreased by 34% compared to 1997.

Female Contemplative Orders:

Number of female religious contemplative communities: 13.

Total number of nuns: 1270.

The most numerous order: Discalced Carmelites, approximately 450 nuns.

The number of nuns decreased by 3.8% compared to 1997.

Secular Institutes:

Number of institutes: 32.

Total number of members: 968 people, including 864 with perpetual vows.

Most institutes are female, only three are male.

General statistics:

Total number of consecrated persons in Poland: 29 143.

Number of places providing help run by religious orders in Poland: over 8,200.

Over the last quarter of a century, the number of consecrated persons has decreased by 26.5%, but the number of religious places providing help has increased eightfold.⁹

The places providing help run by nuns in Poland include over 30 care and treatment facilities, 17 doctor's offices, eight rehabilitation facilities, two hospices and 31 windows of life. It is also worth noting that although it was difficult for the sisters to re-establish their own hospital system (there is currently only one hospital run by the sisters), they work in 121 hospitals, 20 clinics and 23 hospices. They perform various professions. They work, among others, as doctors and nurses.

Male institutes also conduct charitable activities. Their own activities include, among others, 8 clinics and health centers, 24 nursing homes, 14 youth educational centers and 13 therapy centers for addicts.¹⁰

---

⁹ Życie konsekrowane w Polsce: powołanie, misja, statystyki. Papieskie Dzieła Misyjne [<https://missio.org.pl/dzielo-piotra/zycie-konsekrowane-w-polsce-powolanie-misja-statystyki/>] (access: 28.07.2024 r.)

¹⁰ Życie konsekrowane w Polsce [<https://www.redemptor.pl/multimedia/zycie-konsekrowane-w-polsce/>] (access: 28.07.2024 r.)

Church institutions in Poland run, among others for the sick and terminally ill, 11 hospitals, 39 stationary hospices and 61 home hospices, 100 Caritas care stations, 42 care and treatment facilities for adults, 11 clinics and health centers. Every third hospice in Poland is run by a church institution.

For the elderly and sick, the Church runs 169 social welfare homes and 9 day care homes. For disabled people – 10 rehabilitation centers, 9 day care homes, 102 occupational therapy workshops, 48 community self-help homes, 18 professional activity centers and 136 rehabilitation equipment rentals. In turn, for sick children – 6 care and treatment facilities, 120 care and education facilities and 212 therapeutic community centers.

Female orders conduct a total of 410 charitable works, including: 2 hospitals, 3 hospices, 25 medical and therapeutic offices, 28 care and treatment facilities for adults, 99 social welfare homes for adults, 2 day care homes, 7 full-day care facilities for the disabled, 6 rehabilitation centers, 8 counselling centres and 9 occupational therapy workshops.

For children, nuns run 5 care and treatment facilities and 120 care and education facilities for children with special needs.

Among the sisters working in medical professions, there are 34 doctors and 1,162 nurses. In addition, 348 sisters work in other positions in external institutions serving the sick (hospitals, hospices or counselling centres).

Sisters from almost every order were very involved in helping those most in need during the pandemic. In the light of the report published by the Consulta of the Female Congregations at the end of April 2020, due to staff shortages caused by the epidemic, 63 sisters were involved in hospitals, 6 sisters in hospices, 69 in nursing homes or local government care centers or in Caritas centers, 207 sisters in nursing homes run by the religious congregations as additional staff, and 32 sisters in other facilities for the sick. The congregations also purchased bed linen, blankets, mattresses, and gloves for hospitals and nursing homes.

In Poland, male orders run 7 hospitals, 12 hospices, 78 Caritas care centers, 27 social welfare homes for the elderly and sick, 16 clinics and health centers, 28 occupational therapy workshops for the disabled, 6 pharmacies, 14 herbal medicine centers and 3 rehabilitation centers.

Additionally, 207 monks serve as chaplains in hospitals and 96 in social welfare homes.

From the very beginning of the epidemic, at the request of the chairman of the Conference of Major Superiors of Men, Father Janusz Sok, CSsR, monks responded to appeals for help in social welfare homes and medical care facilities. By the end of December 2020, 218 monks were involved in aid works

reported to the secretariat of the CMSM, some of whom even helped in several places. From this group, 141 monks provided assistance in nursing homes, of which 15 monks were involved in the hospitals.

During the epidemic, medical staff could also receive the help of the monks, as they were provided with religious facilities where they could rest after work, unable to return to their homes. The monks also participated in the “adopt a medic” and “firefighters for medics” campaigns. Many male monasteries supported nursing homes in their immediate vicinity with personal protective equipment. Monastic parishes throughout Poland initiated various types of aid actions: sewing masks, helping with shopping and delivering meals to the sick and elderly.

Conclusion

The very strong involvement of the Catholic Church in Poland in helping and caring for the sick and those in need is evident on many levels. For many years, the Church has been running hospitals and hospices as well as various clinics, supporting sick people through priests who provide spiritual help in parishes and a large number of volunteers visiting them.

Monks and nuns with very good medical education work in numerous health care facilities, and many priests serve as chaplains in public or private health care facilities.¹¹ The actions undertaken by clergy are selfless and are a sign of humanitarianism and sensitivity to human suffering.

REFERENCES

1. Archutowski, Józef, Archutowski Roman. *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XXXIX-XI. Warszawa-Lublin-Łódź, 1914.
2. Bartkowiak, Edyta. Z historii opieki. Szpitale i zakłady zakonne dla dzieci w tradycji polskiej. *Studia z nauk społecznych*. 2016, nr 2, s. 42-43.
3. Bartkowiak, Edyta. Z historii opieki. Szpitale i zakłady zakonne dla dzieci w tradycji polskiej. *Studia z nauk społecznych*. 2016, nr 2, s. 55-57.
4. Dz.U. 2011 nr 112 poz. 654, Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej.
5. Kępski, Czesław. *Idea miłosierdzia a dobroczynność i opieka*. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 2002. ISBN 83-227-1912-4, B5.

---

¹¹ Jak Kościół w Polsce pomaga chorym? [<https://opoka.org.pl/News/Polska/2021/jak-kościół-w-polsce-pomaga-chorym>] (access: 2.08.2024 r.)

Web sites:

1. Podmioty lecznicze i definicje z ustawy o działalności leczniczej (prawo.pl) [<https://www.prawo.pl/zdrowie/podmioty-lecznicze-i-definicje-z-ustawy-o-dzialalnosci-leczniczej,234944.html>] (access: 28.07.2024 r)
2. Fundusz Kościelny – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji [<https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>] (access: 28.07.2024 r).
3. Życie konsekrowane w Polsce: powołanie, misja, statystyki. Papieskie Dzieła Misyjne [<https://missio.org.pl/dzielo-piotra/zycie-konsekrowane-w-polsce-powolanie-misja-statystyki/>] (access: 28.07.2024 r.)

**POROVNÁNÍ VÝZNAMU DAŇOVÉ ASIGNACE
VE FINANCOVÁNÍ CÍRKVÍ
A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ
VE ŠPANĚLSKU A NA SLOVENSKU¹**

**COMPARISON OF THE IMPORTANCE
OF TAX ASSIMILATION IN THE FINANCING
OF CHURCHES AND RELIGIOUS SOCIETIES
IN SPAIN AND SLOVAKIA**

prof. doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt: Článek obsahuje porovnání modalit přímého financování církví a náboženských společností ve Španělsku a Slovenské republice s důrazem na právní regulaci daňové asignace v obou státech a jejího významu pro financování církví a náboženských společností. Ukazuje na specifické postavení katolické církve ve Španělsku, která je jediná příjemcem přímé finanční podpory, a to právě pouze cestou daňové asignace ze strany fyzických osob, a oproti tomu nadále existující přímé financování církví a náboženských společností na Slovensku, kde možnost daňové asignace ze strany fyzických i právnických osob je určena pouze na veřejně prospěšné aktivity mj. účelových zařízení církví a náboženských společností, nikoli pro samotné financování jejich provozních nákladů.

Klíčová slova: Španělsko, Slovensko, církve a náboženské společnosti, katolická církev, financování, daňová asignace, konkordátní smlouvy.

Abstract: The article compares the modalities of direct financing of churches and religious societies in Spain and the Slovak Republic, with an emphasis on the legal regulation of tax assignment in both countries and its importance for the financing of churches and religious societies. It points out the specific position of the Catholic Church in Spain, which is the only beneficiary of direct financial support, namely only through tax assignment by individuals, and in contrast to the still existing direct financing of churches and religious societies in Slovakia, where the possibility of tax assignment by individuals and legal entities is intended only for public benefit activities, inter alia, of special-purpose establishments of churches and religious societies, and not for the financing of their running costs.

Key words: Spain, Slovakia, churches and religious societies, Catholic Church, financing, tax assignment, concordat agreements.

---

¹ Příspěvek byl vypracován v rámci řešení projektu VEGA 1/01/0170/21 Medzinárodnoprávne záväzky Slovenskej republiky v oblasti financovania Katolíckej cirkvi.

Úvod

Daňová asignace je jedním z moderních nástrojů státní finanční politiky v prospěch neziskového sektoru působícího ve veřejném zájmu, kam spadá také činnost církví a náboženských společností, a je proto vhodné seznámit se s tím, jaký význam mají pro jejich přímé financování z veřejných zdrojů v různých státech, tedy komparativní metodou.

Vzhledem k poslání řešeného grantového projektu je nutné se zabývat právní regulací ve Slovenské republice, jako protipól pro komparaci jsme vybrali Španělsko, v němž je regulace daňové asignace výrazně ovlivněna smlouvami s katolickou církví.

V obou státech jsme zkoumali podobu tohoto přímého financování počínaje obdobím transformace právního režimu státu do současnosti, zavedení a právní režim daňové asignace a jejího významu pro financování církví a náboženských společností. Kvůli určení článku pro slovenskou a českou odbornou veřejnost je o Španělsku záměrně pojednáno poněkud podrobněji.

1. Přímé financování církví a náboženských společností ve Španělsku a jeho právní zakotvení

Specifikem Španělska je specifické postavení katolické církve, dané historií země a její religiozní situací. To se projevuje mj. v tom, že přímé financování je státem poskytováno jen katolické církvi, což fixoval konkordát uzavřený r. 1953, který v čl. I dokonce přiznával katolické církvi postavení státní církve.² Po smrti generála Francisco Franca v r. 1975 nastala etapa přerodu státu ke standardní demokracii navzdory tomu, že Španělsko je podle čl. 1 odst. 3 své ústavy z r. 1978 parlamentní monarchií.³

1.1 Majetková smlouva se Španělskem z r. 1979

Uzavření majetkové smlouvy se Španělskem z r. 1979⁴ je součástí více smluv

² *Concordato tra la Santa Sede e la Spagna + Protocollo Finale – Concordato entre la Santa Sede y España+ Protocolo Final*. In AAS 45 (1953), s. 625-656. Podepsáno 27. 8. 1953, platnost 27. 10. 1953. Text italský a španělský.

³ *Constitución Española* z 27. prosince 1978, *Boletín Oficial del Estado* núm. 311, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné též na https://www.boe.es/biblioteca_juridica/codigos/codigo.php?id=151&modo=2&nota=0 [cit. 14. 9. 2024].

⁴ *Accordo tra la Santa Sede e lo Stato Spagnolo circa questioni economiche – Acuerdo entre el*

postupně nahrazujících předchozí jím uzavřený konkordát z r. 1953. Ve svém obsahu majetková smlouva navazuje na konkordátní smlouvu o právních otázkách z téhož roku a podepsanou téhož dne⁵ a explikuje v ní obsažené zásady.

Pro naše pojednání je zásadním textem dlouhý čl. II, který směřuje k nahrazení dosavadní přímé finanční podpory katolické církve ze státního rozpočtu systémem daňové asignace, a to nejdříve po třech letech od podepsání této smlouvy, přičemž církvi má připadat jen ta část daně z příjmů těch osob, které ji církvi výslovně asignovaly. Jako přechodné řešení je stanoveno, že do zavedení daňové asignace bude stát pokračovat v dosavadní přímé finanční podpoře církve a v prvním období tří let po zavedení daňové asignace bude dorovnávat eventuální schodek příjmu z asignace vůči dosavadnímu příjmu z přímé státní podpory ze státního rozpočtu. I po této době budou strany dál pokračovat v nalézání vhodných způsobů financování aktivit katolické církve. V dodatkovém protokolu je pak zakotvena povinnost církve každoročně podávat zprávu o využití těchto příjmů z veřejných zdrojů v uplynulém roce.

1.2 Zavedení systému daňové asignace r. 1988

Před zavedením systému daňové asignace bylo nutno nově regulovat španělský daňový systém. Katolické církve se týkala nejprve technická dohoda mezi Španělskem a Svatým stolcem z r. 1980 ohledně daně z příjmů právnických osob,⁶ již byly vyřešeny diskrepance mezi vnitrostátní legislativou a majetkovou smlouvou, přičemž se daňové úlevy nevztahují na církevní ziskové aktivity: z hospodářské činnosti, z převodů majetku a z přírůstků majetku.

Systém daňové asignace byl ve Španělsku zaveden zákonem až v r. 1988,⁷ kdy bylo možno pro katolickou církev nebo pro jiné veřejně prospěšné or-

---

Estado Español y la Santa Sede sobre asuntos económicos. In AAS 72 (1980), s. 56-62. Podepsáno 3. 1. 1979, platnost 4. 12. 1979. Text italský a španělský. Text této smlouvy je včetně českého překladu autora uveden v přílohách.

⁵ *Accordo tra la Santa Sede e lo Stato Spagnolo circa questioni giuridiche + Disposizioni transitorie + Protocollo Finale – Acuerdo entre el Estado Español y la Santa Sede sobre asunto jurídicos + Disposiciones transitorias + Protocolo Final.* In AAS 72 (1980), s. 29-36. Podepsáno 3. 1. 1979, platnost 4. 12. 1979. Text italský a španělský.

⁶ *Acuerdo acerca de la aplicación del Impuesto sobre Sociedades a las Entidades eclesiásticas, elaborado por la Comisión Técnica Iglesia-Estado español, en cumplimiento del Acuerdo sobre asuntos económicos entra España y la Santa Sede de 4 de diciembre de 1979.* In AGAR, Martín de. *Raccolta di concordati 1950-1999.* Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2000; s. 820–825. Text španělský.

⁷ Real Decreto 825/1988, de 15 de julio, por el que se regulan los fines de interés social de la asignación tributaria del Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas.

organizace asignovat 0,5 % daně z příjmů fyzických osob. Podle čl. II majetkové smlouvy měl stát v prvních třech letech po zavedení daňové asignace ze státního rozpočtu dorovnávat rozdíl mezi výší předchozí přímé podpory státu a výnosu z daňové asignace – fakticky stát tento rozdíl dorovnával i po uplynutí dohodnutých tří let. Pro účely naší dostatečné orientace je velmi užitečné seznámit se s vymezením aktivit ve veřejném zájmu specifikovaným v čl. 2 tohoto zákona:

Čl. 2.

Pro účely tohoto královského dekretu se za „jiné účely v sociálním zájmu“ považují programy sociální spolupráce a dobrovolnické programy rozvíjené španělským Červeným křížem a dalšími nevládními organizacemi a neziskovými sociálními subjekty, zaměřené na seniory, tělesně, mentálně nebo smyslově postižené, osoby neschopné práce nebo trpící toxikomanií nebo narkomanií, osoby na okraji společnosti a obecně na činnosti sociální solidarity, které slouží k pokrytí sociálních potřeb obecného zájmu.

Stejně tak se za sociální zájem považují i programy a projekty, které výše uvedené organizace provádějí v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce ve prospěch nejpotřebnějších skupin obyvatelstva v málo rozvinutých zemích.

Stejně tak se za sociální zájem považují programy, které sdružení prohlášená za veřejně prospěšná, jakož i nadace zapsané při ministerstvu životního prostředí, rozvíjejí v souvislosti s ochranou přírodního prostředí a biologické rozmanitosti, udržitelným využíváním přírodních zdrojů a prevencí znečištění a změny klimatu.

1.3 Další daňové úpravy a změněné vymezení daňové asignace r. 2006

Pro daňové zatížení katolické církve má nemalý význam zákon z r. 2002 o daňovém režimu neziskových organizací, ve znění pozdějších předpisů.⁸ Církve a náboženské společnosti (nejen katolická církev!) jsou počítány mezi neziskové organizace. Neziskové aktivity, osvobozené od daně z příjmů právnických osob, specifikuje tento zákon široce v taxativním výčtu v čl. 7, zohledňujícím poslání všech typů veřejně prospěšných organizací. Je však nutno připomenout, že druhá možnost asignace pro veřejně prospěšné organizace je vázána výlučně na financování veřejně prospěšných aktivit, a to třeba i subjek-

⁸ Ley 49/2002, de 23 de diciembre, de régimen fiscal de las entidades sin fines lucrativos y de los incentivos fiscales al mecenazgo.

tů jiných církví a náboženských společností, nelze ji proto využít pro samotné financování církví a náboženských společností.

Nakonec došlo r. 2006 s účinností od 1. ledna 2007 v souvislosti s novelizacemi zákona o dani z přidané hodnoty⁹ k další dohodě mezi Svatým stolcem a Španělskem o nové úpravě daňové asignace.¹⁰ Podle této úpravy nyní může každá fyzická osoba asignovat 0,7 % své daně pro katolickou církev a dalších 0,7 % pro veřejně prospěšné organizace, přičemž katolická církev nebude osvobozena z platby daně z přidané hodnoty. Konstatuje se přitom, že toto řešení dává předpoklady pro dokončení procesu ukončení přímého financování katolické církve ze státního rozpočtu, přičemž Svatý stolec výslovně v této dohodě prohlašuje, že toto stabilní řešení shledává dostatečným.

1.4 Postavení a význam daňové asignace v přímém financování katolické církve

Španělská biskupská konference na své internetové stránce ohledně svých ekonomických údajů uvádí, že jediným přímým neúčelovým příjmem z veřejných zdrojů je pouze příjem z daňové asignace a explicitně prohlašuje, že již nedostává žádné přímé dotace ze státního rozpočtu.¹¹

Každoročně počínaje rokem 2007 vydává biskupská konference roční vyúčtování svých ekonomických aktivit pod názvem *Memoria de Actividades de la Iglesia*, zahrnující také další příjmy: menší položkou jsou jiné příjmy od členů církve, řádově většími položkami jsou příjmy z církevních nemovitostí a příjmy z dalších ziskových aktivit.¹²

⁹ Ley 37/1992, de 28 de diciembre, del Impuesto sobre el Valor Añadido.

¹⁰ *Intercambio de Notas entre la Nunciatura Apostólica en España y el Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación referidas a los acuerdos sobre asignación tributaria a favor de la Iglesia Católica*. In AGAR, Martín de. *Raccolta di concordati. I concordati dal 2000 al 2009*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2010; s. 298-300. Dostupné též na <https://www.conferenciaepiscopal.es/financiacion-de-la-iglesia/> [cit. 7. 6. 2024]. Podepsáno a platnost 21. 12. 2006. Text španělský.

¹¹ CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA. *Financiación de la Iglesia*. Dostupné on-line na <https://www.conferenciaepiscopal.es/financiacion-de-la-iglesia/> [cit. 8. 6. 2024].

¹² CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA. *Memoria anual de actividades de la Iglesia católica de España*. Dostupné on-line na <https://www.conferenciaepiscopal.es/memoria-de-la-iglesia/> [cit. 14. 9. 2024].

2. Přímé financování církví a náboženských společností na Slovensku a jeho právní zakotvení

2.1 Výchozí situace v r. 1990 s úpravami do konce r. 2018

Nátlakem komunistického režimu bylo koncem r. 1949 v tehdejší Československu vnuceno financování církví a náboženských společností státem.¹³ Finanční příspěvek byl určen především pro zabezpečení duchovních (zákonem definované jako „osobní požitky“), pro církevní administrativu a výchovu duchovních, jak to upřesňovala jednotlivá vládní nařízení.¹⁴

Dispozice těchto nařízení ohledně výše osobních požitků duchovních byla zrušena a nahrazena ještě za československé federace na konci r. 1990 a dále upravována nařízením vlády Slovenské republiky č. 187/1997 Z. z., 691/2004 Z. z. a 421/2006 Z. z.;¹⁵ následně nahrazena nařízením vlády č. 299/2007 Z. z. novelizovaným nařízením č. 610/2007 Z. z., 611/2008 Z. z., 566/2009 Z. z., 508/2013 Z. z. a 420/2014 Z. z.¹⁶

Velký právní význam má smluvní řešení: nejprve v r. 2000 podpis a ratifikace Základní smlouvy mezi Svatým stolcem a Slovenskou republikou,¹⁷ následně uzavření jediné smlouvy v dubnu 2002 s jedenácti dalšími církvemi a náboženskými společnostmi.¹⁸ Obě smlouvy obsahují v čl. 20 závazek Slovenské republiky uzavřít dílčí smlouvy ohledně financování katolické církve, resp. smluvních církví a náboženských společností, k čemuž dosud nedošlo.

¹³ Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ Vládní nařízení č. 219/1949 Sb. pro Církev římskokatolickou, č. 220/1949 Sb. pro Církev československou, č. 221/1949 Sb. pro evangelické církve, č. 222/1949 Sb. pro Církev pravoslavnou, č. 223/1949 Sb. pro náboženské společnosti a č. 70/1968 Sb. pro Církev řeckokatolickou.

¹⁵ Nariadenie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 578/1990 Zb., o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností; historie dostupná na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/578/> [cit. 14. 9. 2024].

¹⁶ Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 299/2007 Z. z., o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností, vo znení neskorších predpisov, historie dostupná na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2007/299/20180101.html> [cit. 14. 9. 2024].

¹⁷ Ze strany Svatého stolce byla publikována v *Acta Apostolicæ Sedis* XCIII (2001), s. 136–155, ze strany Slovenské republiky v Oznámení Ministerstva zahraničních věcí Slovenskej republiky č. 326/2001 Z. z.

¹⁸ Zmluva č. 250/2002 Z. z. medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami; účinnosti nabyla 18. 5. 2002.

2.2 Nové zákonné řešení přímého financování církví a náboženských společností z r. 2019

Po dlouhé společenské debatě a delší práci expertní skupiny byl v listopadu 2019 přijat zákon č. 370/2019 Z. z., o finanční podpoře církví a náboženských společností.¹⁹ Jak již sám název zákona říká, jedná se o další modifikované pokračování dosavadního hospodářského zabezpečení. Zásadním rozdílem oproti dosavadní situaci je neúčelovost finančního příspěvku (§ 1), jehož budoucí úpravu reguluje ustanovení § 4; přitom § 6 stanoví, na jaké účely nesmí být příspěvek použit.²⁰ Jednotlivé církve a náboženské společnosti podle § 7 podávají každoročně ministerstvu kultury zprávu o využití státního příspěvku,²¹ který je nadále využíván především na personální výdaje.²²

V současné době je projednáván návrh novely tohoto zákona, který by měl upravit jak výši státního příspěvku skokovým nárůstem o 10 %, tak také způsob jeho valorizace.²³

2.3 Zavedení a současná podoba daňové asignace

Daňová asignace byla zavedena cestou novelizace zákona o daních z příjmu v r. 2001 pro fyzické osoby, r. 2002 pro právnické osoby, vícekrát se její regulace změnila.²⁴ V současné době je možné podle § 50 zákona o dani z příjmů²⁵ pro fyzické osoby asignovat podíl daně z příjmů ve výši maximálně 2 %, resp. 3 % u osob, které v daném kalendářním roce vykonaly alespoň 40 hodin dobrovolnické činnosti; pro právnické osoby ve výši maximálně 2 %, pokud v da-

¹⁹ Zákon č. 370/2019 Z.z., o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností.

²⁰ Podrobně o těchto otázkách pojednává NĚMEC, Damián. Přímé financování církví a náboženských společností státem v České republice a Slovenské republice. *Revue církevního práva*, ročník XXVIII, č. 88 – 3/22, s. 63–82, ISSN 1211-1635.

²¹ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Financovanie*. Dostupné na <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti/financovanie/> [cit. 14. 9. 2024].

²² KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA. *Financovanie*. Dostupné na <https://financie.kbs.sk/sekcia/faq> [cit. 14. 9. 2024].

²³ Podrobné informace jsou dostupné online na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2024-230> [cit. 14. 9. 2024].

²⁴ MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *State and Religion in the Slovak Republic*. In ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. Third edition. Baden-Baden: Nomos, 2019. ISBN 978-3-8487-5472-4, s. 600; ČEVELOVÁ, Kristýna: *Daňové asignace – jako jeden z možných nástrojů financování neziskových organizací*. Bakalářská práce. Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2014, s. 28-32.

²⁵ Zákon č. 595/2003 Z. z., o dani z príjmov, vo znení neskorších predpisov.

ném roce věnovala podíl alespoň 0,5 % daně z příjmu neziskové organizaci. Finanční ředitelství zpracovává roční přehled příjemců asignace včetně výše poskytnuté asignace jednotlivým právníckým osobám.²⁶ Zatímco zpočátku převažovala asignace ze strany právníckých osob, od r. 2019 převažuje asignace ze strany fyzických osob.²⁷

Mezi příjemci daňové asignace jsou uvedena účelová zařízení církví a náboženských společností (odst. 4), mezi legální účely jejího využití nespádají běžné provozní náklady církví a náboženských společností (odst. 5). Tím je význam daňové asignace pro církve a náboženské společnosti výrazně limitován.

Závěr

Z porovnání právní regulace daňové asignace a jejího významu pro přímé financování církví a náboženských společností ve Španělsku a Slovenské republice je vidět zřetelné rozdíly.

Ve Španělsku je daňová asignace možná pouze ze strany fyzických osob. Assignace je de facto dvojitá: jedna v prospěch katolické církve ve výši 0,7 % daně z příjmů bez bližší specifikace účelů využití této částky a druhá v téže výši pro další zákonem určené subjekty, mezi něž mohou patřit i jiné církve a náboženské společnosti, ovšem výlučně pro zákonem určené veřejně prospěšné účely; takto je z veřejných zdrojů přímo financována běžná činnost pouze katolické církve, a to na základě konkordátní smlouvy se Svatým stolicem, byť uzavřené prostou výměnou diplomatických nót. Na druhé straně se v této konkordátní smlouvě konstatuje, že katolická církev nepožaduje další přímé financování státem.

Na Slovensku je oproti tomu zachován systém přímé státní finanční podpory registrovaných církví a náboženských společností ze státního rozpočtu (být jej některé církve a náboženské společnosti záměrně nevyužívají), a to na základě zákona, jehož parametry jsou předmětem dohody v expertní smíšené komisi. Kromě toho je zavedena daňová asignace jak pro fyzické osoby ve výši maximálně 2 %, resp. po splnění zákonných podmínek 3 % daně z příjmu, tak

²⁶ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Ročný prehľad prijímateľov podielu zaplatenej dane*. Dostupné na <https://www.financnasprava.sk/sk/elektronicke-služby/verejne-služby/zoznamy/zoznam-prijimatelov-dane> [cit. 16. 9. 2024].

²⁷ MINISTERSTVO FINANČÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Asignácia dane*. Dostupné na <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-statistiky/asignacia-dane/> [cit. 14. 9. 2024].

pro právnické osoby ve výši maximálně 2 % po splnění zákonných podmínek. Assignace je však striktně určena pro veřejně prospěšné aktivity mj. účelových zařízení církví a náboženských společností, nikoli však pro financování jejich běžného provozu. Stát se smluvně zavázal, že modality financování církví a náboženských společností budou zakotveny v dílčí konkordátní smlouvě se Svatým stolicem a v dílčí dohodě s dalšími církvemi a náboženskými společnostmi, k čemuž dosud nedošlo.

BIBLIOGRAFIE

Zdroje

- Accordo Base tra la Santa Sede e la Repubblica Slovacca – Základná zmluva medzi Svätou Stolicou a Slovenskou republikou.* In AAS 93 (2001), s. 136-155. Podepsáno 24. 11. 2000, platnost 18. 12. 2000.
- Accordo tra la Santa Sede e lo Stato Spagnolo circa questioni economiche – Acuerdo entre el Estado Español y la Santa Sede sobre asuntos económicos.* In AAS 72 (1980), s. 56-62. Podepsáno 3. 1. 1979, platnost 4. 12. 1979.
- Accordo tra la Santa Sede e lo Stato Spagnolo circa questioni giuridiche + Disposizioni transitorie + Protocollo Finale – Acuerdo entre el Estado Español y la Santa Sede sobre asunto jurídicos + Disposiciones transitorias + Protocolo Final.* In AAS 72 (1980), s. 29-36. Podepsáno 3. 1. 1979, platnost 4. 12. 1979.
- Acuerdo acerca de la aplicación del Impuesto sobre Sociedades a las Entidades eclesiásticas, elaborado por la Comisión Técnica Iglesia-Estado español, en cumplimiento del Acuerdo sobre asuntos económicos entre España y la Santa Sede de 4 de diciembre de 1979.* In AGAR, Martín de. *Raccolta di concordati 1950-1999.* Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2000; s. 820-825.
- Concordato tra la Santa Sede e la Spagna + Protocollo Finale – Concordato entre la Santa Sede y España+ Protocolo Final.* In AAS 45 (1953), s. 625-656. Podepsáno 27. 8. 1953, platnost 27. 10. 1953.
- Constitución Española* z 27. prosince 1978, *Boletín Oficial del Estado* núm. 311, ve znění pozdějších předpisů.
- Intercambio de Notas entre la Nunciatura Apostólica en España y el Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación referidas a los acuerdos sobre asignación tributaria a favor de la Iglesia Católica.* In AGAR, Martín de. *Raccolta di concordati. I concordati dal 2000 al 2009.* Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2010; s. 298-300. Dostupné též na <https://www.conferenciaepiscopal.es/financiacion-de-la-iglesia/> [cit. 7. 3. 2024]. Podepsáno a platnost 21. 12. 2006.
- Ley 37/1992, de 28 de diciembre, del Impuesto sobre el Valor Añadido.
- Ley 49/2002, de 23 de diciembre, de régimen fiscal de las entidades sin fines lucrativos y de los incentivos fiscales al mecenazgo.
- LP/2024/230 Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 370/2019 Z. z. o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností.* Dostupné na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2024-230>.

- Nariadenie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 578/1990 Zb., o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvím a náboženských spoločnosti.
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 299/2007 Z. z., o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvím a náboženských spoločnosti, vo znení neskorších predpisov.
- Nařízení vlády č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římsko-katolické státem, ve znění pozdějších předpisů.
- Real Decreto 825/1988, de 15 de julio, por el que se regulan los fines de interés social de la asignación tributaria del Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas.
- Vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římsko-katolické státem.
- Vládní nařízení č. 220/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve československé státem.
- Vládní nařízení č. 221/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem.
- Vládní nařízení č. 222/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné státem.
- Vládní nařízení č. 223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem.
- Vládní nařízení č. 70/1968 Sb., o hospodářském zabezpečení církve řeckokatolické státem.
- Základná Zmluva medzi Svätou Stolicou a Slovenskou Republikou – Accordo Base tra la Santa Sede e la Repubblica Slovaca.* In AAS 93 (2001), s. 136–155. Podepsáno 24. 11. 2000, platnosť 18. 12. 2000.
- Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, vo znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 282/1993 Z. z., o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam, vo znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 97/2002 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 282/1993 Z. z., o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam.
- Zákon č. 595/2003 Z. z., o dani z príjmov, vo znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 370/2019 Z. z., o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností.
- Zmluva č. 250/2002 Z. z. medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

Literatura (včetně internetových zdrojů)

- CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA. *Financiación de la Iglesia*. Dostupné on-line na <https://www.conferenciaepiscopal.es/financiacion-de-la-iglesia/> [cit. 8. 3. 2024].
- CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA. *Memoria anual de actividades de la Iglesia católica de España*. Dostupné on-line na <https://www.conferenciaepiscopal.es/memoria-de-la-iglesia/> [cit. 14. 9. 2024].
- ČEVELOVÁ, Kristýna: *Daňové asignace – jako jeden z možných nástrojů financování neziskových organizací*. Bakalářská práce. Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2014, 72 s.
- FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Ročný prehľad prijímateľov podielu zaplatenej dane*. Dostupné na <https://www.financnasprava.sk/sk/elektronicke-služby/verejne-služby/zoznamy/zoznam-prijimateľov-dane> [cit. 16. 9. 2024].
- KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA. *Financovanie*. Dostupné na <https://financie.kbs.sk/sekcia/faq> [cit. 14. 9. 2024].
- MINISTERSTVO FINANČÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Asignácia dane*. Dostupné na <https://www.>

- mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-statistiky/asignacia-dane/ [cit. 14. 9. 2024].
- MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Financovanie*. Dostupné na <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti/financovanie/> [cit. 14. 9. 2024].
- MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *State and Religion in the Slovak Republic*. In ROBBERS, Gerhard (ed.). *State and Church in the European Union*. Third edition. Baden-Baden: Nomos, 2019. ISBN 978-3-8487-5472-4, s. 563-612.
- NĚMEC, Damián. Přímé financování církví a náboženských společností státem v České republice a Slovenské republice. *Revue církevního práva*, ročník XXVIII, č. 88 – 3/22, s. 63–82, ISSN 1211-1635.

ADMINISTRACYJNE KARY PIENIĘŻNE NAKŁADANE NA JEDNOSTKI KOŚCIELNE PRZEZ PREZESA URZĘDU OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH W POLSCE

ADMINISTRATIVE FINES IMPOSED ON CHURCH ENTITIES BY THE PRESIDENT OF THE OFFICE FOR PERSONAL DATA PROTECTION IN POLAND

mgr Jakub Groszkowski

Institut Prawa Ochrony Danych Osobowych, AEH w Warszawie

mgr Aleksandra Mazur

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie

Streszczenie: Autorzy na podstawie przepisów prawa powszechnie obowiązującego tj. prawa unijnego i polskiego a także prawa wewnątrzkościelnego, na tle dotychczasowej praktyki Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych i Kościelnego Inspektora Ochrony Danych analizują nakładanie administracyjnych kar pieniężnych na jednostki kościelne. Omawiają, różnicują i próbują wyjaśnić właściwość organów nadzorczych nad działalnością jednostek kościelnych w zakresie ochrony danych osobowych. Starają się udowodnić tezę, że dotychczasowa praktyka prowadzenia postępowań przez Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych i współpraca w tym zakresie z Kościelnym Inspektorem Ochrony Danych jest słuszna i trwale kończy spór w kwestii podległości Kościoła katolickiego pod dwa systemy prawne w obszarze ochrony danych osobowych. Na podstawie analizy przepisów RODO i Dekretu ogólnego wnioskuje, że jednostki kościelne mogą ponosić odpowiedzialność finansową za nieprzestrzeganie przepisów o ochronie danych osobowych w pewnych obszarach swojej działalności. Artykuł wzbogacony jest o przykłady najnowszych spraw będących w obszarze zainteresowania Prezesa UODO, w których administratorami są jednostki kościelne lub podmioty z nimi związane światopoglądowo.

Słowa kluczowe: Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych, Kościół katolicki, administracyjne kary pieniężne, Kościelny Inspektor Ochrony Danych, ochrona danych osobowych

Abstract: The authors analyse the imposition of administrative fines on ecclesiastical entities on the basis of generally applicable law, i.e. EU and Polish law as well as intra-church law, against the background of previous practice of the President of the Office for Personal Data Protection and the Church Data Protection Inspector. They discuss, differentiate and attempt to clarify the competence of supervisory authorities over the activities of church entities in the field of personal data protection. They try to prove the thesis that the current practice of conducting proceedings by the President of the Office for Personal Data Protection and cooperation in this respect with the Church Data Protection Inspector is correct and permanently ends the dispute on the subordination of the Catholic Church to two legal systems in the area of personal data protection. Based on an analysis of the provisions of

the RODO and the General Decree, they conclude that Church entities may be financially liable for non-compliance with data protection legislation in certain areas of their activities. The article is enriched with examples of recent cases of interest to the President of the DPA in which the controllers are ecclesiastical entities or entities associated with them in terms of worldview.

Keywords: *President of the Office for the Protection of Personal Data, Catholic Church, administrative fines, Church Data Protection Officer, personal data protection*

1. Wstęp

Uchwalenie i wejście w życie unijnego ogólnego rozporządzenia o ochronie danych (RODO)¹ miało na celu ujednoczenie standardów ochrony danych osobowych w państwach członkowskich. Wiąże się to z zobowiązaniem na administratorach danych i podmiotach przetwarzających zmiany organizacji i kultury przetwarzania danych osobowych. Nowe regulacje objęły wszystkie podmioty prowadzące działalność w Unii Europejskiej, a więc także Kościoły i innych związki wyznaniowe. Przepisy rangi europejskiej zostały uchwalone po to, aby nie chronić danych osobowych jako takich, ale chronić o tyle, o ile służy to ochronie osób fizycznych². Z uwagi na problematykę podejmowaną w niniejszym artykule, warto zaznaczyć, że ustawodawca unijny reguluje tę kwestie formą rozporządzenia, które zawiera rozwiązania obligatoryjne i fakultatywne, odnoszące się do działalności kościołów i innych związków wyznaniowych.

Artykuł jest próbą uzyskania odpowiedzi na wiele pytań badawczych. Podane analizie zostaną nie tylko przepisy prawa unijnego i krajowego regulujące ochronę danych osobowych, ale również prawa wewnątrzkościelne. Egzegeza pozwoli odpowiedzieć na pytania – jaki organ jest właściwy do monitorowania i egzekwowania stosowania przepisów o ochronie danych osobowych przez jednostki Kościoła katolickiego? Czy Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych (dalej: PUODO) jako organ świecki, może ingerować w działalność tych jednostek? Czy jednostki kościelne mogą ponosić odpowiedzialność finansową za naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych? Ponad 6 letnia praktyka obowiązywania przepisów RODO pozwoli na ukazanie do-

¹ *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (Dz.Urz. UE.L 2016 Nr 119, s. 1).*

² P. Fajgielski, *Prawo ochrony danych osobowych. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 20.

tychczasowej praktyki stosowania i egzekwowania przepisów o ochronie danych osobowych wobec jednostek Kościoła katolickiego w Polsce. W Polsce 84% populacji stanowią katolicy³, tym bardziej temat ten wydaje się być godnym zainteresowania.

2. Organ nadzorczy wobec jednostek Kościoła katolickiego

W rozporządzeniu ogólnym w art. 91 zawarto szczegółowe przesłanki wyłączenia spod bezpośredniego stosowania RODO wobec działalności Kościołów i innych związków wyznaniowych. Jeżeli adresaci art. 91 RODO nie spełnią tych przesłanek w normach prawa wewnętrznego wówczas należy stosować nieimplementowane przepisy RODO⁴. Kościół katolicki spełnił przesłanki wynikające z art. 91 RODO tj. w momencie wejścia w życie przepisów ogólnego rozporządzenia stosował szczegółowe zasady ochrony danych, posiadał status Kościoła katolickiego oraz dostosował wewnętrzne regulacje do RODO. Przejawem dostosowania wewnętrznych regulacji Kościoła katolickiego do przepisów RODO jest ustawa w formie dekretu, nosząca tytuł: „Dekret ogólny w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim wydany przez Konferencję Episkopatu Polski, w dniu 13 marca 2018 r. (dalej: Dekret ogólny) podczas 378, Zebrania Plenarnego w Warszawie, na podstawie kan. 455 Kodeksu Prawa Kanonicznego, w związku z art. 18 Statutu KEP, po uzyskaniu specjalnego zezwolenia ze Stolicy Apostolskiej z dnia 3 czerwca 2017 r.⁵ Zapoznając się z treścią Dekretu ogólnego można stwierdzić, że jego przepisy są w swojej większości implementacją RODO czy też ich wierną kopią. Próżno szukać w treści przepisów choćby takich słów jak „wierny”. W doktrynie prawa kanonicznego zarzuca się niedostateczną refleksję natury teologicznej i kanonistycznej nad przepisami Dekretu ogólnego⁶.

Rozporządzenie ogólne w swoim art. 91 ust. 2 w ramach dostosowania wewnętrznych regulacji do RODO, daje możliwość ustanowienia organu nadzor-

³ Główny Urząd Statystyczny, *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2022*, Warszawa 2023, tab. 17 (77), s. 116.

⁴ B. Łukańko, *Kościelne modele ochrony danych osobowych*, Wolter Kluwer Polska, Warszawa, s. 151-152.

⁵ Akta Konferencji Episkopatu Polski 2019, nr 31, s. 28-29.

⁶ P. Kroczyk, P. Skonieczny, *Ochrona danych osobowych w Kościele katolickim*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2022; B. Łukańko, *Kościelne modele ochrony danych osobowych...*, s. 42-44.

czego dla Kościoła katolickiego. Przepis ten dopuszcza ustanowienie odrębnego (od państwowego) organu ochrony danych osobowych. Jak wskazuje była Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych dr Edyta Bielak-Jomaa może to być np. organ wieloosobowy, którego członkowie powoływani są przez różne organy, nadzorujący stosowanie przepisów do przetwarzania danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych. Organ taki za zadania ma m.in. rozpatrywać skargi i prowadzić postępowania dotyczące nieprawidłowego przetwarzania danych osobowych, upowszechniać wiedzę o właściwym stosowaniu unijnych przepisów w tym zakresie, dokonywać przeglądu certyfikatów ochrony danych oraz zawiadamiać administratorów takich danych o podejrzeniu naruszenia przepisów rozporządzenia 2016/679⁷. Kościół katolicki zdecydował się na powołanie niezależnego, odrębnego organu nadzorczego jakim jest Kościelny Inspektor Ochrony Danych (dalej: KIOD).

Z powyższego wynika, że jurysdykcję nad działalnością Kościoła katolickiego w sferze ochrony danych osobowych pełnią dwa niezależne od siebie organy czyli państwowy – Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych i kanoniczny – Kościelny Inspektor Ochrony Danych. W tym miejscu należy wspomnieć o art. 59 ustawy o ochronie danych osobowych (dalej: u.o.d.o.), który przewiduje współpracę PUODO z niezależnymi organami nadzorczymi, które zostały powołane na podstawie art. 91 ust. 2 RODO, jak również możliwość zawierania między nimi porozumień o współpracy i wzajemnym przekazywaniu informacji z tymi organami nadzorczymi⁸. PUODO i KIOD zawarli takie porozumienie o współpracy⁹. Dotychczasowa praktyka działalności PUODO i KIOD pokazuje, że właściwym organem nadzorczym dla działalności Kościoła katolickiego w tzw. „swoim zakresie” jest Kościelny Inspektor Ochrony Danych. W pozostałych obszarach działalności Kościoła katolickiego tj. mieszanej i świeckiej, niewątpliwie jest to Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych¹⁰.

⁷ Bielak-Jomaa E. (red.), Lubasz D. (red.), *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz – LEX*.

⁸ U.o.d.o., art. 59.

⁹ <https://archiwum.uodo.gov.pl/pl/138/978> (dostęp: 29.07.2024).

¹⁰ R. Sobański, *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, „Państwo i Prawo” 6 (1999), s. 14-15.

3. Kompetencje do nakładania administracyjnych kar pieniężnych

Zgodnie z zasadą legalizmu mającej swoje odzwierciedlenie w przepisach kodeksu postępowania administracyjnego (dalej: KPA), organy administracji publicznej działają na podstawie i w granicach prawa¹¹. Zasada ta ma również a może i przede wszystkim swoje umocowanie w Konstytucji RP. Gdy idzie o zakres zadań i obowiązków czy też kompetencji PUODO należy ich szukać we wcześniej już wspomnianym RODO oraz ustawie o ochronie danych osobowych a dokładniej, ze względu na zakres artykułu, w art. 57 i 58 RODO, które stanowią, że organ ten m.in.: monitoruje i egzekwuje stosowanie RODO; upowszechnia w społeczeństwie wiedzę o ryzyku, przepisach, zabezpieczeniach i prawach związanych z przetwarzaniem oraz rozumienie tych zjawisk; doradza parlamentowi narodowemu, rządowi oraz innym instytucjom i organom w sprawach dotyczących ochrony danych, rozpatruje skargi wniesione przez osobę, której dane dotyczą, lub przez podmiot, organizację lub zrzeszenie; prowadzi postępowania w sprawie stosowania RODO, wydaje decyzje, a jeśli jest to proporcjonalne – ustala wysokość administracyjnych kar pieniężnych za naruszenia RODO i je nakłada. Z powyższego wynika, że PUODO jest w Polsce organem nadzoru, który nie tylko nakłada kary w tym finansowe, ale również edukuje i szkoli osoby fizyczne, administratorów czy też podmioty przetwarzające. Przykładem działalności informacyjno-edukacyjnej PUODO jest współorganizacja szkolenia PUODO-KIOD podczas, którego pracownicy Urzędu Ochrony Danych Osobowych (dalej: UODO) w dniu 11 maja 2024 r. przeprowadzili w krakowskich Łagiewnikach szkolenie dla Inspektorów Ochrony Danych, pełniących swoją funkcję w kościołach i innych związkach wyznaniowych. W trakcie spotkania, w którym wzięło udział około 100 osób podzielono się wiedzą i doświadczeniem w zakresie kontrolowania przetwarzania danych przez Prezesa UODO¹². W 2022 r. Prezes UODO skorzystał z uprawnienia do zastosowania administracyjnej kary pieniężnej w 19 sprawach, nakładając na 20 podmiotów administracyjne kary pieniężne w łącznej kwocie 7 850 861 zł. W porównaniu z rokiem poprzednim oznacza to wzrost ilościowy o dwie kary i blisko 3,5-krotny wzrost wartości nałożonych kar. Dla porównania, w 2021 r. orzeczonych zostało 18 administracyjnych kar pieniężnych na łączną kwotę 2 288 007,50 zł¹³.

¹¹ K.p.a., art. 6.

¹² <https://uodo.gov.pl/pl/138/3096> (dostęp 29.07.2024).

¹³ <https://uodo.gov.pl/pl/487/2279> (dostęp 29.07.2024).

Art. 83 RODO stanowi o ogólnych warunkach nakładania administracyjnych kar pieniężnych przez Prezesa UODO. I tak w ust. 1 niniejszego artykułu podkreśla się, że kary te mają być skuteczne, proporcjonalne i odstraszaające. Artykuł ten zawiera w swoim ust. 2 katalog okoliczności, które, w przypadku, gdy wystąpi naruszenie RODO, powinny zostać wzięte pod uwagę przez organ nadzorczy m.in. charakter, waga i czas trwania naruszenia; umyślny lub nieumyślny charakter naruszenia; działania podjęte przez administratora lub podmiot przetwarzający w celu zminimalizowania szkody poniesionej przez osoby, których dane dotyczą; stopień odpowiedzialności administratora lub podmiotu przetwarzającego z uwzględnieniem wdrożonych środków technicznych i organizacyjnych; wszelkie stosowne wcześniejsze naruszenia, zatem czy to było pierwsze naruszenie czy kolejne; stopień współpracy z Prezesem UODO w celu usunięcia naruszenia oraz złagodzenia jego ewentualnych negatywnych skutków; kategorie danych osobowych, których dotyczyło naruszenie; sposób, w jaki Prezes UODO dowiedział się o naruszeniu, w szczególności, czy i w jakim zakresie administrator lub podmiot przetwarzający zgłosili naruszenie (np. czy sam zgłosił „wyciek danych”). Wartym podkreślenia jest, że katalog nie stanowi zbioru zamkniętego¹⁴.

Przepisy przewidują również górne limity wysokości administracyjnych kar pieniężnych. Prezes UODO może nałożyć karę finansową za naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych w wysokości: do 10 000 000 euro lub do 2% całkowitego rocznego światowego obrotu przedsiębiorstwa z poprzedniego roku obrotowego (zastosowanie ma kwota wyższa) za np.: nieprawidłowości w zakresie powierzenia przetwarzania danych; niewłaściwe prowadzenie rejestru czynności przetwarzania lub jego brak; czy niezgłoszenie naruszenia ochrony danych lub niezawiadomienie o naruszeniu osoby, której dane dotyczą; do 20 000 000 euro, a w przypadku przedsiębiorstwa – w wysokości do 4% jego całkowitego rocznego światowego obrotu z poprzedniego roku obrotowego, np. za przetwarzanie danych osobowych niezgodnych z zasadami RODO, niedotrzymanie warunku wyrażenia zgody na przetwarzanie danych, niedotrzymanie warunków przetwarzania szczególnych kategorii danych osobowych (tj. np. danych o stanie zdrowia, wyznaniu, orientacji seksualnej), niedopełnienie obowiązku informacyjnego, czy prawa do sprostowania; do 100 000 złotych

---

¹⁴ P. Fajgielski, *Komentarz do rozporządzenia nr 2016/679 w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)*, [w:] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, wyd. II.

na jednostki sektora finansów publicznych, instytuty badawcze, czy Narodowy Bank Polski czy też do 10 000 złotych na państwowe i samorządowe instytucje kultury. Jak określił prof. Paweł Fajgielski, podstawowym celem, jakiemu służyć mają sankcje administracyjne, jest doprowadzenie do zaprzestania naruszania przepisów rozporządzenia i przywrócenia stanu zgodności z prawem¹⁵.

Uprawnienia Kościelnego Inspektora Ochrony Danych wymienione są w wyżej wspomnianym Dekrecie ogólnym a konkretniej w jego art. 38. Na jego mocy KIOD w przypadku naruszenia przepisów Dekretu ogólnego, uprawniony jest do żądania od podmiotów przetwarzających dane osobowe w Kościele udzielenia informacji związanych z przetwarzaniem i ochroną danych; przeprowadzenia kontroli działalności podmiotów przetwarzających dane osobowe w Kościele; nakazania przywrócenia stanu zgodnego z prawem w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości przy przetwarzaniu danych; nakazania administratorowi poinformowania osoby, której dane dotyczą o naruszeniu ochrony danych; podjęcia innych środków, niezbędnych do zapewnienia skutecznej ochrony danych osobowych w Kościele¹⁶. W tym miejscu należy również zaznaczyć, że na mocy wspomnianego już porozumienia pomiędzy organami, PUODO i KIOD mogą przeprowadzić jednoczesną kontrolę w kościelnej osobie prawnej lub jej jednostce organizacyjnej we własnych zakresach kompetencji¹⁷. Pierwsza w historii obowiązywania przepisów RODO oraz Dekretu ogólnego jednoczesna kontrola PUODO i KIOD odbyła się w dniach 24 kwietnia – 28 kwietnia 2023 r., i wykazała naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych co stwierdził w swojej decyzji administracyjnej PUODO¹⁸.

4. Sprawy będące w obszarze zainteresowania Prezesa UODO w kwestii naruszenia ochrony danych osobowych w jednostkach związanych Kościołem katolickim

Art. 4 pkt 12 RODO stanowi, że naruszenie ochrony danych oznacza naruszenie bezpieczeństwa prowadzące do przypadkowego lub niezgodnego z prawem zniszczenia, utracenia, zmodyfikowania, nieuprawnionego ujawnienia lub nieuprawnionego dostępu do danych osobowych przesyłanych, prze-

¹⁵ Tamże, s. 705.

¹⁶ Dekret ogólny KEP, art. 38.

¹⁷ Zob. §7 porozumienia o współpracy i wzajemnym przekazywaniu informacji zawarte 10 maja 2019 roku w Warszawie pomiędzy PUODO i KIOD.

¹⁸ Decyzja PUODO (sygn. DKN.5112.11.2023).

chowywanych lub w inny sposób przetwarzanych¹⁹. Nie jest to jednak pojęcie tożsame z naruszeniem przepisów o ochronie danych osobowych. Mimo, że definicje te różnią się jednym wyrazem to mają one zupełnie inne znaczenie. Naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych to nic innego jak złamanie przepisów powszechnie obowiązującego prawa w Polsce dot. ochrony danych osobowych np. Konstytucji, ustawy czy rozporządzenia jak również przepisy samego RODO, akt delegowanych i wytycznych do tych aktów. Mogą wystąpić sytuacje w których naruszone zostaną przepisy o ochronie danych osobowych, ale nie nastąpi naruszenie ochrony danych osobowych. Natomiast każde naruszenie ochrony danych osobowych będzie naruszeniem przepisów o ochronie danych osobowych.

W wyniku prowadzonych przez PUODO postępowań administracyjnych, które zostały zakończone w 2022 roku, wydano 25 decyzji administracyjnych w związku ze stwierdzeniem naruszenia ochrony danych osobowych. W 16 decyzjach Prezes UODO udzielił upomnienia administratorowi danych, w tym w pięciu 5 decyzjach udzielił upomnienia i nakazał dostosowanie operacji przetwarzania do przepisów RODO. Najwięcej spraw z zakresu działalności jednostek kościelnych trafiało do UODO w przedmiocie skarg apostatów²⁰. Były one szeroko komentowane w prasie i powstało na ich temat kilka prac naukowych, dlatego kwestie te należy tylko przypomnieć na potrzeby niniejszego artykułu.

W tym miejscu koniecznym jest dokonanie analizy wydanych rozstrzygnięć PUODO w sprawach dotyczących kościelnych osób prawnych lub ich jednostkach organizacyjnych. W 2023 roku PUODO nałożył karę upomnienia dla Domu Pomocy Społecznej prowadzonego przez zakon za naruszenie polegające na: a) niedopełnieniu obowiązku informacyjnego w sposób przejrzysty dla osoby, której dane dotyczą, b) przechowywanie dokumentacji pracowniczek powyżej okresów jej przechowywania wskazanych w przepisach prawa, c) niewskazaniu w rejestrze czynności przetwarzania danych kategorii odbiorców, którym dane osobowe zostały lub zostaną ujawnione d) braku procedur lub instrukcji dokonywania okresowych przeglądów wdrożonych środków technicznych i organizacyjnych w celu weryfikacji, czy nie zachodzi potrzeba ich aktualizacji²¹.

¹⁹ M. Gawroński, *RODO przewodnik ze wzorami*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s.54.

²⁰ <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8518686,orzeczenie-rodou-nsa-ochrona-danych-kosciol.html> (dostęp 31.07.2024).

²¹ Decyzja PUODO (sygn. DKN.5112.11.2023).

W tym samym roku na wokandzie PUODO znalazła się sprawa Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej Caritas Diecezji Gliwickiej w Zabrze. Pracownik Administratora zwrócił się telefonicznie z prośbą o przesłanie dokumentu PIT-11 na swój adres e-mail. Następnie podał błędny adres – błąd polegał na podaniu w odwrotnej kolejności imienia i nazwiska, które składały się na adres przed znakiem „@”. Dokument PIT-11 został przesłany na podany adres w dniu 16.03.2023 r. Następnie w dniu 23.03.2023 r. do Administratora zwrócił się faktyczny odbiorca tego dokumentu – osoba o identycznym imieniu i nazwisku, jednak nie będąca nigdy pracownikiem Administratora. Poinformowała ona, że nie jest właściwym adresatem wiadomości, oraz że niezwłocznie ją skasuje i nie będzie w żaden sposób wiadomości dalej przetwarzać. Załącznik do wiadomości e-mail został wysłany w formie niezasyfrowanej, zatem odbiorca mógł zapoznać się z danymi pracownika. Sprawa zakończona w dniu 21 sierpnia 2023 r. pismem kończącym bez konieczności przeprowadzenia postępowania administracyjnego²².

W 2024 roku do PUODO trafiła sprawa Katolickiego Stowarzyszenia Droga. Naruszenie polegało na omyłkowej wysyłce e-maila zawierającego listę 59 uczestników rekolekcji organizowanych przez Katolickie Stowarzyszenie Droga do osoby nieuprawnionej. Naruszenie wynikało z omyłki osoby odpowiedzialnej za organizację rekolekcji, która błędnie wpisała adres e-mail odbiorcy. W wyniku omyłki została udostępniona lista zawierająca dane związane z zapisem na rekolekcje, w szczególności imiona i nazwiska uczestników, numery telefonów, adresy e-mail, informacje o dzieciach uczestników (imiona i nazwiska, wiek), informacje, w jaki sposób dana osoba chciałaby się zaangażować w pomoc w rekolekcjach (nie wszystkie osoby wypełniły tę rubrykę), informacje o dacie rejestracji na rekolekcje i wysokości wpłaty na rekolekcje. Przy 7 osobach widniała informacja o rezygnacji z uczestnictwa. Mimo, że ilość uczestników widniejących na liście to 59, ilość danych kontaktowych była mniejsza (26 adresów e-mail oraz 24 numery telefonów z uwagi na to, że niektóre osoby zapisywały inne osoby i wskazywały takie same dane kontaktowe). Sprawa zakończona 17 czerwca 2024 r. pismem kończącym to znaczy bez przeprowadzenia postępowania administracyjnego²³.

Warto wspomnieć również o sprawie w której administratorem danych osobowych nie była bezpośrednio kościelna osoba prawna ani jej jednostka organizacyjna, ale działanie administratora danych odbywało się na terenie należącym do Kościoła katolickiego. PUODO nałożył 10 913 zł administra-

²² Decyzja PUODO (sygn. DKN.5130.3246.2023).

²³ Decyzja PUODO (sygn. DKN.5130.3213.2024).

cyjnej kary pieniężnej na Komitet Inicjatywy Ustawodawczej „Stop LGBT” za to, w jaki sposób prowadził zbiórkę podpisów. Listy z podpisami pod projektem zakazującym zgromadzeń w sprawie praw osób LGBT leżały bowiem niezabezpieczone w kościele. Jak wynika z decyzji, w jednym z kościołów listy poparcia akcji leżały „sobie spokojnie na ołtarzach bocznych, a w tygodniu na stoliku z prasą katolicką pod chórem. (...) Każdy może je sfotografować, a nawet bez najmniejszego problemu wynieść z kościoła. A tam są dane wrażliwe, bo przecież ujawniają także konkretny światopogląd i wyznanie. Dane wrażliwe osób wystawione są na niczym nieograniczoną dostępność (...)”. Postępowanie przeprowadzone przez PUODO wykazało naruszenie przepisów RODO, w tym odnoszących się do kwestii bezpieczeństwa danych osobowych. Administrator przeprowadził analizę ryzyka, ale zrobił to w sposób nieprawidłowy, nie identyfikując wszystkich możliwych zagrożeń, a te które zidentyfikował ocenił jako „nieistotne”. W wyniku błędnej analizy ryzyka administrator nie zapewnił nadzoru nad listami poparcia, co pozwalało osobom postronnym na swobodny dostęp do tych list i znajdujących się na nich danych osobowych. Administrator analizował tylko ryzyko utraty lub zniszczenia list. Nie wziął pod uwagę praw osób, których dane dotyczą (osób fizycznych wpisujących się na listy poparcia), a także faktu, że dane były dostępne dla innych podpisujących się pod inicjatywą, czy też dla osób postronnych w lokalnej wspólnotce. Wnioskować można, że zabrakło jedynie zasłonięcia zebranych podpisów przed wzrokiem kolejnych osób²⁴.

5. Zakończenie

Przepisy RODO zostały uchwalone po to, aby w dobie rozwoju cyfryzacji i nowych technologii w tym sztucznej inteligencji to człowiek i jego prawa były w centrum uwagi i pod specjalną ochroną. Akt normatywny rangi europejskiej wymagał od kościołów i innych związków wyznaniowych dostosowania swoich wewnętrznych regulacji i szczegółowych zasad ochrony danych osobowych obowiązujących w momencie wejścia w życie RODO do ogólnego rozporządzenia. Kościół katolicki w Polsce wypełnił przesłanki wynikające z art. 91 RODO i wyłączył swoją wewnętrzną działalność spod jego przepisów, uchwalając Dekret ogólny. Nie wyłącza to jednak Kościoła katolickiego i jego jednostek spod regulacji RODO w zakresie jego działalności mieszanej

²⁴ Decyzja PUODO (sygn. DKN.5131.32.2022).

(w sprawach, które obejmuje prawo państwowe i kościelne) oraz świeckiej (w sprawach podlegającym wyłączenie prawu państwowemu). Wymienione obszary działalności Kościoła katolickiego niezwiązane z posługą religijną podlegają jurysdykcji PUODO.

Mimo, iż KIOD nie ma w zakresie swoich uprawnień wynikających z Dekretu ogólnego możliwości nakładania kar finansowych na jednostki kościelne to jednak mogą one ponieść konsekwencje finansowe na skutek decyzji administracyjnej nakładającej administracyjną karę pieniężną wymierzoną przez PUODO za naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych. Warto również zaznaczyć, że PUODO i KIOD na mocy wspólnego porozumienia mogą przeprowadzić wspólną a raczej jednoczesną kontrolę i wymieniać się w ograniczonym zakresie informacjami w tym przedmiocie. Wykorzystanie przez PUODO i KIOD możliwości wynikającej z §7 wyżej wspomnianego porozumienia organów nadzorczych a także nałożenie przez PUODO kary upomnienia na jednostkę organizacyjną jednego z Zakonów, zamyka spór w doktrynie na temat jakoby wyłączenia całej działalności Kościoła katolickiego spod przepisów RODO²⁵. W swojej ponad 6 letniej historii PUODO nie nałożył na jednostki kościelne kary finansowej, ale biorąc pod uwagę skalę przetwarzania a także szczególną kategorię danych przetwarzanych przez te jednostki (dane osobowe o stanie zdrowia, dane osobowe ujawniające przekonania religijne lub światopoglądowe) są one szczególnie narażone na taką odpowiedzialność. Dlatego tak ważne jest budowanie świadomości i poszerzanie wiedzy z zakresu ochrony danych osobowych wśród członków Kościoła katolickiego, jego wiernych i duchownych a przy tym wszystkich zaangażowanych w różne obszary działalności tego związku wyznaniowego.

BIBLIOGRAFIA

1. *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 2019, nr 31.
2. Bielak-Jomaa E. (red.), Lubasz D. (red.), *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz – LEX*.
3. Decyzja PUODO (sygn. DKN.5112.11.2023).
4. Decyzja PUODO (sygn. DKN.5130.3213.2024).
5. Decyzja PUODO (sygn. DKN.5130.3246.2023).
6. Decyzja PUODO (sygn. DKN.5131.32.2022).

---

²⁵ A. Mezglewski, *Perspektywa i zakres implementacji nowych przepisów Unii Europejskiej dotyczących przetwarzania danych osobowych przez związki wyznaniowe*, [w:] *Ochrona danych osobowych w Kościele*, (red.) S. Dziekoński, (red.) P. Drobek, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2016.s. 50-52.

7. Fajgielski P., *Komentarz do rozporządzenia nr 2016/679 w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)*, [w:] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz, wyd. II*.
8. Fajgielski P., *Prawo ochrony danych osobowych. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
9. Główny Urząd Statystyczny, *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2022*, Warszawa 2023, tab. 17 (77).
10. Główny Urząd Statystyczny, *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2022*, Warszawa 2023, tab. 17 (77).
11. <https://archiwum.uodo.gov.pl/pl/138/978> (dostęp: 29.07.2024).
12. <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8518686,orzeczenie-rodo-uodo-nsa-ochrona-danych-kosciol.html> (dostęp 31.07.2024).
13. <https://uodo.gov.pl/pl/138/3096> (dostęp 29.07.2024).
14. <https://uodo.gov.pl/pl/487/2279> (dostęp 29.07.2024).
15. K.p.a., art. 6.
16. Kroczek P., Skonieczny P., *Ochrona danych osobowych w Kościele katolickim*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2022; .
17. Łukańko B., *Kościelne modele ochrony danych osobowych*, Wolter Kluwer Polska, Warszawa.
18. Mezglewski A., *Perspektywa i zakres implementacji nowych przepisów Unii Europejskiej dotyczących przetwarzania danych osobowych przez związki wyznaniowe*, [w:] *Ochrona danych osobowych w Kościele*, (red.) S. Dziekoński, (red.) P. Drobek, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2016.
19. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (Dz.Urz. UE.L 2016 Nr 119, s. 1)*.
20. Sobański R., *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, „Państwo i Prawo” 6 (1999).
21. U.o.d.o., art. 59.

RESTITUCJA MIENIA KOŚCIELNEGO W UKRAINIE PO 1991 R. (W KAZUSACH)

THE RESTITUTION OF CHURCH PROPERTY W UKRAINE AFTER 1991 (IN CASES)

Jerzy Nikołaiew, dr hab., prof. UR

Instytut Nauk Prawnych Uniwersytetu Rzeszowskiego

Streszczenie: *Od uzyskania przez Ukrainę niezależności w 1991 r. nie udało się dokonać zwrotu mienia kościelnego zawłaszczonego przez państwo w okresie władzy radzieckiej. W ustawie o wolności sumienia i organizacjach religijnych nie uregulowano tej materii a projekty ustaw zakazujących prywatyzację mienia kościelnego nie weszły w życie. W ten sposób władze wykonawcze w sposób dowolny podejmują decyzje administracyjne o przekazaniu mienia organizacjom religijnym, najczęściej w odpłatne użytkowanie w formie dzierżawy. Tego typu praktyka nie może być uznana za formę restytucji mienia kościelnego, gdyż ogranicza możliwość prowadzenia swobodnej działalności religijnej przez związki wyznaniowe.*

Słowa kluczowe: *wolność sumienia i religii, Ukraina, organizacje religijne, restytucja mienia kościelnego*

Abstract: *Since Ukraine gained independence in 1991, it hasn't been possible to return church property appropriated by the state during the period of Soviet rule. The act on freedom of conscience and religious organizations didn't regulate this matter, and draft laws prohibiting the privatization of church property didn't enter into force. In this way, the executive authorities freely make administrative decisions to transfer property to religious organizations most often for paid use in the form of lease. This type of practice can't be considered a form of restitution of church property, because it limits the ability of religious organizations to conduct free religious activities.*

Key words: *the freedom of conscience and religion, the Ukraine, the religious organizations, the restitution of church property*

W 2005 r. Rada Europy w dość kategorycznej formie zarzuciła rządowi ukraińskiemu, że ten nie poradził sobie jak dotąd generalnie z rozwiązaniem problemu kwestii majątkowych organizacji religijnych. W treści rezolucji nr 1466 wprost stwierdzono, że „w ustawodawstwie ukraińskim brakuje efektywnych prawnie instrumentów ochrony powierzenia organizacjom religijnym majątku. Dotychczas materia powierzenia majątku znalazła się w uchwale parlamentu z 1991 r. i dekreтах prezydenckich. Jednak podstawowy problem prawny związany z uporządkowaniem spraw majątkowych polega na tym,

że większość organizacji religijnych nie posiada statusu osób prawnych i nie może rozporządzać swoim majątkiem a te którym przyznano ten status, to głównie kościoły prawosławne. Prowadzi to do praktyki powierzenia mienia na podstawie indywidualnych wniosków, a decyzja o tym, czy na własność, czy w bezpłatne użytkowanie zależy wyłącznie od miejscowych urzędników. W związku z powyższym Rada wzywa ukraiński rząd do przyjęcia czytelnych zasad dotyczących powierzenia majątku organizacjom religijnym¹. Jednakże rząd ukraiński nie zmienił przepisów w tym zakresie, co zostało potwierdzone w 2010 r. kiedy przedstawiciele Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy wprost zauważyli, że wciąż brakuje mechanizmu zwrotu bezprawnie zagarniętego majątku kościelnego jeszcze w okresie władzy radzieckiej².

Rząd ukraiński przygotował co prawda projekt ustawy nr 37660 regulującej te zagadnienia ale nie udało się doprowadzić do końca tej inicjatywy ustawodawczej. Tym nie mniej ten właśnie projekt powinien być materiałem bazowym do dalszej obróbki legislacyjnej, gdyż zawiera regulacje porządkujące co do zasady materię majątkową. Dlatego też uwzględniono go w niniejszym opracowaniu, choć generalnie zamysłem autora było przywołanie tych ukraińskich kazuśów majątkowo-kościelnych, które dotyczyły przypadków różnych denominacji religijnych obecnych w obrocie prawnym Ukrainy w okresie po 1991 r., czyli po uzyskaniu państwowej niezależności. Już w nowej rzeczywistości państwowej uchwalona została ustawa o wolności sumienia i organizacjach religijnych a kwestie dotyczące stanu majątkowego uregulowano w rozdziale III ustawy w ten sposób, że „organizacje religijne posiadające osobowość prawną uzyskały możliwość korzystania dla swoich potrzeb religijnych z budynków i majątku przekazanego na podstawie umów państwowych, społecznych, bądź przez organizacje lub obywateli³. Poza takim raczej lakonicznym przekazem ustawodawcy, jak dotąd nic więcej nie udało się doprecyzować.

Ponadto dla uporządkowania kwestii terminologicznych należy już na wstępie wyjaśnić, że w tytule opracowania użyto zbiorczego określenia mienia „kościelnego” dotyczącego wszystkich organizacji religijnych, podczas kiedy w przypadku, np. wyznawców religii mojżeszowej czy islamu nie można wykorzystywać formuły kościoła. Jednocześnie trzeba zauważyć, że w porządku prawnym Ukrainy nie funkcjonuje pojęcie „kościół” (*cerkva* z języka ukraińskiego) a w to miejsce wykorzystuje się pojęcie organizacji religijnych obejmu-

¹ www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?.nreg=994/611 [dostęp: 30.06. 2024 r.].

² www.ugkc.lviv.ua/RR/archive/Num3/prs.html [dostęp: 30.06. 2024 r.]

³ Ustawa o wolności sumienia i organizacjach religijnych, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 1991 r., nr 25.

jących podmioty religijne zarejestrowane i legalnie dopuszczone do państwowego obrotu prawnego⁴.

Projekt ustawy nr 37660

W związku z tym, że brakuje przepisu rangi ustawowej regulującego zasady zwrotu majątku kościelnego, dlatego należy poddać analizie jedynie projekt ustawy, który mimo to, że nie został wprowadzony w życie, to jednak w miarę całościowo określił model uporządkowania tych kwestii przez władze państwowe. Projekt ustawy nr 37660 datowany na 20 sierpnia 2010 r. został przygotowany przez Państwowy Komitet Ukrainy do spraw Narodowości i Religii, czyli jednostkę organizacyjną bezpośrednio podległą Ministerstwu Kultury, stąd też można go określić jako projekt rządowy⁵. Zanim dopracowano jego ostateczny kształt to wcześniej przez kilka lat trwały prace ukierunkowane na uzyskanie takiego efektu końcowego, który odpowiadałby potrzebom państwa i jednocześnie był zaakceptowany przez członków Wszekukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych⁶. I taki kompromis udało się osiągnąć, co już należy ocenić jako sukces, gdyż wcześniej współpraca obydwu podmiotów (rządowego i wyznaniowego) kończyła się przeważnie przeforsowaniem propozycji silniejszego, czyli państwa. W tym przypadku udało się zdefiniować budynki sakralne w ten sposób, że do tej kategorii zakwalifikowano „budynki specjalne przeznaczone do kultu, obrzędów i ceremonii religijnych oraz do świadczenia innych form praktyk religijnych zgodnie z wewnętrznymi normami kościelnymi”. Tego typu definicja miała być kluczowa dla dalszej treści tej ustawy z tego względu, że tylko budynki religijne (sakralne) mogłyby być przedmiotem przekazania na rzecz wspólnot religijnych (organizacji religijnych). W projekcie ustawy założono także to, że tego rodzaju budynki mogły występować samodzielnie albo być częścią większej całości budynków i innych urządzeń koniecznych do normalnego funkcjonowania. Dodatkowo jeszcze

⁴ Zob. także D. Walencik, *Związki wyznaniowe*, [w:] S. Serafin, B. Szmulik (red.), *Leksykon obywatela*, Warszawa 2008, s. 981.

⁵ www.risu.org.ua/ua/index/resourses/governments_doc/doc_projects/3760 [dostęp: 30. 06. 2024 r.]

⁶ Wszekukraińska Rada Kościołów i Organizacji Religijnych to organ doradczy Prezydenta Ukrainy w zakresie realizacji uprawnień religijnych obywateli tego państwa. Zob. J. Hofman, *Rola Wszekukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych w procesie kształtowania polityki wyznaniowej na Ukrainie*, [w:] E. Szczot, J. Szczot (red.), *Relacje polityczne między Polską a Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy*, Lublin 2015, s. 248.

zdecydowano o tym, żeby do tej kategorii budynków zaliczyć także mieszkania przeznaczone dla duchownych i członków ich rodzin, szkoły religijne oraz zaplecza o charakterze socjalnym. Do tej samej grupy obiektów zakwalifikowano również miejsca, w których wcześniej ulokowano placówki edukacyjne, wychowawcze i opiekuńcze, także kulturalne i naukowe. W przypadku budynków zaliczonych do obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego projekt ustawy „poszedł” jeszcze dalej, gdyż wspólnota religijna przejmująca taki obiekt była zobowiązana do podpisania swego rodzaju umowy przedwstępnej z wyraźną deklaracją z jej strony zapewnienia należytego stanu technicznego budynku i umożliwienia dostępności tego obiektu dla potrzeb kultury. Bez takiej umowy nie byłoby możliwe wydanie decyzji o przekazaniu. Jednak i tu zaproponowano wyłączenia i te miały dotyczyć obiektów ważnych strategicznie w związku z potrzebą zachowania w państwie bezpieczeństwa i porządku publicznego. W praktyce miało to obejmować miejsca wykorzystywane przez wojsko, milicję (policję)⁷ czy przeznaczone dla potrzeb więzień lub zakładów poprawczych. Dotychczasowi właściciele tych obiektów zostali zobowiązani do niepodejmowania jakichkolwiek działań, które mogłyby skutkować niszczeniem (degradacją) tych budynków i także czynności prawnych uniemożliwiających skuteczne przekazanie mienia przeznaczonego do zwrotu organizacjom religijnym⁸.

Ponadto w projekcie ustawy przyjęto, że wniosek w sprawie restytucji mogły kierować tylko te organizacje religijne, które po pierwsze były zalegalizowane, po wtóre – były w stanie udokumentować swoje uprawnienia (tytuł prawny) do tego mienia. I w tym miejscu (gdyby projekt ustawy wszedł w życie) mogłyby pojawić się największe problemy, gdyż kwestie własnościowe lub te dotyczące prawa wynikającego z innego tytułu trudne byłyby co do zasady do udowodnienia. Faktycznie chodziło projektodawcom ustawy o to, żeby wnioskodawca uwiarygodnił swoje żądania poprzez udowodnienie ciągłości praw majątkowych do przedmiotowych obiektów i w tym celu utworzono nawet pojęcie „sukcesji religijnej” obejmującej także tożsamą doktrynę religijną, ciągłość przepisów kościelnych czy dokumenty źródłowe dotyczące stosunków własnościowych. Autorzy projektu mieli pełną świadomość poten-

⁷ W tekście wykorzystano zamiennie określenie „milicja” i policja”, gdyż od 2 lipca 2015 r. weszła w życie ustawa o Narodowej Policji Ukrainy uchylająca ustawę o milicji i formalnie zmieniono wówczas nazwę na policję, choć proces zmian w poszczególnych obwodach ukraińskich trwał aż do końca 2017 r. (począwszy od Kijowa i Lwowa) – www.3republic.org.ua/docs/law_20150107.html [dostęp: 28. 06. 2024 r.].

⁸ Zob. J. Nikołajew, *Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*, Lublin 2016, s. 202-204.

cialnych sporów pomiędzy podmiotami ubiegającymi się o wydanie decyzji w sprawie zwrotu mienia kościelnego, dlatego zaproponowali również stronom ewentualnego (ale bardzo realnego) sporu możliwość ich rozstrzygnięcia przez sądy gospodarcze lub administracyjne ale bez wyraźnego ich wskazania⁹.

Procedura restytucyjna została tak skonstruowana (w projekcie ustawy), że tylko w okresie jednego roku po dacie wejścia w życie ustawy takie wnioski mogły być składane. Nie określono jednak do jakiego organu miałyby być adresowane, jedynie wskazano, że miałyby to być organy specjalnie dla tych zadań powołane. Także po złożeniu wniosku tenże organ miał powiadomić w terminie pięciu dni od daty złożenia wniosku organy władzy państwowej lub jednostki samorządu terytorialnego zarządzające tymi obiektami o fakcie złożenia wniosku. Jednocześnie projekt ustawy przewidywał konieczność „wyposażenia” wniosku w informacje dotyczące wskazania nazwy organizacji religijnej występującej w charakterze wnioskodawcy, adresu, wyciągu z rejestru organizacji religijnych, numeru identyfikacji podatkowej i numeru rachunku bankowego. Ponadto wymagania dotyczyły miały także informacji o dotychczasowym użytkowniku budynków, informacji o zaliczeniu lub nie tych obiektów do kategorii dziedzictwa kulturowego¹⁰. W tym ostatnim przypadku wymogi były jeszcze surowsze, gdyż należało też dołączyć poświadczoną przez notariusza umowę zobowiązującą do zachowania w przyszłości we właściwej kondycji technicznej obiektu – pomnika kultury Ukrainy. W przypadku, gdyby organizacje religijne miały nie wywiązywać się z obowiązkowej dbałości o dobra kultury przewidziano wobec nich odpowiedzialność karną. Przy tym sama procedura miała być w miarę szybka (maksymalnie sześciomiesięczna od daty złożenia wniosku), natomiast wykonanie decyzji o zwrocie mienia

⁹ Zob. L. Kovalenko, *Analityczna ocena projektu ustawy dotyczącej przekazania budynków sakralnych i mienia kościelnego organizacjom religijnym*, [w:] W. Andruszczenko (red.), *Restytucja mienia kościelnego: doświadczenia międzynarodowe i krajowe*, Kijów 2007, s. 21.

¹⁰ Większość „starych” budynków sakralnych to pamiątki kultury Ukrainy i traktowane są jako zabytkowe. Stąd też władze państwowe wychodząc z założenia, że nie powinny się wyzbywać najcenniejszych obiektów własnego dziedzictwa narodowego *a priori* odmawiają zwrotu tych budynków w oparciu o przepisy prawa cywilnego (art. 34 Kodeksu cywilnego Ukrainy, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 2003 r. nr 229). Poza tym nieruchomości sakralne to z reguły własność gromad, czyli wspólnot mieszkańców poszczególnych wsi czy osiedli. Stosuje się wówczas do nich przepisy art. 18 ustawy o ochronie dziedzictwa kulturowego, z których wprost wynika, że „obiekty dziedzictwa kulturowego mogą być wyłączone, a także przekazane innym właścicielom lub upoważnionym do tego organom we władanie, korzystanie lub zarządzanie, na podstawie przepisów przez odpowiedni organ ochrony dziedzictwa kulturowego” (ustawa o ochronie dziedzictwa kulturowego Ukrainy, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 2000 r. nr 39).

kościelnego nie powinno trwać dłużej niż 5 lat od daty wydania prawomocnej decyzji restytucyjnej¹¹.

Poza tym w projekcie ustawy uwzględniono konieczność uzyskania wcześniejszej opinii eksperckiej, w której powinny się znaleźć informacje techniczne i te uwzględniające stan prawny. Chodziło w tym miejscu o opinię co do stanu technicznego obiektu, konieczności napraw i remontów ale te opinie miały pochodzić nie od prawników czy rzeczoznawców z zakresu wyceny nieruchomości a wydawane być przez specjalistów z zakresu filozofii czy religioznawców. Takie rozwiązanie mogło być przedmiotem sprzeciwu ze strony przedstawicieli organizacji religijnych, tym bardziej, że w opinii należało również uwzględnić obecność w tej miejscowości lub w okolicy innych miejsc kultu religijnego (konkurencyjnego?)¹².

Takie propozycje wynikające z projektu ustawy nr 37660 mogły przeprowadzić w ograniczonym (bo nie w pełnym) zakresie sanację w przedmiocie regulacji spraw majątkowych ale nie udałoby się tego dokonać, również ze względu na trudności dotyczące odtworzenia zniszczonych lub zaginionych dokumentów własnościowych. Także lokalny opór urzędniczy uniemożliwia dalej uporządkowanie tych kwestii i przywrócenie własności jej uprawnionym podmiotom, także wyznaniowym¹³.

Kazus Ławry Peczerskiej w Kijowie

Ławra Kijowsko-Peczerska to obiekt nie tylko kultu religijnego ale jednocześnie kompleks muzealny zaliczony do światowego dziedzictwa kultury UNESCO mający szczególne znaczenie nie tylko dla wierzących ale również wszystkich Ukraińców. Poza tym w skład majątku całego kompleksu wchodzi 79 budynków sakralnych, spośród których aż 64 to budynki podlegające ochronie zabytków, stąd też zrozumiałe jest to, że ławra wymagała i wymagać będzie dalej solidnych nakładów finansowych potrzebnych na konieczne remonty. Dlatego władze państwowe uznały, że nie będą inwestować w obiekty sakralne i na podstawie dekretu Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 430-r z dnia

¹¹ Zob. także J. Nikołajew, *Ochrona zabytków sakralnych na Ukrainie. Obowiązek państwa czy organizacji religijnych?*, [w:] M. Różański (red.), *Ochrona zabytków sakralnych*, Łódź 2017, s. 50.

¹² Zob. P. Kałasznik, *Zabezpieczenie budynków sakralnych organizacji religijnych*, „Człowiek i świat” nr 7/1997, s. 31-32.

¹³ Zob. J. Nikołajew, *Mienie organizacji religijnych na Ukrainie. Wybrane zagadnienia*, [w:] M. Bielecki (red.), *Kwestie majątkowe w prawie wyznaniowym*, Lublin 2018, s. 226.

5 czerwca 2013 r. przekazały Ukraińskiemu Kościołowi Prawosławnemu Patriarchatu Moskiewskiego w bezpłatne użytkowanie wszystkie obiekty ławry. Stąd też 11 lipca 2013 r. przedstawiciele ministerstwa kultury i władze kościelne podpisały umowę na podstawie której strona przyjmująca zobowiązała się do ponoszenia kosztów związanych z bieżącym utrzymaniem obiektów ale nie ustalono kwestii nakładów remontowych i inwestycyjnych, co było kluczowe dla treści tej umowy. Takie rozwiązanie zastosowane w umowie skrytykowane, gdyż przedstawiciele innych denominacji religijnych uważali (i słusznie), że Ławra Peczerska to dobro ogólnoukraińskie a przyznanie prawa do niej jednej tylko konfesji dyskryminuje pozostałe. Również widoczny był opór ze strony dotychczasowych „niekościelnych” użytkowników pomieszczeń ławry, którym władze cerkiewne nakazały je opuścić. Nakaz taki dotyczył pacjentów szpitala zakaźnego i pracowników licznych muzeów (m.in. drukarstwa, rzeźmiósł artystycznego, teatralnego), stąd też decyzja o przekazaniu obiektów nowemu podmiotowi wcale nie zdjęła z władzy kłopotów ale nadto ich przysporzyła, choć ta tłumaczyła się publicznie, że przekazanie ma charakter czasowy i nie jest rozwiązaniem właścicielskim. Dochodziło później do sytuacji „granicznych” polegających na tym, że dalej finansowano ławrę z pieniędzy budżetowych (na prace hydrologiczne prowadzone w podziemiach przewidziano w przeliczeniu kwotę rzędu 15 mln USD) a wykonanie przez cerkiew we własnym zakresie remontu zabytkowej bramy i ogrodzenia bez uzgodnień konserwatorskich uznano za nielegalne¹⁴.

Poza tym w marcu 2015 r. deputowany do Rady Najwyższej Andrij Bieleckij zwrócił się do władz miejskich Kijowa o wyjaśnienie wątpliwej według niego legalności wzniesienia przez nowego użytkownika ławry budynków na terenie dawnej Cerkwi Dziesięcinnej wchodzącej w skład całości przekazanych przez państwo obiektów (chodziło o zgodność z planem zagospodarowania przestrzennego). Także dziennikarze radiowi ujawnili informacje dotyczące wydanych zezwoleń na wznoszenie kompleksu budynków w tzw. strefie buforowej wokół ławry bez uzyskania wymaganego zezwolenia ministerialnego w związku z ochroną dziedzictwa kulturowego. Zresztą wznoszenie budowli w tej strefie związane było z atrakcyjnością tych terenów położonych w starej części miasta i do tego na wysokim wzniesieniu nad Dnieprem, stąd też wydawane decyzje budowlane musiały uwzględniać dotychczasową zabudowę terenu. Nie zawsze udawało się także zachować wymogi architektoniczne i nakazy konserwatorskie i np. w 2007 r. kijowska Rada Miasta przekazała w

¹⁴ www.risu.org.ua/ua/index/all_news/community/land_and_property_problems/59536 [dostęp: 29.06.2024 r.].

formie leasingu działkę budowlaną na biurowiec w pobliżu rezerwatu architektonicznego¹⁵.

Po wybuchu wojny w 2022 r. obiekty ławry były realnie narażone na zniszczenia powodowane atakami Rosjan z powietrza. Jednak nie uległy one uszkodzeniu a od 7 stycznia 2023 r. w obiektach cerkiewnych ławry odprawiane są nabożeństwa Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego, mimo braku formalnego przekazania tej wspólnotie budynków. Dotychczasowi użytkownicy pomieszczeń ławry zostali zobowiązani do ich opuszczenia w terminie do 29 marca 2023 r. na podstawie decyzji ministerstwa kultury wypowiedzanej dotychczasowe warunki umowy najmu. Przełożony ławry wcześniej został umieszczony w całodobowym areszcie domowym a następnie decyzją sądu zwolniony z niego za poręczeniem majątkowym (zarzuty dotyczyły przestępstwa wzniesienia przez niego nienawiści na tle religijnym i inspirowania rosyjskiej agresji). Nie opuścił jednak pomieszczeń dotąd przez siebie zajmowanych a decyzję ministerialną zaskarżył do sądu gospodarczego i zapowiedział, że będzie w ławrze przebywał do skutku. Wcześniej, bo 22 listopada 2022 r. funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa Ukrainy przeprowadzili seryjną (ogólnokrajową) kontrolę nieruchomości przynależących do Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego, w tym Ławry Kijowskiej z założeniem, że mogą to być miejsca rezydentury rosyjskiego wywiadu. W Ławrze Kijowsko-Peczerskiej nie znaleziono dowodów działalności szpiegowskiej czy dywersyjnej przebywających tam osób, tym nie mniej nakazano opuszczenie zajmowanych wcześniej budynków¹⁶.

Kazus obiektów z ul. Piekarskiej we Lwowie

Z kolei tereny powojaskowe zlokalizowane w centrum Lwowa przy ul. Piekarskiej to przede wszystkim atrakcyjna zabudowana nieruchomością działka położona w bezpośredniej bliskości katedry Zbawiciela, która została przekazana na rzecz Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego. Na podstawie decyzji Gabinetu Ministrów Ukrainy z 17 października 2013 r. minister obrony dokonał tego przekazania, choć jeszcze wcześniej, bo we wrześniu 2013 r. w magistracie Lwowa odbyło się spotkanie robocze, pod-

¹⁵ www.risu.org.ua/ua/index/all_news/community/land-and_property_problems/59609 [dostęp: 29.06. 2024 r.]

¹⁶ *Prorosyjska Cerkiew musi opuścić kijowską Ławrę Peczerską*, „Rzeczpospolita” z dnia 14 marca 2023 r., s. 3.

czas którego starano się obalić ustalenia dotyczące tytułu prawnego do dysponowania nieruchomością przy ul. Piekarskiej 57/59 przez ministerstwo obrony i lwowską administrację obwodową. Swoje roszczenia do budynku wysunęły te wspólnoty religijne, które do tej pory na zasadzie użyczenia korzystały z pomieszczeń przy Piekarskiej. Wcześniej „zadomowili się” w tym miejscu zielonoświątkowcy prowadzący tam misję dobroczynną oraz Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej z propozycją na przyszłość prowadzenia w tych obiektach ośrodka dla narkomanów opuszczających zakłady karne. Biskupi reprezentujący obydwie kościoły protestanckie zadeklarowali gotowość do wspólnego korzystania z nieruchomości razem z prawosławnymi a jednocześnie podjęli autonomiczne działania na rzecz uzyskania dla siebie wyłączności w tym zakresie. Zaangażowali w to ministerstwo kultury i oraz władze lokalne we Lwowie. W takim stanie rzeczy lwowscy urzędnicy ujawnić musieli dane inwentarzowe tej nieruchomości, z których wynikać miało, że obiekt przy ul. Piekarskiej to dawny klasztor Franciszkanek i wraz z kościołem został wybudowany w II połowie XIX w. prywatnym sumptem przez jednego z mieszczan lwowskich na rzecz Kościoła katolickiego. Jednak kuria łańciska nie uzurpowała sobie prawa do tego obiektu a wspólnoty protestanckie i prawosławni. Finalnie w styczniu 2014 r. w czasie kolejnego spotkania prawosławny biskup Kuczerow złożył deklarację o gotowości wydzielenia pomieszczeń dla zielonoświątkowej inicjatywy umieszczenia tam hospicjum dla osób nieuleczalnie chorych (bez względu na wyznanie pacjentów). Natomiast roszczenia drugiej wspólnoty protestanckiej zostały pominięte. Władze Lwowa złagodziły czasowo spór o prawo do korzystania z tych obiektów, choć przecież nieuregulowano kwestii własnościowych, co wydaje się być zasadnicze w tej sprawie. Brak aktywności lwowskich „łaciników”, których uprawnienia własnościowe nie zostały zakwestionowane wcale nie ułatwia procesu restytucji mienia z ul. Piekarskiej na rzecz któregośkolwiek podmiotu. Rozwiązanie w formie przekazania w użytkowanie jest wyjściem jedynie doraźnym i w żaden sposób nie wyklucza dalszych sporów majątkowych pomiędzy różnymi denominacjami religijnymi a zdecydowanie nie poprawi kondycji technicznej budynku o charakterze zabytkowym¹⁷.

---

¹⁷ www.religion.in.ua/news/rahlivo/24533-yepiskopy-upc-i-pyatdesatnikiv-mirno-vlandali-majnovij-konflikt-u-Lvovi/html [dostęp: 29. 06. 2024 r.].

Kazus kościoła św. Marii Magdaleny we Lwowie

Kościół pod wezwaniem św. Marii Magdaleny to świątynia z początków XVII w. położona w samym centrum Lwowa, przed wojną należąca do rzymskich katolików. Po wojnie nie była wykorzystywana do celów sakralnych a jej pomieszczenia przeznaczone zostały na cele kulturalne (część to sala organowa). Sposób wykorzystania pomieszczeń kościelnych do organizowania koncertów muzycznych i tej samej sali do odprawiania nabożeństw religijnych w niedziele i święta kościelne był trudny do zaakceptowania przez proboszcza tej parafii, gdyż dochodziło do kolizji terminów. Dlatego też zwrócono się do właściciela gruntu i obiektu, czyli lwowskiej rady miejskiej o wydanie decyzji uznającej prawo do korzystania z pomieszczeń przez wiernych na zasadzie wyłączności. Rajcy miasta nie uznali roszczeń strony kościelnej i ich uprawnień jeszcze z okresu przed 1939 r. i wydali decyzję odmowną. Mieli pełną świadomość „polskości” tego kościoła, a mimo to 21 marca 2011 r. wydano przedmiotową decyzję o przekazaniu na kolejnych dwadzieścia lat „budynku” (tak określono kościół w decyzji) do dyspozycji Sali Muzyki Koncertowej i Organowej. Parafianie 10 kwietnia 2013 r. upublicznili na swojej stronie internetowej pismo (apel) do władz Lwowa, w którym nie tylko wyrazili stanowczy sprzeciw dotyczący przedłużającego się procesu zwrotu mienia kościelnego ale także skrytykowali praktykę wykorzystywania pomieszczeń, które zostały przecież formalnie zdesakralizowane. Oburzenie parafian dotyczyło szczególnie wykorzystania baptysterium z historycznymi freskami Rosena na toaletę publiczną a także zakazu używania organów w czasie nabożeństw oraz konieczności każdorazowego zabierania ze sobą sprzętów i utensyliów kościelnych. W praktyce oznaczało to obowiązek wynoszenia z kościoła Najświętszego Sakramentu i przynoszenia ponownie na nabożeństwa, co uznane zostało za postępowanie dyskryminujące rzymskich katolików od św. Marii Magdaleny. Parafianie kilkakrotnie podejmowali akcje protestacyjne w obronie ich kościoła (w formie głódówki), także po wydaniu w dniu 21 maja 2014 r. przez Najwyższy Sąd Gospodarczy w Kijowie orzeczenia uznającego za zgodną z prawem decyzję lwowskiego magistratu. Wyrok zapadł w wyniku apelacji złożonej przez Radę Parafialną, która jednocześnie musiała opłacić kaucję wnioskodawcy w wysokości 38 tys. hrywien, która została „uzbierana” przez środowisko polonijne i lwowskich Polaków. Finalnie nie udało się dokonać nie tylko restytucji kościoła ale nadto utrzymano niekorzystny majątkowo dla katolików *status quo*¹⁸.

¹⁸ www.niedziela.pl/artykuly/89198//nd/na-Nowym-Swiecie-we-Lwowie [dostęp: 28. 06. 2024 r.].

Kazusy dotyczące innych łacińskich lwowskich kościołów

Z kolei przypadek dotyczący kościoła franciszkańskiego na lwowskim Łyczakowie to przykład dotyczący nie tyle samego budynku kościoła ale także zabudowań klasztornych, które po austriackiej kasacie zakonu zostały przeznaczone na plebanię. Jednakże po 1991 r. parafia św. Antoniego starała się odzyskać pomieszczenia, które decyzją Rady Miasta zostały przekazane Lwowskiej Państwowej Szkole Muzycznej nr 4. W związku z tym łyczakowska parafia wybudowała obok kościoła parterowy budynek plebanii i dalej podejmowała starania w celu odzyskania mienia faktycznie użytkowanego przez Franciszkanów od XVII w. Władze miasta zaproponowały wnioskodawcom wybudowanie pomieszczeń dla nowej szkoły muzycznej a ta wówczas może opuścić dotychczasowe sale. Taka propozycja została potraktowana w kategoriach nie do przyjęcia i uruchomiła długą ścieżkę odwoławczą, która finalnie doprowadziła do uznania tego, że decyzja administracyjna w I instancji była podjęta prawidłowo. Po wyczerpaniu toku instancji w Ukrainie gwardian łyczakowskiej wspólnoty (obywatel RP) w 2015 r. złożył skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wywołało to spore zamieszanie wśród lokalnej społeczności, także w mediach a władze miasta uznały, że takie zachowanie to nic innego jak tylko budowanie napięcia między Polakami i Ukraińcami¹⁹.

Ponadto należy odnieść się do sprawy dotyczącej kościoła św. Kazimierza i kompleksu budynków wokół niego położonych znajdujących się niedaleko kurii biskupiej łacińskiej. Władze miejskie zdecydowały o przekazaniu budynku kościoła miejscowym grekokatolikom (ci urządzili w nim cerkiewne muzeum) a obiekty towarzyszące (łącznie osiem budynków) oddały w dzierżawę Uniwersytetowi MSW. W ten sposób Kościół rzymskokatolicki został pozbawiony możliwości korzystania z tych obiektów, mimo tego, że wybudowano go dla wspólnoty lwowskich łacinników jeszcze w 1656 r. Przedmiotowa decyzja Rady Miasta została podjęta w 2011 r., gdyż dziesięć lat wcześniej w bezpośredniej rozmowie mera Lwowa z Janem Pawłem II zobowiązano się do zwrotu wspólnotie rzymskokatolickiej dawnego kościoła seminaryjnego i obecnej siedziby biskupów i ustalono to że, kościół św. Kazimierza dalej pozostanie we władaniu lwowskich grekokatolików²⁰.

¹⁹ Zob. A. Grajewski, *Nie czyni drugiemu*, „Gość Niedzielny” nr 30/2015, s. 51-53.

²⁰ www.risu.org.ua/ua/index/all_news/community/temples_church_property/43349 [dostęp: 29. 06. 2024 r.].

Kazusy krymskie

W marcu 2014 r., czyli w okresie trwania prorosyjskiego referendum krymskiego i decyzji władz Federacji Rosyjskiej o przyłączeniu Krymu do Rosji deputowany do parlamentu Autonomii Krymskiej Vadim Nowinski złożył projekt nr 4298 ustawy, która z założenia miała chronić mienie kościelne miejscowych organizacji religijnych. Projekt Nowinskiego przewidywał opcję przejęcia przez organizacje religijne wszystkich obiektów dotychczas przez nie użytkowanych (bez względu na rodzaj i formę korzystania) i nieingerencji organów państwa w kwestie dysponowania tym mieniem. Takie rozwiązanie dawałoby podmiotom wyznaniowym możliwości swobodnego układania relacji własnościowych i jednocześnie faktycznie uniemożliwiające władzy państwowej sprawowanie bezpośredniej kontroli w tym zakresie. Jednak projekt „przepadł” zaraz po objęciu kontroli nad Krymem przez Rosjan²¹.

W 2015 r. władze miejskie Symferopola (już rosyjskie) zażądały od miejscowego metropolity Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Kijowskiego zrzeczenia się działki budowlanej, która została mu przydzielona jeszcze przez ukraińskie władze krymskie. Tej samej wspólnoty w tym samym roku odebrano także prawo do korzystania z obiektów, które wcześniej jej przyznano i zaproponowano możliwość przystąpienia do nowego przetargu dzierżawnego ale po wpłaceniu wadium w wysokości nie do przyjęcia przez ukraińskich prawosławnych podległych Kijowowi²².

Jeszcze wcześniej, bo w 2002 r. Rada Miejska w Baczysaraju podjęła decyzję o przekazaniu lokalnej wspólnoty religijnej należącej do Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego gruntu ziemi, na której znajdowała się średniowieczna medresa i narodowa nekropolia Tatarów krymskich. W tym miejscu ulokowano klasztor prawosławny i mimo sprzeciwów społeczności muzułmańskiej decyzja nie została uchylona. Wzmogło to jeszcze bardziej napięcia pomiędzy prawosławnymi a wyznawcami islamu, choć już wcześniej dochodziło do ekscesów związanych z tzw. *chrestopowałem*, czyli demontażem (usuwaniem) krzyży w kilku krymskich miejscowościach. Społeczność tatarska domagała się (bezsukutecznie) zwrotu budynków sakralnych wykorzystywanych przez inne wspólnoty religijne lub przeznaczonych na cele najczęściej muzealne a w konsekwencji żądano wydania zgód na nowe

²¹ www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1389:1catid=34:ua/&Itemid=61lang=uk [dostęp: 28. 06. 2024 r.].

²² www.risu.org.ua/ua/index/all-news/community_land_and-property_problems/60143 [dostęp: 30. 06. 2024 r.].

budownictwo sakralne (np. na budowę centralnego meczetu w Symferopolu). Po przymusowym wcieleniu półwyspu do Federacji Rosyjskiej władze tatarskokrymskiego Medżlisu zwróciły się do „nowej władzy” o uszanowanie dotychczasowego stanu wolności religijnej Krymczaków, w tym uznania posiadanego majątku, ale zostały zupełnie zignorowane. Tym samym pozycja krymskich Tatarów i ich autonomia także religijna została zmarginalizowana również poprzez przymusowe wcielenie tych organizacji religijnych do struktur islamskich funkcjonujących w Rosji²³.

Kazusy dotyczące wyznawców religii mojżeszowej

W przypadku wspólnot religijnych żydowskich władze ukraińskie często decydowały się na to, żeby przekazać im mienie wyłącznie w celu wyremontowania tych obiektów. Takie rozwiązanie przyjęto co do zrujnowanej synagogi z miejscowości Sataniwka (obwód chmielnicki). Chmielnicka Rada Żydów w 2012 r. rozpoczęła remont a dwa lata później wyremontowana synagoga była już gotowa na swój jubileusz pięciuset lat. Nie było to przekazanie własnościowe, gdyż synagoga została uznana za obiekt o znaczeniu historycznym i tym samym nadal pozostawać musiała w dyspozycji władz państwowych²⁴.

Podobne rozwiązanie, czyli remont synagogi przez prywatnego inwestora, najczęściej z Izraela przyjęto, np. w Krzywym Rogu a w Mariupolu miejscowi wyznawcy religii mojżeszowej sami, bez tytułu prawnego i zgody władz zebrali niezbędne środki finansowe potrzebne do odbudowy synagogi. Natomiast w 2015 r. wspólnoty żydowskie z Symferopola złożyły wniosek o zwrot mienia zajętego jeszcze przez bolszewików i równocześnie zaproponowały „wykup” wszystkich ponad dwudziestu budynków w mieście zajmowanych kolejno przez różne instytucje publiczne i prywatne²⁵.

Natomiast lwowski kazus synagogi „Złota Róża” był na tyle odmienny od pozostałych, że dotyczył skargi miejscowej społeczności żydowskiej, która zarzuciła władzom miejskim to, że remont tego obiektu kultu religijnego mogli przeprowadzić tylko ortodoksyjni wyznawcy tej religii a nie wybrana przez „miasto” w przetargu firma budowlana. Zarzut dotyczył także wykorzystania do remontu niewłaściwych materiałów budowlanych. Władze miejskie odrzuciły skargę i żą-

²³ www.islam.in.ua/ua/novyny-u-ukrayni/said/ismagilov-okupacyia-krymu-ce-tragedya-dla-musulman-ukrayiny.html [dostęp: 30.06. 2024 r.].

²⁴ www.risu.org.ua/ua/index/all_news/exclusive/kaleidoscope/54565 [dostęp: 29.06. 2024 r.].

²⁵ www.risu.org.ua/ua/index/all_news/other_confessions/judaism/37753 [dostęp: 28. 06.2024 r.].

danie zaprzestania dalszego remontu ale też w żadnej mierze nie udało się w ten sposób uregulować stanu prawnego obiektu przy ul. Starożydowskiej²⁶.

Jeszcze inny przypadek dotyczący Lwowa związany był z restytucją dawnych granic nieistniejącego już cmentarza żydowskiego przy ul. Kleparowskiej, który wykorzystywano przez lata jako miejsce handlu na tzw. krakowskim rynku. W 2014 r. Rada Miasta Lwowa opracowała nowe założenia do planu zagospodarowania przestrzennego dla tej części miasta, w którym przewidziano przywrócenie kirkutu zajmującego (do 1942 r.) powierzchnię 3 ha. Wcześniej w podobnych przypadkach wykorzystywano przepisy ustawy o ochronie dziedzictwa kulturowego zezwalające na „wypisanie z rejestru zabytków obiektu znajdującego się w ruinie”²⁷.

Zakończenie

Przedstawione wyżej rozważania uprawniają do wysoce krytycznej oceny polityki państwa ukraińskiego w zakresie umożliwienia organizacjom religijnym realizacji ich uprawnień o charakterze majątkowym. W zasadzie można taki stan rzeczy określić wprost jako ograniczanie swobody w zakresie wykonywania praw i wolności religijnych w wymiarze kolektywnym. Wspólnoty religijne funkcjonujące legalnie w obrocie prawnym zmuszone zostały do uczestnictwa w procesie tzw. restytucji mienia kościelnego na zasadach bliżej nieokreślonych (bardziej prawidłowe byłoby użycie określenia „powierzenia” a nie „zwrotu”). Zresztą także urzędnicy państwowi zajmujący się sprawami wyznaniowymi i deputowani do Rady Najwyższej Ukrainy zgodnie potwierdzali opinie o braku rozwiązań systemowych pozwalających na bezkonfliktowe korzystanie z budynków kościelnych przez dwie organizacje religijne (opcja wynikająca z art. 17 ust. 3 ustawy). Także same organizacje religijne liczą na przejrzyste procedury dotyczące zwrotu mienia, świadome nie tylko opieszałości urzędniczej ale także mają świadomość braku dokumentów własnościowych i zaniedbań ze strony państwa generalnie niechętnie wydającego decyzje o zwrocie własnościowym, przekazaniu w dzierżawę czy w innych formach dysponowania mieniem²⁸.

²⁶ www.risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/inheritance/61415 [dostęp: 30.06. 2024 r.].

²⁷ Zob. także W. Gerycz, M. Skorniewski, *Własność i ochrona zabytków w świetle uregulowań prawodawstwa polskiego i ukraińskiego (wybrane zagadnienia)*, [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Nikołajew (red.), *Prawo ukraińskie. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2013, s. 371.

²⁸ Zob. J. Hofman, *Administracja wyznaniowa Ukrainy*, Lublin 2012, s. 44-45 (niepublikowana rozprawa doktorska, egzemplarz w posiadaniu autora).

Przytoczone kazusy świadczące o nieprawidłowo jeszcze kształtowanych stosunkach państwo-kościół w obszarze majątkowym wymagają podjęcia działań o charakterze legislacyjnym. Takie inicjatywy ustawodawcze zakazujące prywatyzacji nieruchomości, budynków i lokali przeznaczonych i wykorzystywanych do działalności religijnej i mienia kościelnego były proponowane już wcześniej. Tylko na przełomie 2013 i 2014 r. złożono do ukraińskiego parlamentu trzy propozycje ustawowe dotyczące takiego zakazu a dwie z nich przewidywały moratorium na prywatyzację lub sprzedaż budynków kościelnych. Aktywność z tego okresu to jednak efekt nacisków ze strony Parlamentu Europejskiego i aktywności dyplomacji USA, bardziej niż inicjatywa oddolna. Nie udało się wprowadzić zmian do ustawy o wolności sumienia i organizacjach religijnych (pilna potrzeba dotyczyła także procesu rejestracji), gdyż sytuacja wewnętrzna i zewnętrzna Ukrainy po 2013 r. zmieniła się diametralnie pod wpływem wydarzeń na Majdanie, rosyjskiej aneksji Krymu, wojny hydrydowej w Donbasie i agresji wojennej w 2022 r. Stąd należy oczekiwać, że w okresie postwojennym sprawa zmian ustawodawczych w zakresie uregulowania restytucji mienia kościelnego powróci, tym bardziej, że w ostatnim okresie wymuszone zostały poważne zmiany, nie tylko kanoniczne w ukraińskim prawosławiu ale również te związane z roszczeniami majątkowymi nowych wspólnot religijnych po utworzeniu zjednoczonego Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego. Dlatego trzeba spodziewać się, że stabilizacji państwowej będzie towarzyszyć proces faktycznego a nie tylko pozornego działania (jak dotąd) państwa ukraińskiego ukierunkowanego na pełną resytację mienia bezprawnie zawłaszczonego za czasów ZSRR.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

Ustawa o wolności sumienia i organizacjach religijnych, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 1991 r., nr 25.

Ustawa o ochronie dziedzictwa kulturowego Ukrainy, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 2000 r. Nr 39.

Kodeks cywilny Ukrainy, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 2003 r. Nr 229.

Literatura

Gerycz W., Skorniewski M., *Własność i ochrona zabytków w świetle uregulowań prawodawstwa polskiego i ukraińskiego (wybrane zagadnienia)*, [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Nikołajew (red.), *Prawo ukraińskie. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2013.

Grajewski A., *Nie czyń drugiemu*, „Gość Niedzielny” nr 30/2015.

- Hofman J., *Administracja wyznaniowa Ukrainy*, Lublin 2012.
- Hofman J., *Rola Wszuchukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych w procesie kształtowania polityki wyznaniowej na Ukrainie*, [w:] E. Szczot, J. Szczot (red.), *Relacje polityczne między Polską a Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy*, Lublin 2015.
- Kałasznik P., *Zabezpieczenie budynków sakralnych organizacji religijnych*, „Człowiek i świat” nr 7/1997.
- Kowalenko L., *Analityczna ocena projektu ustawy dotyczącej przekazania budynków sakralnych i mienia kościelnego organizacjom religijnym*, [w:] W. Andruszczenko (red.), *Restytucja mienia kościelnego: doświadczenia międzynarodowe i krajowe*, Kijów 2007.
- Nikołaiew J., *Mienie organizacji religijnych na Ukrainie. Wybrane zagadnienia*, [w:] M. Bielecki (red.), *Kwestie majątkowe w prawie wyznaniowym*, Lublin 2018.
- Nikołaiew J., *Ochrona zabytków sakralnych na Ukrainie. Obowiązek państwa czy organizacji religijnych?*, [w:] M. Różański (red.), *Ochrona zabytków sakralnych*, Łódź 2017.
- Nikołaiew J., *Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*, Lublin 2016.
- Prorosyjska Cerkiew musi opuścić kijowską Ławrę Peczerską*, „Rzeczpospolita” z dnia 14 marca 2023 r.
- Walencik D., *Związki wyznaniowe*, [w:] S. Serafin, B. Szmulik (red.), *Leksykon obywatela*, Warszawa 2008.

Netografia

- www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?.nreg=994/611
- www.ugkc.lviv.ua/RR/archive/Num3/prs.html
- www.risu.org.ua/ua/index/resources/governments_doc/doc_projects/3760
- www.3republic.org.ua/docs/law_20150107.html
- www.risu.org.ua/ua/index/all_news/community/land_and_property_problems/59536
- www.risu.org.ua/ua/index/all_news/community/land-and_property_problems/59609
- www.religion.in.ua/news/rahlivo/24533-yepiskopy-upc-i-pyatdesatnikiv-mirno-vlandali-majnovij-konflikt-u-Lvovi/html
- www.niedziela.pl/artykuly/89198//nd/na-Nowym-Swiecie-we-Lwowie
- www.risu.org.ua/ua/index/all_news/community/temples_church_property/43349
- www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1389:1catid=34:ua/&l=te-mid61lang=uk
- www.risu.org.ua/ua/index/all-news/community_land_and-property_problems/60143
- www.islam.in.ua/ua/novyny-u-ukrayni/said/ismagilov-okupacyia-krymu-ce-tragedya-dla-musulman-ukrayiny.html
- www.risu.org.ua/ua/index/all_news/exclusive/kaleidoscope/54565
- www.risu.org.ua/ua/index/all_news/other_confessions/judaism/37753
- www.risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/inheritance/61415

PROBLEM ODPLATNOŚCI ZA PROCES MAŁŻEŃSKI PRZED SĄDEM KOŚCIELNYM W POLSCE

THE PROBLEM OF PAYMENT FOR A MARRIAGE PROCESS BEFORE AN ECCLESIASTICAL COURT IN POLAND

dr hab. Justyna Krzywkowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Streszczenie: *Kwestie finansowe w Kościele katolickim od wielu lat wywołują spore emocje nie tylko wśród wiernych. W działalności duszpasterskiej w Polsce najczęściej mamy do czynienia z ofiarami, czyli dowolnymi datkami przekazywanymi w związku z prośbą o udzielenie sakramentów świętych lub sakramentaliów. W kancelariach parafialnych nie wiszą cenniki za poszczególne posługi religijne. Osoby blisko związane z daną wspólnotą parafialną na ogół mają rozeznanie, jaką ofiarę należałoby złożyć. Jednak do parafii zgłaszają się także osoby, które będąc przejazdem chciałyby np. zamówić intencję mszalną. Wówczas niczym niestosownym jest poinformowanie przez duszpasterza, jaka zwyczajowo składana jest ofiara. Inaczej kwestia finansowa wygląda w sądach kościelnych, gdzie oficjalnie określone są opłaty sądowe. Strona powodowa, która chciałaby wnieść skargę do sądu kościelnego informację o wysokości takiej opłaty może odnaleźć na stronie internetowej danej diecezji, tablicy ogłoszeń w siedzibie sądu czy w biuletynie diecezjalnym. Stawki te są ustalane przez miejscowego biskupa diecezjalnego i zgodnie z zaleceniem Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej podawane są do publicznej wiadomości, co ma służyć przejrzystości finansowej. Celem artykułu jest nie tylko omówienie poszczególnych czynników wpływających na wysokość opłaty sądowej, ale również scharakteryzowanie procedury umożliwiającej uzyskanie zwolnienia z kosztów sądowych.*

Słowa kluczowe: *sąd kościelny, prawo ubogich, zwolnienie z kosztów sądowych, stawki adwokackie, stawki dla biegłych sądowych*

Abstract: *Financial issues in the Catholic Church have for many years caused considerable emotions not only among the faithful. In pastoral activities in Poland, we most often deal with offerings, i.e. any donations given in connection with a request for sacraments or sacramentals. Parish chancelleries do not display price lists for individual religious services. People with close ties to a particular parish community generally have an idea of what offering should be made. However, people also come to the parish if they are passing through and would like to request a Mass intention, for example. In such cases, it is not inappropriate for the priest to inform them of the customary amount to be offered. The financial issue is different in ecclesiastical courts, where court fees are officially defined. A plaintiff wishing to bring an action before an ecclesiastical court may find information about the amount of such a fee on the website of the diocese concerned, on the notice board at the seat of the court or in the diocesan bulletin. These rates are set by the local diocesan bishop and, in accordance with the recommendation of the Supreme Court of the Apostolic Signatura, are made public in the interests of financial transparency. The aim of this article*

is not only to discuss the various factors affecting the court fee, but also to characterise the procedure for obtaining exemption from court costs.

Keywords: *ecclesiastical court, poor relief, exemption from court costs, lawyer rates, expert witness rates*

1. Wstęp

Postępowanie procesowe w sprawach małżeńskich przed sądami kościelnymi w Polsce w przeważającej liczbie przypadków dotyczy stwierdzenia nieważności małżeństwa. Głównym źródłem regulacji tego procesu są przepisy zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹, a także w późniejszej instrukcji procesowej *Dignitas connubii* z 2005 r.² oraz w liście apostolskim *motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus* z 2015 r.³ Prawie 9 lat po reformie papieża Franciszka można zauważyć, że nadal liczba spraw małżeńskich w sądach kościelnych w Polsce jest dość wysoka i wynosi rokrocznie ok. 2 900 wydanych wyroków. Z pewnością postęp technologiczny ułatwia zebranie materiału dowodowego. Nikogo już nie dziwią znajdujące się w aktach sprawy screeny wiadomości pisanych na portalach społecznościowych w okresie narzeczeństwa czy transkrypcje z nagrań głosowych, z których jasno wynika, że jedna ze stron procesowych wykluczyła istotny przymiot lub cel małżeństwa kanonicznego. Istniejące w wielu miastach kościelne kancelarie adwokackie pomagają stronom merytorycznie przejść przez poszczególne etapy procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Obecnie prawomocny wyrok sądu pierwszej instancji umożliwia uzyskanie stanu wolnego, a zatem nie ma konieczności obowiązkowej weryfikacji sprawy przez sąd drugiej instancji, jak miało to miejsce przed papieską reformą z 2015 r. Ta zmiana proceduralna z pewnością pozwala stronie powodowej zaoszczędzić środki finansowe, ponieważ tzw. apelacja z urzędu nie była bezpłatna.

W niniejszym artykule nie tylko zostanie przeanalizowana wysokość opłaty sądowej w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa rozpatrywanych

¹ Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983. "Acta Apostolicae Sedis" 75 II (1983) 1-317. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 2022, dalej KPK.

² Pontificium Consilium de Legum Textibus. *Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii*, 25.01.2005. Città del Vaticano, 2005, dalej DC.

³ Franciszek. List apostolski *motu proprio "Mitis Iudex Dominus Iesus"* reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. 15.08.2015, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, 2015, dalej MIDI.

w I instancji, która została upubliczniona na stronach internetowych poszczególnych diecezji, ale również nastąpi refleksja nad pytaniem, dlaczego opłaty sądowe w poszczególnych sądach kościelnych są różne, a nie tak jak w sądach państwowych zostały określone dla całego kraju w drodze ustawy⁴. Z przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego wprost wynika, że to do biskupa diecezjalnego należy ustalenie przepisów określających wysokość kosztów sądowych, wysokość stawek dla pełnomocników, adwokatów kościelnych, tłumaczy i biegłych sądowych (kan. 1649 § 1, n. 1-2 KPK). Jednakże, czy dla stron procesowych nie byłoby korzystne, aby te stawki były identyczne przynajmniej w ramach danej metropolii?

W Polsce istnieje 40 sądów kościelnych (26 sądów diecezjalnych i 14 sądów metropolitalnych) i każdy z nich ma nie tylko odmienne opłaty sądowe czy honoraria dla biegłych i adwokatów kościelnych, ale także istnieje odmienna praktyka pobierania opłaty sądowej od strony pozwanej, która wnioskuje o wprowadzenie nowego tytułu nieważności małżeństwa do już toczącego się procesu kościelnego.

2. Źródła przychodów i cele wydatków sądu kościelnego

Podstawowym źródłem finansowania działalności sądu kościelnego są pobierane opłaty procesowe. Niektóre sądy (np. Sąd Kościelny Diecezji Legnickiej czy Sąd Biskupi w Świdnicy) posiadają opłatę wstępną na poczet wydatków kancelaryjnych i związanych ze wstępną analizą złożonej dokumentacji. Opłaty sądowe nie są zazwyczaj na tyle wystarczające, aby sąd bez dotacji z budżetu kurii diecezjalnej posiadał płynność finansową. M.in. zgodnie z regulaminem Sądu Metropolitalnego w Częstochowie środkami finansowymi sądu zarządza oficjał. Notariusz natomiast prowadzi księgę przychodów i rozchodów, która dokumentuje stan finansowy sądu⁵. Nadal zasadą w wielu sądach kościelnych jest ponoszenie w całości kosztów sądowych jedynie przez stronę powodową (np. Sąd Biskupi Diecezji Ełckiej), chociaż zdarzają sądy, w których koszty procesowe pokrywają obie strony⁶. Tak jest m.in. w Sądzie Kościelnym Diecezji

⁴ Np. ustawa z dnia 23 czerwca 1973 r. o opłatach w sprawach karnych (Dz.U. z 2023 r., poz. 123 t.j.); ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r., poz. 959 t.j.).

⁵ Arcybiskup Metropolita Częstochowski. Regulamin Sądu Metropolitalnego w Częstochowie. Częstochowa, 3.02.2012, [w:] <https://archiczyst.pl/institucje,15/sad-metropolitalny-w-czestochowie,1509640328.html> (dostęp: 19.07.2024).

⁶ Ibidem.

Radomskiej, gdzie w przypadku skargi wzajemnej i wniesienia własnych tytułów nieważności strona pozwana opłaca koszty procesowe⁷.

Głównym celem wydatku sądu kościelnego są wynagrodzenia pracowników sądu. Do biskupa diecezjalnego należy ustanowienie wikariusza sądowego⁸ i w razie potrzeby jego pomocników⁹, a także sędziów diecezjalnych¹⁰, promotora sprawiedliwości, obrońcy węzła¹¹ oraz notariuszy¹². Ponadto biskup diecezjalny zatwierdza listę audytorów¹³, pełnomocników i adwokatów kościelnych¹⁴. Część z tych funkcji i urzędów pełnią osoby świeckie, dla których praca w sądzie kościelnym jest jedynym źródłem utrzymania siebie i rodziny. Bez wątplenia kanoniści pełnią funkcje wymagające zaangażowania, poświęcenia dużej ilości czasu oraz aktualizowania swojej wiedzy. Nie ma obowiązku prawnego, ani moralnego, aby pracownicy trybunałów kościelnych wykonywali swoje zadania pro publico bono. W sytuacji niemożności erygowania sądu kościelnego biskup diecezjalny jest zobowiązany powołać wspólnie z innymi biskupami trybunał międzydiecezjalny¹⁵. Środki wydatkowane są ponadto na funkcjonowanie siedziby sądu, a czasem i także poradni kanonicznej, jak również na materiały biurowe, eksploatacyjne i znaczki pocztowe¹⁶. Zatem funkcjonowanie sądownictwa kościelnego wymaga nakładu finansowego. Nikogo zatem w Polsce nie dziwi, że z wniesieniem sprawy małżeńskiej przed sąd kościelny związana jest konkretna opłata sądowa.

W gestii biskupa diecezjalnego znajdują się także przepisy dotyczące zwrotu kosztów podróży dla świadków (kan. 1649 n. 2 KPK). W niektórych sprawach zdarza się, że świadkowie pokonując wiele kilometrów, aby dotrzeć do siedziby sądu na przesłuchanie, żądają od sądu zwrotu kosztów podróży. Z jednej strony w celu zminimalizowania tego rodzaju wydatku finansowego sądy kościelne korzystają z rekwizycji, tj. świadek może złożyć zeznania w są-

⁷ Biskup Radomski. Dekret nadający regulamin Sądowi Kościelnemu Diecezji Radomskiej, l.dz. 224/23. Radom, 2.02.2023; Biskup Radomski. Dekret o opłatach sądowych i honorariach w sprawach małżeńskich rozpatrywanych przez Sąd Kościelny Diecezji Radomskiej, l.dz. 225/23. Radom, 2.02.2023.

⁸ KPK, kan. 1420 § 1.

⁹ KPK, kan. 1420 § 3.

¹⁰ KPK, kan. 1421 § 1.

¹¹ KPK, kan. 1435.

¹² KPK, kan. 470 w związku z kan. 1437.

¹³ KPK, kan. 1428 § 1.

¹⁴ KPK, kan. 1483.

¹⁵ KPK, kan. 1423 § 1-2.

¹⁶ P. Jarota. *Processus breviar. Materiały do ćwiczeń z kanonicznego prawa procesowego*. Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Scriptum, 2017, s. 34-35.

dzie kościelnym właściwym ze względu na jego miejsce zamieszkania. Jednak z drugiej strony, czy takie rozwiązanie jest korzystniejsze dla merytoryki sprawy, bowiem nikt tak bardzo nie zna sprawy, jak jej przewodniczący lub ponens, który przesłuchuje zarówno strony, jak i świadków. W niektórych sądach istnieje praktyka, że zwrot kosztów poniesionych przez świadków należy do strony, która wniosowała o ich powołanie (np. Regulamin Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej, art. 44 § 1-2).

3. Upublicznienie informacji o kosztach sądowych

Zgodnie z zaleceniami Sygnatury Apostolskiej przepisy określające wysokość kosztów sądowych, jak również wysokość wynagrodzenia biegłych i adwokatów kościelnych należy opublikować na tablicy ogłoszeń w siedzibie sądu czy biuletynie diecezjalnym, do którego wierni mają raczej charakter ograniczony. Czymś naturalnym jest to, że strona wnoszącą pismo do sądu chce wiedzieć, jakie obciążenia finansowe będą z tym związane, zwłaszcza, że jak stanowi art. 302 DC strony procesowe są zobowiązane do pokrycia kosztów procesowych¹⁷. Dlatego dobrym rozwiązaniem jest zamieszczenie stosownej informacji na stronie internetowej danej diecezji w zakładce poświęconej sądowi biskupiemu, ponieważ większość osób w Polsce ma dostęp do Internetu. Przeważnie drogą pisemną sąd kościelny informuje powoda o kosztach sądowych w powiadomieniu o dekrete przyjęcia skargi powodowej. Od orzeczenia w sprawie kosztów sądowych stronie przysługuje, zgodnie z kan. 1649 § 2 KPK odwołanie (rekurs) w ciągu 15 dni do tego samego sędziego, który może zmienić ustaloną kwotę. Wnosząc taki rekurs, strona jest zobowiązana do jego uzasadnienia¹⁸. Ponadto zgodnie z kan. 1464 KPK „Sprawy o zabezpieczenie pokrycia kosztów sądowych albo o przyznanie bezpłatnej pomocy prawnej, które zostały wniesione zaraz na początku, i inne tego rodzaju należy rozpatrywać z reguły przed zawiązaniem sporu”¹⁹.

Zaledwie na 13 stronach internetowych diecezji w zakładce dotyczącej sądu kościelnego zawarta jest informacja o wysokości opłaty procesowej, co stanowi

¹⁷ M. Greszata. [w:] T. Rozkrut (red.). Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, 2007, s. 403.

¹⁸ DC, art. 304 § 2.

¹⁹ J. Krzywkowska. Prawo ubogich a koszty związane z procesem o nieważność małżeństwa. [w:] J. Krzywkowska (red.), R. Sztymiler (red.). Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka. Olsztyn: Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2016, s. 73-80.

32,5% wszystkich sądów kościelnych w Polsce. W pozostałych przypadkach informację o opłacie procesowej można pozyskać telefonicznie, bądź osobiście od pracowników kancelarii sądu lub przeczytać na tablicy ogłoszeń w siedzibie danego sądu.

Tab. 1. Informacja o opłacie procesowej na stronie www poszczególnych diecezji

Lp.	Sąd kościelny	Podanie informacji o opłacie procesowej na stronie www diecezji
1.	Sąd Metropolitalny Białostocki	NIE
2.	Sąd Biskupi w Drohiczyne	NIE
3.	Sąd Biskupi w Łomży	NIE
4.	Sąd Metropolitalny w Częstochowie	TAK
5.	Sąd Kościelny Diecezji Radomskiej	NIE
6.	Sąd Biskupi Diecezji Sosnowieckiej	TAK
7.	Gdański Trybunał Metropolitalny	NIE
8.	Sąd Biskupi Diecezji Pelplińskiej	NIE
9.	Sąd Biskupi Diecezji Toruńskiej	NIE
10.	Trybunał Metropolitalny w Gnieźnie	TAK
11.	Sąd Biskupi Diecezji Bydgoskiej	NIE
12.	Sąd Kościelny Diecezji Włocławskiej	NIE
13.	Sąd Metropolitalny w Katowicach	TAK
14.	Sąd Biskupi Diecezji Gliwickiej	NIE
15.	Sąd Diecezjalny w Opolu	TAK
16.	Sąd Metropolitalny w Krakowie	TAK
17.	Sąd Biskupi w Bielsku-Białej	NIE
18.	Sąd Biskupi w Kielcach	TAK
19.	Sąd Diecezjalny w Tarnowie	NIE
20.	Sąd Metropolitalny Lubelski	NIE
21.	Sąd Biskupi w Sandomierzu	NIE
22.	Sąd Biskupi w Siedlcach	NIE

23.	Trybunał Metropolitalny Łódzki	NIE
24.	Sąd Biskupi w Łowiczu	NIE
25.	Metropolitalny Sąd Duchowny w Poznaniu	NIE
26.	Sąd Biskupi w Kaliszu	NIE
27.	Sąd Metropolitalny w Przemyślu	NIE
28.	Sąd Biskupi w Rzeszowie	NIE
29.	Sąd Biskupi w Zamościu	NIE
30.	Sąd Metropolitalny Szczecińsko-Kamieński	NIE
31.	Sąd Biskupi w Koszalinie	NIE
32.	Sąd Kościelny Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej	TAK
33.	Metropolitalny Sąd Archidiecezji Warmińskiej	TAK
34.	Sąd Diecezjalny w Elblągu	NIE
35.	Sąd Biskupi Diecezji Ełckiej	TAK
36.	Sąd Metropolitalny Warszawski	NIE
37.	Sąd Biskupi w Płocku	NIE
38.	Metropolitalny Sąd Duchowny we Wrocławiu	TAK
39.	Sąd Kościelny w Legnicy	TAK
40.	Sąd Biskupi w Świdnicy	TAK

4. Całkowite lub częściowe zwolnienie z opłaty sądowej

Istnieją sytuacje życiowe, które nie pozwalają stronie procesowej na opłacenie kosztów za sprawę sądową, wówczas prawo kanoniczne przewiduje możliwość całkowitego lub częściowego zwolnienia z opłaty sądowej²⁰. Ustanawianie przepisów dotyczących przyznawania bezpłatnej pomocy prawnej lub obniżki kosztów, jak stanowi kan. 1649 § 1 n. 3 KPK, należy do zadań biskupa diecezjalnego. Należy pamiętać, że z w/w ulgami związany jest obowiązek przyznania z urzędu pełnomocnika lub adwokata²¹.

²⁰ DC, art. 303 § 2 oraz art. 304 § 1.

²¹ P. Majer (red.). Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Kraków: Wolters Kluwer Polska, 2011, s. 1102-1103.

W archidiecezji częstochowskiej strona ubiegająca się o zwolnienie z opłat sądowych lub o ich zredukowanie jest zobowiązana do przedstawienia przewodniczącemu trybunału kolegiального dokumentów lub innych dowodów obrazujących jej stan ekonomiczny, np. zaświadczenia o dochodach ze wskazanego okresu, zaświadczenia z Urzędu Pracy, kopii deklaracji podatkowej za ostatni rok kalendarzowy. Ponadto prośba strony powinna być potwierdzona opinią proboszcza. (Regulamin Sądu, pkt 21). Takie rozwiązanie jest często stosowane w innych diecezjach. Warto zauważyć, że zgodnie z Regulaminem Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej strona, która korzysta z odpłatnej posługi adwokackiej, nie może ubiegać się o zwolnienie z opłat sądowych ani o ich obniżenie (art. 22 § 7). Dość niespotykane rozwiązanie posiada Sąd Kościelny Diecezji Legnickiej. Na podstawie dekretu Biskupa Legnickiego w sprawie kosztów sądowych²² należności wynikające z postanowienia o zmniejszeniu lub zwolnieniu z opłaty procesowej pokrywa Legnicka Kuria Biskupia oraz parafia miejsca zamieszkania strony, która potwierdziła jej stan ubóstwa.

Nowelizacja prawa kanonicznego z 2015 r. zachęca do wprowadzenia bezpłatnych procedur w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa²³, jednak nie oznacza ona automatycznego zwolnienie wszystkich stron powodowych z konieczności regulowania opłaty sądowej. Wyrazem troski papieża Franciszka było to, aby ze względu na ubóstwo małżonkowie nie zostali pozbawieni możliwości wniesienia skargi powodowej do sądu kościelnego.

5. Wybrane przepisy partykularne dotyczące opłaty procesowej i kosztów dodatkowych

Jak wskazuje poniższa tabela widełki opłaty procesowej zaczynają się od kwoty 1400 zł (np. Sąd Biskupi w Kielcach, Sąd Biskupi Diecezji Ełckiej, Sąd Metropolitalny w Częstochowie) do kwoty 3800 zł (np. Metropolitalny Sąd Duchowny we Wrocławiu).

---

²² Biskup Legnicki. Dekret w sprawie kosztów sądowych w Sądzie Kościelnym Diecezji Legnickiej, l.dz. 397/SBL/2021. Legnica, 01.06.2021.

²³ *MIDI, preambuła.*

Tab. 2. Wysokość opłaty procesowej w I instancji w sprawie o nieważność małżeństwa, gdy strony mieszkają w Polsce

Lp.	Sąd kościelny	Wysokość opłaty sądowej w I instancji
1.	Sąd Metropolitalny w Częstochowie	1400 zł (bez opinii biegłego) 2000 zł (z opinią biegłego)
2.	Sąd Biskupi Diecezji Sosnowieckiej	2600 zł
3.	Trybunał Metropolitalny w Gnieźnie	1500 zł
4.	Sąd Metropolitalny w Katowicach	1600 zł
5.	Sąd Diecezji Opolskiej	2500 zł
6.	Sąd Metropolitalny w Krakowie	2000 zł
7.	Sąd Biskupi w Kielcach	1400 zł
8.	Sąd Kościelny Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej	wpis tymczasowy od 1000 zł do 3500 zł wpis ostateczny – do 20% wpisu tymczasowego
9.	Metropolitalny Sąd Archidiecezji Warmińskiej	1900 zł
10.	Sąd Biskupi Diecezji Ełckiej	1400 zł
11.	Metropolitalny Sąd Duchowny we Wrocławiu	od 2000 zł do 3800 zł
12.	Sąd Kościelny w Legnicy	od 1500 zł do 3500 zł
13.	Sąd Biskupi w Świdnicy	2600 zł

W sytuacji, gdy jedna ze stron procesowych lub obie mieszkają za granicą wówczas najczęściej dochodzi do zwiększenia opłaty procesowej, co wynika z droższej korespondencji listowej czy rozmów telefonicznych.

Tab. 3. Wysokość opłaty procesowej w I instancji w sprawie o nieważność małżeństwa, gdy strona lub strony mieszkają za granicą

Lp.	Sąd kościelny	Wysokość opłaty sądowej w I instancji
1.	Sąd Metropolitalny w Częstochowie	1700 zł (bez opinii biegłego) 2300 zł (z opinią biegłego)
2.	Sąd Biskupi Diecezji Sosnowieckiej	3000 zł

3.	Trybunał Metropolitalny w Gnieźnie	1500 zł
4.	Sąd Metropolitalny w Katowicach	1900 zł (jedna strona za granicą) 2500 zł (obie strony za granicą)
5.	Sąd Diecezji Opolskiej	3000 zł
6.	Sąd Metropolitalny w Krakowie	3000 zł
7.	Sąd Biskupi w Kielcach	2000 zł
8.	Sąd Kościelny Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej	wpis tymczasowy min. 1400 zł dla powoda wpis ostateczny – do 20% wpisu tymczasowego
9.	Metropolitalny Sąd Archidiecezji Warmińskiej	2150 zł
10.	Sąd Biskupi Diecezji Ełckiej	1600 zł
11.	Metropolitalny Sąd Duchowny we Wrocławiu	od 2000 zł do 3800 zł
12.	Sąd Kościelny w Legnicy	od 1500 zł do 3500 zł
13.	Sąd Biskupi w Świdnicy	2800 zł (Europa) 3000 zł (poza Europą)

Na stronie internetowej Archidiecezji Częstochowskiej w zakładce dotyczącej Sądu Metropolitalnego nie tylko zamieszczono szczegółowy wykaz opłat sądowych, ale również treść Regulaminu sądu. Koszty procesu w I instancji wynoszą 1400 zł (bez opinii biegłego) lub 2000 zł (z opinią biegłego). Jeżeli strona procesowa mieszka za granicą do wówczas do kosztów procesu doliczana jest kwota 300 zł. W Regulaminie sądu zawarta jest informacja, że pracownicy sądowi są wynagradzani według zasad określonych przez Arcybiskupa Metropolite. Zgodnie z Regulaminem powiadomienia o dekreтах i wezwania sądowe należy wysyłać listem poleconym za potwierdzeniem odbioru lub w inny najpewniejszy sposób (pkt 15).

Natomiast zgodnie z Regulaminem Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej honorarium dla biegłego pokrywa strona powodowa, zaś strona pozwana wówczas, gdy wnioskowała o powołanie biegłego (art. 26 § 1). Ponadto strony ponoszą koszty związane z przybyciem do sądu we własnym zakresie, natomiast zwrot kosztów poniesionych przez świadków należy do strony, która wnioskowała o ich powołanie (art. 44 § 1-2). Głównym źródłem utrzymania

sądu są opłaty wnoszone przez strony procesowe. Jednak w razie konieczności sąd korzysta z innych funduszy diecezjalnych, o przyznaniu których decyduje Biskup Radomski (art. 49). Informacja o aktualnych kosztach procesu nie znajduje się na stronie internetowej, a jedynie można uzyskać ją w sekretariacie Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej. Jeśli opłata sądowa wnoszona jest w ratach, to ostatnia rata powinna być uiszczona najpóźniej w trakcie publikacji akt sprawy. W przypadku oddalenia skargi powodowej nie pobiera się opłaty sądowej. Natomiast w sytuacji umorzenia lub zrzeczenia się Instancji można złożyć wniosek o zwrot częściowych kosztów procesowych, a wysokość sumy zwrotu określa oficjał.

W Sądzie Biskupim Diecezji Sosnowieckiej strona pozwana wnosi opłatę procesową 500 zł tylko w przypadku, gdy składa wniosek o prowadzenie procesu z innych tytułów nieważności zawarcia małżeństwa niż wniesione przez stronę powodową. W przypadku konieczności tłumaczenia na język polski protokołów przesłuchań wykonanych przez zagraniczne sądy kościelne, koszty tłumaczeń ponosi strona, która wniosła o przesłuchanie osoby zamieszkałej za granicą. Koszty tłumaczenia wynoszą 60 zł za stronę (2500 znaków). Uregulowane zostały także stawki za uchylenie sądowego zakazu zawarcia małżeństwa. Ich wysokość wynosi 500 zł, jeżeli wymagana jest opinia biegłego lub 200 zł, jeżeli taka opinia nie jest wymagana.²⁴

Zgodnie z dekretem Arcybiskupa Metropolity Katowickiego określającym wysokość opłat sądowych w sprawach małżeńskich obowiązujących w Sądzie Metropolitalnym w Katowicach wraz z warunkami ubiegającymi się o ich umorzenie lub obniżenie oraz sposobem ich uiszczania²⁵ opłata procesowa w I instancji dla strony powodowej wynosi 1600 zł za sprawę, w której rozpatrywany jest jeden tytuł nieważności. Każdy kolejny tytuł nieważności wniesiony przez stronę i przyjęty do procesu to kwota 200 zł. W przypadku wniesienia pozwu wzajemnego opłata procesowa dla strony pozwanej wynosi 800 zł. W diecezji tej istnieje ciekawe rozwiązanie finansowe: wyznaczenie na wniosek strony nowego termin przesłuchania strony lub świadka po uprzednim nieusprawiedliwionym niestawiennictwie to koszt 50 zł. Dość wysoko ukształtowane są stawki dla biegłego za sporządzenie opinii: 600 zł za opinię na podstawie analizy akt sprawy; 750 zł za opinię na podstawie

²⁴ <https://www.sadbiskupi.sosnowiec.pl> (dostęp: 21.07.2024).

²⁵ Arcybiskup Metropolita Katowicki. Dekret określający wysokość opłat sądowych w sprawach małżeńskich obowiązujących w Sądzie Metropolitalnym w Katowicach wraz z warunkami ubiegającymi się o ich umorzenie lub obniżenie oraz sposobem ich uiszczania, VA I-55/23. Katowice, 28.09.2023.

analizy akt sprawy oraz badania względnie wywiadu z jedną stroną; 900 zł za opinię na podstawie analizy akt sprawy oraz badania względnie wywiadu z obiema stronami.

Podobne mechanizmy finansowe posiada Sąd Diecezji Opolskiej. Wśród opłat dodatkowych wymienia się: m.in. 100 zł za wyznaczenie nowego terminu przesłuchania przy nieusprawiedliwionym niestawieniu się prawidłowo wezwanego świadka; 1250 zł dla strony zamieszkałej w Polsce, ale uznanej za nieobecną w procesie, która po publikacji akt sprawy prosi o możliwość złożenia zeznań lub/i powołania świadków; 1500 zł dla strony zamieszkałej za granicą, ale uznanej za nieobecną w procesie, która po publikacji akt sprawy prosi o możliwość złożenia zeznań lub/i powołania świadków; 500 zł za sporządzenie odpisu wyroku dla strony, która nie brała udziału w procesie; 300 zł za wykonanie czynności procesowych poza siedzibą Sądu Diecezji Opolskiej, np. w parafii diecezji opolskiej²⁶. Zgodnie z Regulaminem Sądu Diecezji Opolskiej²⁷ adwokaci lub kwalifikowani pełnomocnicy procesowi, wpisani na listę Sądu, samodzielnie ustalają wysokość honorarium za swoją pracę. Nie może ono jednak być wyższe niż taksa procesowa netto Sądu w danej sprawie (art. 35).

Z kolei w Sądzie Kościelnym Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej opłata procesowa uzależniona jest od dochodu strony powodowej mieszkającej w Polsce. Pobierana jest wpiery kwota wpisu tymczasowego od 1000 zł (przy dochodzie poniżej 2500 zł) do 3500 zł (przy dochodzie powyżej 10 000 zł). Kwota wpisu ostatecznego nie może przekroczyć dodatkowo 20% kwoty wpisu tymczasowego. Dla strony powodowej mieszkającej za granicą kwota wpisu tymczasowego wynosi minimum 1400 zł, a dla strony pozwanej mieszkającej za granicą minimum 1200 zł. Wpis tymczasowy powinien zostać uiszczony przez stronę powodową przed zawiązaniem sporu.²⁸

Zgodnie z dekretem Arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego w sprawie kosztów sądowych w Metropolitalnym Sądzie Duchownym we Wrocławiu²⁹ opłata procesowa, będąca głównym źródłem utrzymania sądu jest ustalana proporcjonalnie do stanu ekonomicznego strony wnoszącej sprawę, dlatego

²⁶ Biskup Opolski. Załącznik nr 3 do Regulaminu Sądu Diecezji Opolskiej. Opłaty sądowe. Opole, 19.02.2024.

²⁷ Biskup Opolski. Regulaminem Sądu Diecezji Opolskiej. Nr 23/2022/A/KNC-K. Opole, 29.06.2022.

²⁸ Biskup Zielonogórsko-Gorzowski. Regulamin kosztów sądowych Sądu Kościelnego Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej w Gorzowie Wlkp. R1-13/21. Zielona Góra, 01.09.2021.

²⁹ Arcybiskup Metropolita Wrocławski. Dekret w sprawie kosztów sądowych w Metropolitalnym Sądzie Duchownym we Wrocławiu, l.dz. 1100/2020. Wrocław, 26.10.2020.

powód jest zobowiązany przedstawić zaświadczenie o wysokości dochodów; w przypadku odmowy udokumentowania dochodów domniemywa się, że odpowiadają one przeciętnemu miesięcznemu wynagrodzeniu krajowemu. Jeżeli w uiszczeniu kosztów uczestniczy strona pozwana, to wówczas wysokość opłaty procesowej dla powoda pomniejsza się o kwotę wniesioną przez stronę pozwaną. Strony są zobowiązane do pokrycia ewentualnych kosztów dodatkowych, na które składają się m.in. koszty sporządzenia opinii przez biegłego, koszty tłumaczeń akt na język obcy lub z języka obcego czy wynagrodzenie pełnomocników i adwokatów.

Dekret Biskupa Legnickiego w sprawie kosztów sądowych w Sądzie Kościelnym Diecezji Legnickiej reguluje kwestię wnoszenia opłaty wstępnej w wysokości 100 zł na poczet wydatków kancelaryjnych i związanych ze wstępną analizą złożonej dokumentacji. Kolegium sędziowskie w wyroku może zdecydować o proporcjonalnym podziale zapłaty pomiędzy dwiema stronami zwłaszcza w przypadku wniesienia przez stronę pozwaną tzw. skargi wzajemnej. Opłata procesowa jest ustalana proporcjonalnie do stanu ekonomicznego strony wnoszącej sprawę i odpowiada 3/4 jej miesięcznego dochodu brutto, nie przekraczając jednak kwoty 3500 zł. Minimalną kwotę kosztów sądowych wyznaczono na sumę 1500 zł.

Jak stanowi obowiązujące prawo kanoniczne w treści wyroku sądu kościelnego „należy zamieścić informację o tym, czy koszty sądowe zostały pokryte, czy któraś ze stron ma jeszcze zobowiązania z tego tytułu. Wtedy też można podać ostateczną wysokość kosztów sądowych, jeśli ustalone wcześniej uległy zmianie”³⁰.

6. Zakończenie

W preambule *Mitis Iudex Dominus Iesus* czytamy, że „(...) Konferencje Biskupów winny, z zachowaniem sprawiedliwego i godnego wynagrodzenia pracowników sądów, w miarę możliwości zadbać, aby proces był bezpłatny, gdyż Kościół, ukazując się wiernym jako szczodra matka, w kwestii tak blisko związanej ze zbawieniem dusz, wyraża bezinteresowną miłość Chrystusa, dzięki której wszyscy zostaliśmy zbawieni” (nr VI).

Na koszty sądowe składają się następujące elementy składowe: wynagrodzenia stałych pracowników sądu kościelnego, honoraria biegłych i adwo-

³⁰ R. Szytchmiller. *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2003, s. 67.

katów, koszty utrzymania budynku sądowego, jak również opłaty pocztowe. Strona procesowa może wnieść opłatę w całości lub na raty. Ustalając stawki sądowe biskup diecezjalny powinien wziąć pod uwagę koszty funkcjonowania trybunału, naturę procesów małżeńskich oraz finansowe możliwości stron procesowych³¹. Już w 2015 r. Piotr Malecha zauważył, że wielu biskupów nie opublikowało norm dotyczących zwolnienia z kosztów procesowych i bezpłatnej pomocy prawnej³². Praktyka sądowa pokazuje, że konieczne jest napisanie stosownej prośby o zwolnienie całkowite lub częściowe z opłat sądowych, do której należy dołączyć odpowiednie dokumenty, np. zaświadczenie z urzędu pracy o posiadaniu statusu osoby bezrobotnej oraz opinię własnego księdza proboszcza. W wielu diecezjach brak jest także unormowań w zakresie stawek adwokackich, ponieważ jak pokazuje praktyka wynagrodzenie adwokata kościelnego, zwłaszcza ustanowionego *ad causam*, ustalone jest w drodze odrębnej umowy zawartej pomiędzy nim a stroną procesową.

Bez wątpienia sąd kościelny nie prowadzi działalności dochodowej, a jedynie działalność duszpasterską. Wysokość opłaty procesowej jest dość rozbieżna, a przecież przebieg procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa wszędzie obejmuje te same elementy proceduralne i skład trybunału kolegiального³³. Każda diecezja posiada własne stawki sądowe za przeprowadzenie procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, ponieważ nie ma ogólnopolskich wiałek opłaty procesowej. Są diecezje, gdzie wysokość opłaty za proces małżeński uzależniona jest od liczby rozpatrywanych tytułów nieważności albo od możliwości zarobkowych strony. Jednak najczęściej wskazana jest konkretna wysokość opłaty procesowej, która może ulec zwiększeniu w sytuacji, gdy jedna ze stron lub obie mieszkają za granicą.

---

³¹ J. Krzywkowska. Koszty sądowe w procesie o nieważność małżeństwa. Perspektywa polska. [w:] M. Bielecki (red.). Kwestie majątkowe w prawie wyznaniowym. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2018, s. 185-194.

³² P. Malecha. Gwarancja sprawiedliwości oraz reforma procesu małżeńskiego widziana przez pryzmat konieczności jego przyspieszenia i ułatwienia wiernym kontaktom z trybunałem; przygotowanie pracowników i odpowiedzialność biskupa. „Roczniki Nauk Prawnych” 2015, t. 25, nr 4, s. 151-175.

³³ W. Wenz. Proces o nieważność małżeństwa według Motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” Papieża Franciszka w tradycji kanonicznej. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, 2016, s. 222-225.

REFERENCES:

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983. "Acta Apostolicae Sedis" 75 II (1983) 1-317. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 2022.
- Franciszek. List apostolski motu proprio "Mitis Iudex Dominus Iesus" reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. 15.08.2015, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, 2015.
- Pontificium Consilium de Legum Textibus. Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii, 25.01.2005. Città del Vaticano, 2005.
- Ustawa z dnia 23 czerwca 1973 r. o opłatach w sprawach karnych (Dz.U. z 2023 r., poz. 123 t.j.).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r., poz. 959 t.j.).
- Arcybiskup Metropolita Częstochowski. Regulamin Sądu Metropolitalnego w Częstochowie. Częstochowa, 3.02.2012.
- Arcybiskup Metropolita Katowicki. Dekret określający wysokość opłat sądowych w sprawach małżeńskich obowiązujących w Sądzie Metropolitalnym w Katowicach wraz z warunkami ubiegającymi się o ich umorzenie lub obniżenie oraz sposobem ich uiszczenia, VA I-55/23. Katowice, 28.09.2023.
- Arcybiskup Metropolita Wrocławski. Dekret w sprawie kosztów sądowych w Metropolitalnym Sądzie Duchownym we Wrocławiu, l.dz. 1100/2020. Wrocław, 26.10.2020.
- Biskup Legnicki. Dekret w sprawie kosztów sądowych w Sądzie Kościelnym Diecezji Legnickiej, l.dz. 397/SBL/2021. Legnica, 01.06.2021.
- Biskup Opolski. Regulaminem Sądu Diecezji Opolskiej. Nr 23/2022/A/KNC-K. Opole, 29.06.2022.
- Biskup Opolski. Załącznik nr 3 do Regulaminu Sądu Diecezji Opolskiej. Opłaty sądowe. Opole, 19.02.2024.
- Biskup Radomski. Dekret nadający regulamin Sądowi Kościelnemu Diecezji Radomskiej, l.dz. 224/23. Radom, 2.02.2023.
- Biskup Radomski. Dekret o opłatach sądowych i honorariach w sprawach małżeńskich rozpatrywanych przez Sąd Kościelny Diecezji Radomskiej, l.dz. 225/23. Radom, 2.02.2023.
- Biskup Zielonogórsko-Gorzowski. Regulamin kosztów sądowych Sądu Kościelnego Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej w Gorzowie Wlkp. R1-13/21. Zielona Góra, 01.09.2021.
- Greszata, Marta. [w:] Tomasz Rozkrut (red.). Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, 2007.
- Jarota, Piotr. Processus brevior. Materiały do ćwiczeń z kanonicznego prawa procesowego. Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Scriptum, 2017.
- Krzywkowska, Justyna. Koszty sądowe w procesie o nieważność małżeństwa. Perspektywa polska. [w:] Marek Bielecki (red.). Kwestie majątkowe w prawie wyznaniowym. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2018, s. 185-194.
- Krzywkowska, Justyna. Prawo ubogich a koszty związane z procesem o nieważność małżeństwa. [w:] Justyna Krzywkowska (red.), Ryszard Szytchmiller (red.). Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka. Olsztyn: Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2016.
- Majer, Piotr (red.). Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Kraków: Wolters Kluwer Polska, 2011.

- Malecha, Paweł. Gwarancja sprawiedliwości oraz reforma procesu małżeńskiego widziana przez pryzmat konieczności jego przyspieszenia i ułatwienia wiernym kontaktu z trybunałem; przygotowanie pracowników i odpowiedzialność biskupa. „Roczniki Nauk Prawnych” 2015, t. 25, nr 4.
- Sztymiler, Ryszard. Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2003.
- Wenz, Wiesław. Proces o nieważność małżeństwa według Motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” Papieża Franciszka w tradycji kanonicznej. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, 2016.

ZABEZPIECZENIE EKONOMICZNE KAPELANÓW ZATRUDNIONYCH W SIŁACH ZBROJNYCH

ECONOMIC SECURITY OF CHAPLAINS EMPLOYED IN THE ARMED FORCES

dr Krystyna Ziółkowska

Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Streszczenie: *Choć obecność duchownych wśród żołnierzy, zarówno w warunkach pokoju, jak i na polu walki, ma swoje tradycje sięgające epoki średniowiecza, dopiero od czasu odzyskania przez Polskę niepodległości można mówić o zorganizowanym Ordynariacie Polowym. Duchownych wojskowych określa się mianem kapelanów, czasem z dodatkowym przymiotnikiem „wojskowych”, bywają także nazywani „żołnierzami w sutannach” lub „kapłanami w mundurach”. Ordynariat Polowy Wojska Polskiego utracił swoją osobowość prawną w okresie komunistycznym (1945 – 1989) i ponownie ją odzyskał w roku 1989, a faktycznie w 1991 z chwilą powołania pierwszego po II wojnie światowej, a trzeciego wg chronologii Biskupa Polowego. Ordynariat Polowy działa na podstawie statutu zatwierdzonego przez Ojca Świętego, duchowni od Biskupa Polowego po neoprezbiterów rozpoczynających posługę w wojsku, korzystają z praw przysługujących oficerom i generałom Wojska Polskiego. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie działalności duszpasterstwa wojskowego z punktu widzenia duchowieństwa.*

Słowa kluczowe: *Kapelani wojskowi, Ordynariat Polowy Wojska Polskiego, Biskup Polowy, zabezpieczenie ekonomiczne, wolność sumienia i wyznania*

Abstract: *Although the presence of clergy among soldiers, both in peacetime and on the battlefield, has its traditions dating back to the Middle Ages, it is only since Poland regained independence that we can speak of an organized Military Ordinariate. Military clergy are referred to as chaplains, sometimes with the additional adjective “military”, they are also sometimes called “soldiers in cassocks” or “priests in uniform”. The Military Ordinariate of the Polish Army lost its legal personality during the communist period (1945-1989) and regained it in 1989, or in fact in 1991, when the first Military Bishop after World War II, and the third according to chronology, was appointed. The Military Ordinariate operates on the basis of a statute approved by the Holy Father, clergy from the Military Bishop to newly ordained priests starting their service in the army, enjoy the rights of officers and generals of the Polish Army. The aim of this study is to present the activities of military chaplaincy from the point of view of the clergy.*

Keywords: *Military chaplains, Military Ordinariate of the Polish Army, Military Bishop, economic security, freedom of conscience and religion*

1. Wstęp

Wolność sumienia i wyznania, prawo do swobodnego wyznawania religii, prawo do uczestnictwa w nabożeństwach, czy prawo do uzyskania posługi duszpasterskiej należą do podstawowych praw i swobód obywatelskich gwarantowanych w Konstytucjach, zarówno II oraz III RP, jak i PRL (art. 111 Konstytucji „marcowej”¹ oraz „kwietniowej”², art. 82 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³ i art. 53 aktualnie obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁴). Wymienione wyżej prawa obywateli polskich realizowane są między innymi poprzez możliwość korzystania z posługi duszpasterskiej żołnierzy Wojska Polskiego i ich rodzin świadczonej przez Ordynariat Polowy WP.

W doktrynie prawa kanonicznego wskazuje się, że przez duszpasterstwo należy rozumieć zorganizowaną działalność zbawczą Kościoła, polegającą na służbie wobec człowieka przez głoszenie Słowa Bożego, sprawowanie ofiary i sakramentów oraz interpersonalne kontakty religijne. Duszpasterstwo umożliwia zarówno włączenie się we wspólnotę z Bogiem w Trójcy Świętej jedynym i z ludźmi przez Jezusa Chrystusa w zmieniających się warunkach życia w celu osiągnięcia pełni eschatologicznej, jak i trwanie w niej⁵. Działalność duszpasterską wśród żołnierzy oraz ich rodzin pełni Ordynariat Polowy Wojska Polskiego, na czele z Biskupem Polowym WP.

Historia Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego rozpoczęła się 5 lutego 1919 roku kiedy to papież Benedykt XV powołał gen. dyw. Stanisława Galla na pierwszego w II Rzeczypospolitej Biskupa Polowego WP. Tytuł biskupa polowego wprowadzony został dekretem Naczelnego Wodza, Józefa Piłsudskiego, z dnia 18 stycznia 1919 roku⁶. W dekrete tym wymienia się także inne tytuły przysługujące duchownym wojskowym: Naczelnny Kapelan, będący jednocześnie zastępcą Biskupa Polowego, Dziekan Okręgu Generalnego, Proboszcz Dywizji oraz Kapelan pułku lub równorzędnego oddziału wojskowego. W kolejnym dekrete z tego samego dnia, wymieniono także stopnie wojskowe

¹ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1921 r., Nr 44, poz. 267

² Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r., Dz. U. z 1935 r., Nr 30, poz. 227

³ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz. U. z 1976, Nr 7, poz. 36

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483

⁵ M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa, 2004, s. 43 – 44

⁶ Dz. Rozk. Wojsk. Nr 10 z 30 stycznia 1919 r., poz. 373.

przysługujące poszczególnym grupom duchownych wojskowych, rozkaz ten następnie zmieniono po wprowadzeniu w 1922 roku nowych stopni wojskowych i, aż do wybuchu II wojny światowej, duchowni wojskowi kościoła rzymsko- oraz greko-katolickiego posiadali następujące stopnie wojskowe⁷:

- Biskup Polowy – stopień generała dywizji
- Dziekan Generalny – stopień generała brygady
- Dziekan – stopień pułkownika
- Proboszcz – stopień podpułkownika
- Starszy Kapelan – stopień majora
- Kapelan – stopień kapitana

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie działalności duszpasterstwa wojskowego z punktu widzenia duchowieństwa. Przedstawione będą aspekty bezpieczeństwa ekonomicznego oraz socjalno-bytowego osób (księży katolickich) zatrudnionych w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

1. Zabezpieczenie ekonomiczne kapelanów w okresie II Rzeczypospolitej

Działalność Ordynariatu Polowego została sformalizowana z chwilą podpisania w 1925 roku Konkordatu między Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską⁸ (dalej: Konkordat 1925). W art. VII Konkordatu 1925 doprecyzowano, że wojska Rzeczypospolitej korzystać będą z wszelkich wyróżnień, jakich Stolica Apostolska udziela wojskom zgodnie z przepisami prawa kanonicznego. W szczególności, kapelani posiadać będą prawa proboszczowskie w stosunku do wojskowych i do ich rodzin i wykonywać będą czynności swego urzędu kościelnego pod jurysdykcją biskupa polowego, który będzie miał prawo ich wyboru. Stolica Apostolska przyzwala, aby duchowieństwo to, w sprawach, dotyczących jego służby wojskowej, podlegało władzom wojskowym.

Duchowieństwo wojskowe zostało włączone w skład korpusu oficerskiego Wojska Polskiego na mocy art. 2 § 4 Dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 12 marca 1937 roku o służbie wojskowej oficerów⁹ (dalej: dswo). Prawa i obowiązki duchownych wojskowych miały zostać określone w innym dekreście Prezydenta RP, który jednakże nigdy nie został wydany. Należy domniemy-

⁷ Rocznik Oficerski 1924, s. XII.

⁸ Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dn. 10 lutego 1925 r. Dz. U. z 1925 r., Nr 725, poz. 501

⁹ Dz.U. z 1937 r., Nr 20, poz. 128

wać, że w związku z tym duchownym wojskowym przysługiwały takie same prawa jak innym oficerom lub generałom Wojska Polskiego, określone w art. 43 § 2 dswo: § 2, tj. uposażenie oficera służby stałej w stanie czynnym składające się z następujących elementów:

- 1) uposażenie zasadnicze w wysokości zależnej od posiadanego stopnia, stanu rodzinnego i warunków miejscowych;
- 2) dodatek służbowy w wysokości zależnej od zakresu pracy i ponoszonej odpowiedzialności;
- 3) inne dodatki, uzasadnione szczególnymi właściwościami służby;
- 4) umundurowanie i oporządzenie albo odpowiedni dodatek pieniężny, który określają przepisy o uposażeniu;
- 5) świadczenia obejmujące:
  - a) usługi ordynansa osobistego lub odpowiedni ekwiwalent pieniężny,
  - b) przydział kwatery, w ramach określonych przez Ministra Spraw Wojskowych,
  - c) pomoc lekarską w postaci bezpłatnego leczenia oficerów i ich rodzin, w ramach określonych przez Ministra Spraw Wojskowych,
  - d) ulgi przy przejazdach państwowymi lub zarządzanymi przez państwo środkami komunikacyjnymi dla oficera i jego rodziny, w ramach określonych przez Ministra Komunikacji w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych.

Uprawnienia te zostały duchownym wojskowym odebrane na mocy Dekretu z dnia 3 kwietnia 1948 roku o służbie wojskowej oficerów Wojska Polskiego¹⁰, w którym usunięto duchownych wojskowych ze stanu osobowego korpusów oficerskich.

2. Posługa kapelanów w ramach Dziekanatu Generalnego Wojska Polskiego (lata 1945 – 1989)

Wybuch II wojny światowej uniemożliwił Prezydentowi Rzeczypospolitej realizację obowiązku wynikającego z art. 2 § 4 dswo, tj. wydanie dekretu doprecyzowującego prawa i obowiązki oficerów będących kapelanami w Wojsku Polskim. Po drugiej wojnie światowej, 12 września 1945 r., została podjęta, na wniosek ministra administracji publicznej Władysława Kiernika, jednomyślna uchwała Rady Ministrów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, w której

---

¹⁰ Dz.U. z 1948 r., Nr 20, poz. 135

ówczesny rząd stwierdził, że „konkordat zawarty pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską przestał obowiązywać wskutek jednostronnego zerwania go przez Stolicę Apostolską przez akty prawne działane w okresie okupacji, a sprzeczne z jego postanowieniami”¹¹. Uchwała wydana została na podstawie opinii prawnej Ministerstwa Sprawiedliwości, a następnie przedłożona została Komisji Narodowościowej i Wyznaniowej Krajowej Rady Narodowej, która ją zaaprobowała¹². Tym samym Ordynariat Polowy Wojska Polskiego utracił swoje uprawnienia gwarantowane postanowieniami Konkordatu 1925. Po zerwaniu konkordatu podstawą prawną dla funkcjonowania Kościoła katolickiego (w tym także dla duchowieństwa wojskowego) była Konstytucja marcowa, choć sama skuteczność uchwały budziła wątpliwości natury formalnej, polegające na braku legitymacji Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej oraz nieopublikowaniu tego aktu w Dzienniku Ustaw, co było warunkiem jego wejścia w życie.¹³

Jeśli chodzi o duszpasterstwo wojskowe to po zakończeniu działań II wojny światowej opiekę duszpasterską nad oficerami i żołnierzami Wojska Polskiego w kraju objęli kapelani 1. i 2. Armii Wojska Polskiego. Pozostawali oni w ścisłej zależności od Ministerstwa Obrony Narodowej. Zwierzchnikiem kapelanów był generalny dziekan Wojska Polskiego mianowany przez ministra obrony narodowej. Stanowisko to zostało powierzono początkowo ks. płk. Stanisławowi Warchałowskiemu, a jesienią 1947 roku ks. płk. Waławowi Pyszkowskiemu. Episkopat Polski zgłosił zastrzeżenia zarówno do trybu mianowania generalnego dziekana WP, jak i niektórych kapelanów wojskowych¹⁴.

Dnia 30 września 1948 roku Episkopat przesłał do Ministerstwa Administracji Publicznej „Projekt Statutu Duszpasterstwa Wojskowego” i zaproponował wzajemne kontakty i rozmowy zmierzający do jego zaakceptowania przez obie strony. Proponowano tam ustanowienie instytucji Naczelnego Kapelana Wojsk Polskich powoływanego przez Stolicę Apostolską po uzgodnieniu z władzami państwowymi¹⁵.

¹¹ R. Jastrzębski, *Polskie konkordaty XX wieku*, Przegląd Prawa Wyznaniowego, 2021, Tom 13, s. 156

¹² A. Mezglewski, *Spór o „wygaśnięcie” Konkordatu polskiego z 1925 roku*, Roczniki Nauk Prawnych, 1998 r., Tom VIII, s. 326

¹³ A. Chabasińska, *Polityka władz wobec mniejszości wyznaniowych w Polsce w latach 1945-1956*, PWSZ IPiA Studia Lubuskie, 2009, Tom V, s. 18

¹⁴ T. Płoski, *Duszpasterstwo wojskowe w Polsce*, Studia Warmińskie, 2000, Tom XXXVII, s. 589, także: J. Odziemkowski, S. Frątczak, *Polskie duszpasterstwo wojskowe*, Warszawa 1996, s. 233

¹⁵ T. Płoski, *Próby reorganizacji duszpasterstwa wojskowego w Polsce po II wojnie światowej*, Nasza Służba 5: 1997, s. 10-11.

Władze komunistyczne po rozprawieniu się z opozycją polityczną nie były zainteresowane wprowadzeniem Statutu w jakiegokolwiek formie i propozycję Episkopatu pominęły milczeniem. Jednakże, zdając sobie sprawę z ogromnego wpływu Kościoła na społeczeństwo, nie zdecydowały się na całkowitą likwidację duszpasterstwa wojskowego. Dzięki temu Polska jako jedyny kraj bloku komunistycznego, zachowała instytucję kapelanów wojskowych. Całością spraw duszpasterskich kierował generalny dziekan. Nie mógł on jednak udzielać duchownym wojskowym jurysdykcji kanonicznej, pełniąc jedynie funkcję administracyjną z ramienia MON. Pod względem jurysdykcji kościelnej kapelani podlegali ordynariuszom poszczególnych diecezji¹⁶.

Dnia 14 kwietnia 1950 roku zawarte zostało porozumienie pomiędzy przedstawicielami władz Rzeczypospolitej Polskiej i Kościoła katolickiego w Polsce regulujące funkcjonowanie Kościoła w Polsce Ludowej. Ze strony rządowej umowę podpisali: minister administracji publicznej Władysław Wolski, wiceminister obrony narodowej Edward Ochab i poseł na Sejm Ustawodawczy Franciszek Mazur. Ze strony Episkopatu: Sekretarz generalny KEP bp Zygmunt Choromański, bp łódzki Michał Klepacz i bp płocki Tadeusz Paweł Zakrzewski. Obecność wśród sygnatariuszy porozumienia przedstawiciela MON mógłby wskazywać na chęć uregulowania sytuacji duchowieństwa wojskowego, jednakże tak nie było. W punkcie 16 porozumienia zapisano, że „duszpasterstwo wojskowe będzie uregulowane specjalnym statutem, opracowanym przez władze wojskowe w porozumieniu z przedstawicielami Episkopatu”¹⁷.

Pierwszym po II wojnie światowej aktem prawnym zawierającym regulację statusu duszpasterstwa wojskowego była Ustawa z dnia 13 grudnia 1957 roku o służbie wojskowej oficerów Sił Zbrojnych¹⁸. Ustawa ta stanowiła, iż oficerowie Wojska Polskiego tworzą korpus oficerski Sił Zbrojnych, który składa się z 22 korpusów osobowych oficerów, w tym Korpusu osobowego oficerów duszpasterstwa. Księża kapelanów wyznaczył na stanowisko i zwalniał z niego Minister Obrony Narodowej lub Generalny Dziekan. Oprócz wyszczególnienia Korpusu oficerów duszpasterstwa ustawa nie zawierała żadnego przepisu odnoszącego się tylko do Księża kapelanów¹⁹. Tym samym oficerowie – księża posiadali takie same prawa jak pozostali członkowie korpusu oficerskiego,

¹⁶ T. Płoski, *Duszpasterstwo wojskowe...*, s. 590,

¹⁷ Zob.: *Dziennik Polski* rok VI, nr 104 (1874), Kraków 16 IV 1950, s. 1–2.

¹⁸ Dz.U. z 1958 r., Nr 2, poz. 5

¹⁹ B. Ratajczak, *Duszpasterstwo wojskowe*, [w:] *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, H. Misztal (red.), Lublin – Sandomierz 1999, s. 195., T. Płoski, *Duszpasterstwo wojskowe...*, s. 591,

w zależności od tego, czy byli oficerami zawodowymi (art. 34 – 67), czy też oficerami rezerwy (art. 81 – 89). Warto dodać, że kapelani wojskowi wchodzili w skład korpusu oficerów polityczno – wychowawczych, czyli tzw. „politruków”, co mogło mieć dodatkowy, negatywny wydźwięk wśród żołnierzy.

Dopiero po wejściu w życie 14 października 1980 roku statutu Konferencji Episkopatu Polski ustalono, (art. 3 Statutu), że duszpasterstwo wojskowe podlega Konferencji Episkopatu Polski, oraz że generalnego dziekana i kapelanów wojskowych powołuje przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski na wniosek Rady Głównej. Był to duży krok w kierunku normalizacji stosunków władz wojskowych z duchowieństwem wojskowym, działającym w dalszym ciągu poza Ordynariatem polowym WP, ale reorganizacja nie nastąpiła aż do 1989 roku²⁰.

Pomimo braku jednoznacznych przepisów regulujących służbę wojskową kapelanów w okresie Polski Ludowej, nasilonej antyklerykalizacji, likwidacji Ordynariatu Polowego oraz funkcji Biskupa Polowego Wojska Polskiego, kościół posiadał w całym kraju około 30 kościołów, nazywanych popularnie „garnizonowymi”, w których posługę pełnili zarówno kapelani zawodowi tj. będący oficerami, jak i kapelani pomocniczy – osoby cywilne, delegowane na stanowiska kapelana w przypadku niemożności obsadzenia danych stanowisk przez kapelanów wojskowych.

Kapelani byli zobowiązani do przedkładania sprawozdań kasowych, które przesyłali do szefostwa duszpasterstwa zgodnie z harmonogramem przyjętym dla sprawozdań duszpasterskich (tj. do 15 każdego miesiąca rozpoczynającego kwartał). Zawierały one zestawienie dochodów i rozchodów danej parafii. W skład dochodów wchodziła: taca kościelna, ofiary dobrowolne, dotacje władz wojskowych i cywilnych, imprezy i skarbonki. Rozchody natomiast obejmowały: pensje i honoraria, konserwację i remonty, inwestycje, wydatki konsumpcyjne oraz tzw. wydatki inne²¹.

Należy jeszcze dodać, że wprawdzie na mocy rozkazu Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych, Marszałka Polski Michała Roli-Żymierskiego z 1945 roku, Generalny Dziekan Wojska Polskiego powinien mieć stopień pułkownika lub generała brygady, wszyscy kapelani pełniący tę funkcję od 1943 do 1991 roku, tj. do ostatecznego przywrócenia urzędu Biskupa Polowego, byli w stopniu pułkownika. Proboszczowie i kapelani garnizonowi byli przeważnie w stopniu kapitana, chociaż dopuszczalny był także stopień majora. Regułą było jednak,

²⁰ Por.: T. Płoski, *Duszpasterstwo wojskowe...*, s. 591,

²¹ P. Kaczmarska, *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego w latach 1945 – 1964*, Rocznik Archiwalno – Historyczny CAW, 2010, dostęp: 09.08.2024

że duchowni wojskowi byli oficerami, co oczywiście wiązało się z większymi uprawnieniami zarówno pod względem wynagrodzenia, jak i kwaterunku. Brak było jednak jakiegokolwiek aktu prawnego, który jednoznacznie regulowałby te kwestie.

3. Ordynariat Polowy Wojska Polskiego po 1989 roku

Rok 1989, będący symbolicznym rozpoczęciem przekształcania się Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, kraju satelickiego wobec Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, w demokratyczną Rzeczpospolitą, określaną mianem III RP, stał się także początkiem normalizacji stosunków Państwo – Kościół, także na poziomie posługi duszpasterskiej w Siłach Zbrojnych RP. Pierwszym aktem prawnym zmierzającym ku takiej normalizacji była Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania²² (dalej: ugwsw). Uregulowania tej ustawy zapewniają osobom odbywającym służbę wojskową, zgodnie z zasadami ich wyznania, prawo uczestniczenia w czynnościach i obrzędach religijnych oraz obchodzenia świąt religijnych (art. 2, p. 2 w związku z art. 4 ust. 1 p. 1), a także prawo posiadania przedmiotów niezbędnych do sprawowania kultu i praktyk religijnych (art. 4 ust. 1 p. 1)²³. Ugwsw nie regulowała jeszcze statusu Ordynariatu Polowego, czy służby duszpasterzy wojskowych w ogólności. Katolickie duszpasterstwo wojskowe początek swych regulacji otrzymało w Ustawie o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego z dnia 17 maja 1989 roku²⁴, która w art. 8 nadawała Ordynariatowi Polowemu Wojska Polskiego (który nadal jeszcze nie istniał) osobowość prawną. W ustawie wskazano, że na czele Ordynariatu Polowego stać ma Biskup Polowy Wojska Polskiego. Żołnierzom czynnej służby wojskowej zapewniono możliwość uczestniczenia w niedzielnej i świątecznej Mszy św. oraz innych praktykach religijnych organizowanych poza terenem jednostek wojskowych, w kościołach garnizonowych lub niegarnizonowych, jeżeli nie koliduje to z ważnymi obowiązkami służbowymi. Troska o realizację powyższych norm został obarczony kapelan wojskowy. Miał on to czynić poprzez indywidualny kontakt z dowódcami jednostek wojskowych oraz z żołnierzami. Kapelani wojskowi otrzymali pełną swobodę kontaktowania się z żołnierzami na terenie jednostek wojskowych, w terminach uzgodnionych z dowódcami tych jednostek.

²² Dz. U. z 2023 r., poz. 265

²³ T. Płoski, *Duszpasterstwo wojskowe...*, s. 592

²⁴ Dz.U. z 1989 r., Nr 29, poz. 154

Ustawa stanowiła, że do czasu powołania Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego, duszpasterstwem wojskowym kieruje Generalny Dziekan WP, jako naczelny kapelan wojskowy w ramach Generalnego Dziekanatu (art. 27)²⁵. Dalsze przemiany społeczno – polityczne w Polsce spowodowały m.in., że 21 stycznia 1991 roku papież Jan Paweł II wydał dekret przywracający Ordynariat Polowy Wojska Polskiego i bullę w sprawie nominacji pierwszego po II wojnie światowej Biskupa Polowego Wojska Polskiego, którym został ks. Sławoj Leszek Głódź. Przyjął on sakrę biskupią 23 lutego 1991 r., 18 kwietnia 1991 roku Prezydent RP Lech Wałęsa mianował go generałem brygady, a 11 listopada 1993 r., generałem dywizji, co było kontynuacją tradycji przedwojennego Ordynariatu Polowego, gdzie Biskup Polowy WP był zawsze w stopniu gen. dyw. Na mocy art. 16. Statutu Ordynariatu Polowego, biskup i kapelani wojskowi mogą przyjmować wojskowe stopnie, honory, uposażenie i emeryturę, po uprzednim uzgodnieniu tego z właściwymi władzami państwowymi. Kapelani pełniący zawodową służbę wojskową należą do korpusu oficerskiego. Natomiast Biskup Polowy, zgodnie z wieloletnią tradycją, należy do korpusu generalskiego²⁶. Biskupa Polowego mianuje w sposób nieskrępowany Ojciec Święty. Kandydatów na ten urząd przedstawia Ojcu Świętemu Nuncjusz Apostolski po uprzedniej konsultacji kompetentnych władz kościelnych i państwowych. Biskup Polowy, będąc własnym ordynariuszem okręgu kościelnego zrównanego z diecezją, posiada prawa i obowiązki biskupa diecezjalnego, chyba że inaczej wynika z natury rzeczy lub ze Statutu. Jest członkiem Konferencji Episkopatu Polski²⁷.

Ordynariat Polowy Wojska Polskiego obejmuje 76 parafii wojskowych oraz cywilno – wojskowych, wchodzących w skład 7 dekanatów oraz parafii bezpośrednio przyporządkowanych Biskupowi Polowemu²⁸:

- I. Dekanat Wojsk Lądowych (24 parafie)
- II. Dekanat Sił Powietrznych (11 parafii)
- III. Dekanat Marynarki Wojennej (12 parafii)
- IV. Dekanat Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych (14 parafii)
- V. Dekanat Wojsk Specjalnych (6 parafii)
- VI. Dekanat Żandarmerii Wojskowej (2 parafie)

²⁵ T. Płoski, *Duszpasterstwo wojskowe...*, s. 592

²⁶ Statut Ordynariatu Polowego w Polsce nadany przez Stolicę Apostolską z dnia 15 sierpnia 2021r., Dz. Urz. MON z 2021, poz. 175, art. 16

²⁷ Statut Ordynariatu Polowego w Polsce nadany przez Stolicę Apostolską z dnia 15 sierpnia 2021r., Dz. Urz. MON z 2021, poz. 175, art. 5, 6 i 7

²⁸ Dekret z dnia 10 października 2022 roku, zmieniający przyporządkowanie parafii wojskowych do dekanatów, Biuletyn Ordynariatu Polowego, 2022 Nr 2[3], s. 8 – 13

VII. Dekanat Straży Granicznej (3 parafie)

VIII. Parafie Bezpośrednio przyporządkowane Biskupowi Polowemu (4 parafie)

Parafie wojskowe i parafie Ordynariatu Polowego są tak określone, by każda jednostka wojskowa podlegała jednemu Proboszczowi²⁹.

Według danych Konferencji Episkopatu Polski, Ordynariat Polowy Wojska Polskiego jako odrębna diecezja obejmuje 410 000 mieszkańców, w tym 400 000 katolików. Liczba księży inkardynowanych do Ordynariatu Polowego wynosi 51 (w tym 20 emerytowanych), księży inkardynowanych do innych diecezji – 98, księży zakonnych – 11. Ponadto w składzie osobowym Ordynariatu Polowego WP wymienia się 5 siostr zakonnych oraz 4 alumnów³⁰.

Ordynariat Polowy Wojska Polskiego nie prowadzi swojego seminarium duchownego. Wszyscy chętni, aby w przyszłości pracować w duszpasterstwie wojskowym, po rozmowie z Biskupem Polowym kierowani są do Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego św. Jana Chrzciciela w Warszawie, które przygotowuje przyszłych kapłanów Archidiecezji Warszawskiej. W tym budynku rozgrywa się zasadniczy etap rozpoznawania powołania, który trwa 6 lat. W trakcie przygotowania do posługi w Ordynariacie Polowym, kandydat przechodzi następujące etapy:

1. Formacja seminaryjna: Trwa 6 lat. Przebiega na wielu płaszczyznach: ludzkiej, duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej. Kończy się święceniami prezbiteratu.
2. Posługa kapłańska w Archidiecezji Warszawskiej: Trwa ok. 6 lat. W tym czasie przyszły kapelan wojskowy zdobywa niezbędne doświadczenie duszpasterskie i katechetyczne w środowisku nie-wojskowym.
3. Kurs kapelanów rezerwy: Trwa 2 miesiące. Ma miejsce w trakcie posługi duszpasterskiej w Archidiecezji Warszawskiej. Kończy się nadaniem pierwszego stopnia oficerskiego i przeniesieniem do rezerwy.
4. Inkardynacja do Ordynariatu Polowego: Następuje po odbyciu wymaganego czasu posługi duszpasterskiej w Archidiecezji Warszawskiej. Jeśli po przejściu poprzednich 3 etapów wyświęcony neoprezbiter podtrzymuje swoją wolę służenia ludziom w mundurach, a Biskup Polowy podtrzymuje chęć przyjęcia go do takiej służby, przechodzi do stałej posługi w duszpasterstwie wojskowym i od tego momentu staje się kapłanem Ordynariatu Polowego.

²⁹ Dekret Ogólny o strukturze duszpasterskiej Ordynariatu Polowego w Polsce z dnia 26 września 2023, art. 40 Biuletyn Ordynariatu Polowego, 2023, Nr 2[5] s. 4 – 13

³⁰ Dane na stronie Komisji Episkopatu Polski <https://episkopat.pl/Diecezje/ordynariat-polowy> (dostęp: 13.08.2024)

Sprawy formacji alumnów Ordynariatu Polowego reguluje „Umowa między Arcybiskupem Warszawskim i Biskupem Polowym Wojska Polskiego dotycząca kleryków i kapłanów przeznaczonych do posługi w Ordynariacie Polowym” z dn. 27 kwietnia 2011 r.³¹.

Ordynariat Polowy posiada kościelną osobowość prawną na podstawie kan. 373 KPK i osobowość prawną w polskim porządku prawnym na podstawie art. 4 ust. 2 Konkordatu. Siedzibą Ordynariatu Polowego w Polsce jest Warszawa. Głównym kościołem Ordynariatu Polowego jest katedra polowa pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Warszawie.

Aktualna pozycja Ordynariatu Polowego w strukturze Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej uregulowana jest Decyzją Nr 326/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 sierpnia 2006 r.³² wydanej Na podstawie § 2 pkt 11 i 14 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Obrony Narodowej³³, w związku z art. 26 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej³⁴ oraz art. 16 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.³⁵. Decyzją szefa MON, Ordynariat Polowy, będący personalną jednostką organizacyjną Kościoła Katolickiego, wchodzi w skład resortu obrony narodowej, jako jednostka organizacyjna nadzorowana przez Ministra Obrony Narodowej³⁶. Ordynariat Polowy Wojska Polskiego posiada samodzielność w zakresie doboru osób na stanowiska kapelanów wojskowych oraz powierzania funkcji kapelanów wojskowych na wszystkich szczeblach organizacyjnych resortu obrony narodowej, jak również w doborze metod pracy i programów duszpasterskich. Powoływanie kapelanów wojskowych i zwalnianie ich z zawodowej służby wojskowej oraz wyznaczanie i zwalnianie ze stanowisk służbowych, odbywa się na wniosek Biskupa Polowego Wojska Polskiego, według zasad określonych w przepisach o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych. Kompetencją Biskupa Polowego Wojska Polskiego jest kierowanie kapelanów wojskowych

³¹ Ze strony Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego <https://ordynariat.wp.mil.pl/powolania/> (dostęp: 13.08.2024)

³² Decyzja Nr 326/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 sierpnia 2006 r., w sprawie organizacyjnego usytuowania Ordynariatu Polowego w resorcie obrony narodowej oraz współpracy organów wojskowych z Ordynariatem Polowym, Dz. Urz. MON z 2006, Nr 16, poz. 202

³³ Dz. U. z 1996 r., Nr 94, poz. 426

³⁴ Dz. U. z 1989 r., Nr 29, poz. 154

³⁵ Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318

³⁶ Decyzja Nr 326/MON..., art. 1

do realizacji zadań duszpasterskich na podstawie dekretu³⁷. O podjętej decyzji (skierowaniu) Biskup Polowy informuje dyrektora komórki organizacyjnej Ministerstwa Obrony Narodowej właściwej do spraw kadr oraz Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Kapelani w Ordynariacie Polowym pełnią służbę jako żołnierze zawodowi, funkcjonariusze albo pracownicy Resortu Obrony Narodowej lub Spraw Wewnętrznych i Administracji. Kapelani są zobligowani do noszenia odpowiedniego stroju.

1. Jako duchowni noszą strój duchowny zgodnie przepisami prawa kanonicznego.
2. Jako żołnierze i funkcjonariusze noszą umundurowanie zgodnie ze stosownymi przepisami i regulaminami Wojska Polskiego, Straży Granicznej i Służby Ochrony Państwa.
3. Noszą na mundurze znak wskazujący na ich stan duchowny.
4. Kapelani wojskowi noszą zasadniczo umundurowanie Wojsk Lądowych i posługują się stopniami wojskowymi Wojsk Lądowych. Zgodę na używanie umundurowania innego niż Wojsk Lądowych wydaje Biskup Polowy jedynie na czas posługiwania w parafii dekanatu danych Sił Zbrojnych lub na czas sprawowania funkcji kapelana jednostki wojskowej danych Sił Zbrojnych³⁸.

Ostatni punkt odnosi się przede wszystkim do kapelanów służących w parafiach należących do Dekanatu Marynarki Wojennej, tu dopuszczalne są stopnie odpowiednie dla tej formacji (komandor podporucznik zamiast majora, komandor porucznik zamiast podpułkownika lub komandor zamiast pułkownika).

Kapelani pełniący posługę w Wojsku Polskim są wynagradzani na takich samych zasadach, jak oficerowie zawodowi analogicznego stopnia wojskowego. Kapelanom wojskowym przysługuje na czas pełnienia służby, prawo do zakwaterowania na zasadach określonych w ustawie z dnia 22 czerwca 1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej³⁹. Do zakwaterowania kapelanów można odnieść art. 21, ust. 1 – 3 ww. ustawy:

1. Żołnierzowi zawodowemu od dnia wyznaczenia na pierwsze stanowisko służbowe do dnia zwolnienia z czynnej służby wojskowej przysługuje prawo do zakwaterowania na czas pełnienia służby wojskowej w miejscowości, w której żołnierz pełni służbę, albo w miejscowości pobliskiej albo za jego zgodą w innej miejscowości.

³⁷ Wzór takiego dekretu stanowi załącznik do decyzji Nr 326/Mon

³⁸ Zob.: Dekret Ogólny o strukturze duszpasterskiej Ordynariatu Polowego...

³⁹ Dz.U. z 2022, poz. 1623

2. Prawo do zakwaterowania żołnierza zawodowego jest realizowane w jednej z następujących form:
  - 1) przydziału kwatery albo innego lokalu mieszkalnego;
  - 2) przydziału miejsca w internacie albo kwaterze internatowej;
  - 3) wypłaty świadczenia mieszkaniowego.

3. Żołnierz zawodowy wybiera, na swój wniosek, jedną z form zakwaterowania, o których mowa w ust. 2.

Uwzględniając przepisy dotyczące wieku przechodzenia na emeryturę w Wojsku Polskim, Straży Granicznej i Służbie Ochrony Państwa, kapelani inkardynowani lub pozostający w oddelegowaniu do Ordynariatu Polowego po przejściu na emeryturę pełnią czynną posługę kapłańską w Ordynariacie Polowym do ukończenia 65. roku życia. Do tego czasu mogą sprawować wszelkie urzędy i funkcje kościelne, za wyjątkiem urzędów Wikariusza Generalnego, Kanclerza, Wikariusza Biskupiego i Dziekana oraz z uwzględnieniem statutów Kapituł Kanonicznych. Biskup Polowy może przedłużyć czas pełnienia czynnej posługi kapłańskiej w Ordynariacie Polowym w odpowiedzi na wyrażoną na piśmie prośbę emerytowanego kapelana. Po przejściu na emeryturę i zakończeniu pełnienia czynnej posługi kapłańskiej w Ordynariacie Polowym kapelanom przyznaje się tytuł kapelana emeryta na mocy niniejszego Dekretu, zgodnie z kan. 185 Kodeksu Prawa Kanonicznego⁴⁰.

Biorąc pod uwagę zabezpieczenie ekonomiczne kapelanów służących w Ordynariacie Polowym Wojska Polskiego, należy wspomnieć, że zgodnie z art. 20 Dekretu Ogólnego o strukturze Ordynariatu Polowego, w ciągu 6 miesięcy od rozpoczęcia posługi w Ordynariacie Polowym kapelani są zobowiązani do sporządzenia testamentu i złożenia go w Kurii Polowej, chyba że został on złożony w kurii diecezji lub instytucie inkardynacji albo znajduje się w kancelarii notarialnej, wtedy należy pisemnie powiadomić Kanclerza Kurii Polowej o miejscu złożenia testamentu.

5. Podsumowanie

Normalizacja stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Ka-

---

⁴⁰ Zob.: Dekret Ogólny o strukturze duszpasterskiej Ordynariatu Polowego...

tolickim, która zaowocowała podpisaniem Konkordatu, przyczyniła się także do rozwoju Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego. Kapelani wojskowi, nazywani czasami żołnierzami w sutannach lub kapłanami w mundurach, pełnią istotną z punktu widzenia posługę duszpasterską, umożliwiającą żołnierzom, ich rodzinom oraz innym pracownikom Sił Zbrojnych RP korzystanie z prawa do uczestnictwa w praktykach religijnych, dostępu do sakramentów, opieki duchowej w szpitalach. Jakkolwiek instytucje państwowe czy też wojskowe nie utrudniają już kapelanom wypełniania ich obowiązków w stosunku do żołnierzy, należy podkreślić, że w przepisach ogólnych bardzo mało jest punktów odnoszących się *stricte* do duszpasterzy. *De lege ferenda* należy ujednoczyć przepisy w taki sposób, aby jednoznacznie przyznać księżom kapelanom takie uprawnienia, jakie posiadają oficerowie noszący analogiczne stopnie wojskowe. Z drugiej strony, należy dążyć do jak największej jawności zarówno w kwestii wynagrodzenia dla kapelanów z zależności od ich stopnia wojskowego, jak i wysokości emerytur. Powszechna praktyka ukrywania tych liczb prowadzi do niepotrzebnych napięć wśród obywateli. Jasne i czytelne kryteria doboru kandydatów na kapelanów w połączeniu z jawnymi zarobkami na tych stanowiskach na pewno przyczyniłoby się do wzrostu zainteresowania tą posługą wśród alumnów Wyższych Seminarium Duchownych.

BIBLIOGRAFIA

- Chabasińska A., *Polityka władz wobec mniejszości wyznaniowych w Polsce w latach 1945-1956*, PWSZ IPiA Studia Lubuskie, 2009, Tom V,
- Jastrzębski R., *Polskie konkordaty XX wieku*, Przegląd Prawa Wyznaniowego, 2021, Tom 13,
- Kaczmarska P., *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego w latach 1945 – 1964*, Rocznik Archiwalno – Historyczny CAW, 2010
- Mezglewski A., *Spór o „wygaśnięcie” Konkordatu polskiego z 1925 roku*, Roczniki Nauk Prawnych, 1998 r., Tom VIII,
- Odziemkowski J., Frątczak S., *Polskie duszpasterstwo wojskowe*, Warszawa 1996,
- Płoski T., *Duszpasterstwo wojskowe w Polsce*, *Studia Warmińskie*, 2000, Tom XXXVII,
- Płoski T., *Próby reorganizacji duszpasterstwa wojskowego w Polsce po II wojnie światowej*, *Nasza Służba* 5: 1997,
- Ratajczak B., *Duszpasterstwo wojskowe*, [w:] Misztal H. (red.), *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Lublin – Sandomierz 1999,
- Sitarz M., *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa, 2004

FINANCIAL INSTRUMENTS AS A FORM OF FINANCING CATHOLIC CHURCH ENTITIES IN POLAND AND THEIR REGULATION IN DIOCESAN CANON LAW

Marek Strzała, PhD.

Jagiellonian University, Krakow

***Abstract:** Traditional forms of church financing, such as donations from the faithful and real estate rentals are still common in Poland. However, as Poland transformed since 1989 from the socialist economics into a capitalist one, financial market developed significantly. Today a variety of financial instruments (i.e. bonds, units in collective investment undertakings, options, swaps) is available. This creates new possibilities for the Catholic Church entities, not only to avoid the effects of inflation, but also to make income by investing. As the financial instruments are non-risk free instruments, appropriate risk management is necessary, especially when a loss can affect patrimonium of a legal entity. The canonical control in this regard can be exercised to some extent through regulation on the alienation sensu largo (c. 1295 Code of Canon Law of 1983) and mainly by introducing appropriate rules on the acts of extraordinary administration, which were adopted already in some of the dioceses in Poland.*

***Keywords:** Catholic Church, financial instruments, bonds, shares, units in collective investment undertakings, Poland, canon law, patrimonial law, alienation, acts of extraordinary administration*

Introduction

Traditionally, legal entities of the Catholic Church in Poland raised funds for their activities mainly by donations from the faithful and real estate rentals. These ways of collecting assets for a day-to-day functioning, as well as for new projects (e.g. constructing new buildings), account for a significant percentage of income for the Catholic Church legal persons in Poland. However, financial market in Poland developed significantly since end of communism in 1989 and transformation of economics from planned one into a capitalist one. These days there are plenty of different financial instruments, that can be used not only to combat inflation effect, but also to generate income.

In Polish law there is no rule, that excludes legal entities of the Catholic Church (or other churches and religious organisations) from the use of financial instruments. However, their availability, apart from above mentioned positive sides concerning inflation and possibility of generating income, creates some

danger to the economical situation of the Catholic Church entities. This is due to the fact that allocating funds in financial instruments can result in losses.

The first aim of this paper is to indicate which institutions of universal patrimonial law that could apply to the situation of acquiring financial instruments by legal entities of Catholic Church, as well as describe their limitations in counter-acting high-risk investments. Secondly, the article will present how Polish diocesan canon law deals with financial instruments as a non-risk free instruments, introducing appropriate risk management. The analysis will be preceded by short presentation of financial instruments and their relevance for economics of the Catholic Church entities.

Financial instruments in the economics of legal persons of the Catholic Church in Poland

International Accountancy Standards – definition of financial instrument

Broad definition of financial instruments is introduced in accountancy rules¹ (point 32.11) adopted by International Accounting Standards Board, which defines ‘financial instrument’ as a contract that gives rise to a financial asset of one entity and a financial liability or equity instrument of another entity. The standards are commonly used and can be used by legal entities of the Catholic Church too, especially in the cases, in which they are obliged or voluntarily decide to keep full accounting books.

EU law – definition and types of financial instruments

According to the definition derived from MIFID II² (Annex I, Section C) financial instruments are: transferable securities, money-market instruments, units in collective investment undertakings, options, futures, swaps, forward

---

¹ International Accounting Standards Board, *International Accounting Standard 32: Financial Instruments: Disclosure and Presentation* (consolidated text), <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/publications/pdf-standards/english/2021/issued/part-a/ias-32-financial-instruments-presentation.pdf> (access: 10.08.2024).

² Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (consolidated text), <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/65/2024-03-28> (access: 10.08.2024).

rate agreements (and any other derivative contracts relating to securities), currencies, interest rates (or yields), emission allowances or other derivatives instruments, financial indices or financial measures which may be settled physically or in cash. They include also options, futures, swaps, forwards and any other derivative contracts relating to commodities that must be settled in cash or may be settled in cash at the option of one of the parties other than by reason of default or other termination event. The definition covers also options, futures, swaps, and any other derivative contract relating to commodities that can be physically settled provided that they are traded on a regulated market, a MTF, or an OTF, except for wholesale energy products traded on an OTF that must be physically settled, as well as options, futures, swaps, forwards and any other derivative contracts relating to commodities, that can be physically settled not otherwise mentioned in point 6 of this Section and not being for commercial purposes, which have the characteristics of other derivative financial instruments. Additionally as financial instruments accounts: derivative instruments for the transfer of credit risk, financial contracts for differences and options, futures, swaps, forward rate agreements and any other derivative contracts relating to climatic variables, freight rates or inflation rates or other official economic statistics that must be settled in cash or may be settled in cash at the option of one of the parties other than by reason of default or other termination event, as well as any other derivative contracts relating to assets, rights, obligations, indices and measures not otherwise mentioned in the cited section, which have the characteristics of other derivative financial instruments, having regard to whether, inter alia, they are traded on a regulated market, OTF, or an MTF. Finally, emission allowances consisting of any units recognised for compliance with the requirements of Directive 2003/87/EC (Emissions Trading Scheme) are considered financial instruments too.

Polish law

According to Act of July 29, 2005³ on trading in financial instruments (art. 2 para. 2 point 1), ‘financial instruments’ are divided into securities and non-securities. The former are defined in art. 3 para. 1 point 1 as: a) shares, subscription rights (within the meaning of the provisions of the Act of September 15, 2000 Commercial Companies Code⁴), rights to shares, subscription warrants, depositary receipts, bonds, mortgage bonds, investment certificates, bank

---

³ Journal of Laws of 2024, item 722 (consolidated text) with later amendments.

⁴ Journal of Laws of 2024, item 96 (consolidated text).

derivative rights (within the meaning of the provisions of the Act of August 29, 1997 – Banking Law⁵) and other transferable securities, including those incorporating property rights corresponding to rights arising from shares or from incurring debt, issued under applicable Polish or foreign laws; (b) other transferable property rights that arise as a result of issuance, incorporating an entitlement to purchase or subscribe to securities referred to in letter a, or exercised through monetary settlement, relating to securities referred to in letter a, currencies, interest rates, rates of return, commodities and other indices or metrics (derivative rights).

The second group (non-securities) includes: (a) participation titles in mutual investment institutions; (b) money market instruments; (c) options, futures contracts, swaps, forward rate agreements, other derivatives whose underlying is a security, currency, interest rate, yield index, emission allowance or other derivative instrument, financial index or financial index, which are exercised by delivery or cash settlement⁶; (d) options, futures contracts, swaps, forward rate agreements and other derivatives whose underlying is a commodity and which are exercised by cash settlement or may be exercised by cash settlement at the option of one of the parties; (e) options, futures contracts, swaps and other derivatives whose underlying is a commodity and which may be exercised by delivery, provided that they are admitted to trading on a financial instruments trading venue, except for wholesale energy products traded on an OTC, which must be exercised by delivery; (f) options, futures contracts, swaps, forward contracts and other derivatives not admitted to trading on a financial instruments trading venue, whose underlying is a commodity and which can be exercised by delivery, and which are not intended for trading purposes and exhibit the characteristics of other derivative financial instruments; (g) derivatives for the transfer of credit risk; (h) contracts for difference; (i) options, futures contracts, swaps, forward rate agreements and other derivatives relating to climate change, freight rates and inflation rates or other official statistics that are either exercised by cash settlement or can be exercised by cash settlement at the option of one of the parties, as well as derivatives referred to in Article 8 of Regulation 2017/565,

---

⁵ Journal of Laws of 2023, item 2488 (consolidated text) with later amendments.

⁶ From them were excluded derivatives referred to in Article 10 of Commission Delegated Regulation (EU) 2017/565 of 25 April 2016 supplementing Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council as regards organisational requirements and operating conditions for investment firms and defined terms for the purposes of that Directive (consolidated text), http://data.europa.eu/eli/reg_del/2017/565/2022-08-02 (access: 10.08.2024).

and others that exhibit the characteristics of other derivative financial instruments; (j) emission allowances⁷.

Financial instruments and its use by the legal entities of the Catholic Church

In practice, not all above mentioned categories of financial instruments, will be used by the legal persons of the Catholic Church in Poland. Such instruments like the emission allowances and derivative instruments for the transfer of credit risk, probably will never be a part of the economic portfolio of an ecclesiastical entity like parish or diocese

Despite that other financial instruments are not as improbable as these two mentioned earlier, still many of the types of instruments seems very unlikely to be used purposely by the Catholic Church entities. This concern options, futures, swaps, forward rate agreements and financial contracts for differences. Even if the chances are theoretically better in that case (especially when establishing a financial institution by ecclesiastical legal person to generate income), it would be still an exceptional phenomenon, but it cannot be ruled out, that the administrator of the ecclesiastical property might be convinced by a third party to conclude a contract involving some of the above mentioned instruments.

At the other end of the scale, are the financial instruments which are likely to be used by legal entities of the Catholic Church in Poland. This applies to: shares, subscription rights, rights to shares, subscription warrants, depositary receipts, bonds, mortgage bonds, investment certificates and participation titles in mutual investment institutions. Previously offered mainly to financial institution and private investors, these financial instruments (especially shares, bonds and participation titles in mutual investment institutions) started to be offered to a broader group of banks' and broker firms' clients (including ecclesiastical entities) as an alternative to traditional forms of saving, i.e. savings bank account and bank term deposit.

---

⁷ See for further information: GODLEWSKI, Michał and SÓJKA, Tomasz. *Pojęcie instrumentów finansowych*. In : SÓJKA, Tomasz (ed.), *Obrót instrumentami finansowymi: komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2022, p. 42-48. ISBN 978-83-8286-367-3. SÓJKA, Tomasz. *Pojęcie instrumentów finansowych*. In : SÓJKA, Tomasz (ed.), *Prawo rynku kapitałowego*. Warszawa : Wolters Kluwer, 2015, p. 677-680. ISBN 978-83-264-8047-8.

Hypothetically applicable regulations of universal patrimonial law

Alienation sensu stricto

Main legal institution of universal patrimonial canon law, that combats contracts, which can be detrimental to financial situation of ecclesiastical (public) legal entity, is the regulation on the alienation (c. 1290-1298 CIC'1983⁸). As rules of alienation *sensu stricto* deals with *patrimonium stabile* only, they do not apply almost in all cases of financial instruments. This is because generally alienating of rights are a part of investment in financial instruments. However, goods spent on acquiring financial instruments rarely will be a part of *patrimonium stabile* and most commonly cash or sources on bank accounts will be involved. Simultaneously, closing of financial instruments also will not involve *patrimonium stabile*, as these instruments does not meet its criteria (i.e. legitimate designation as stable patrimony⁹).

Alienation sensu largo

Prima facie regulation of the so-called alienation *sensu largo* (c. 1295 CIC'1983) can apply to concluding contracts concerning financial instruments. According to this canon rules on the alienation *sensu stricto* must be observed in any transaction which can worsen the patrimonial condition of a juridic person. In practice, proving that a particular contract could affect patrimonial condition can be difficult, as not every financial loss or hypothetically detrimental transaction endanger economic situation of the ecclesiastical legal entity¹⁰. Additionally, established sums (100 000,00 euro or 1 700 000,00 euro) in Poland by the Polish Conference of Bishops, only which exceeding results in the obligation to obtain permission (respectively competent authority or competent authority and the Holy See; c. 1291 § 1-2 CIC'1983), causes that alienation procedure will not be applied to all of the risk-involving acquiring of financial instruments.

⁸ *Codex Iuris Canonici, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, p. 1–320, hereinafter as: 'CIC'1983'.

⁹ Cf. c. 1291 CIC'1983.

¹⁰ Cf. KENNEDY, Robert T. The temporal goods of the Church. In : BEAL, John P., CORIDEN, James A. and GREEN, Thomas J. (ed.), *New commentary on the Code of Canon Law*. New York, NY: Paulist Press, 2000, p. 1502-1503. ISBN 978-0-8091-4066-4.

Other institutions of canonical control

Likewise, the other institutions of canonical control provided by the CIC'1983 have a limited scope of application in regard to financial instruments. The other opinions, consents and permissions included Book V of CIC'1983 either apply exclusively to the property of the diocese and legal entities equated with it¹¹, or to specific types of contracts¹², or constitute *lex minus quam perfecta*¹³, which has no effect in civil (state) law on validity of the contract¹⁴.

Polish diocesan canon law

Legal grounds for introducing canonical control

Nonetheless diocesan bishop is entitled on the very grounds of his office to issue general decrees (which have the force of laws – cf. 29 CIC'1983), this way of introducing proper risk management in regard to financial instruments is not preferred in Poland. Particular laws mainly introduce material norms (meaning rights and obligations) and the issue of financial instruments is more a question of proceedings when performing such a contract. More over general decrees are used when there are no other solution than introducing new law.

Another possibility is to include acquiring financial instruments as an acts of extraordinary administration in the by-laws (statutes) of the ecclesiastical legal persons. Then, concluding such contracts without prior written faculty from the ordinary will be invalid (c. 1281 § 1 CIC'1983). This solution has some disadvantage. Firstly, it needs issuing statute for every legal

---

¹¹ This concern so-called acts of greater significance (c. 1277, sentence 1 CIC'1983).

¹² This concern leases (c. 1297 CIC'1983), sales or leases of ecclesiastical property to the person in charge of it or to his family (c. 1298 CIC'1983) and donations (c. 1304 § 1, sentence 1 CIC'1983).

¹³ This concern investments of funds remaining after covering expenses (c. 1284 § 2 n. 6 CIC'1983).

¹⁴ Court jurisprudence in Poland acknowledges that acts performed in violation of canonical control are invalid not only in canon law system, but also in Polish private law system. However, this invalidating effect is limited to requirements, which affects validity in canon law, as there is no reason to grant protection in Polish private law to a greater extent that it is granted in canon law. See: STRZAŁA, Marek. *Oświadczenie woli wyznaniowej osoby prawnej*. Kraków : Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2019, p. 467-477. ISBN 978-83-8138-105-5. Available at: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/155428>. (access: 10.08.2024). Available also at: <https://doi.org/10.12797/ISBN.9788381381055> (access: 10.08.2024).

entity, which is uncommon in canon law (e.g. in the cases of parishes, which organisation is regulated by the universal law¹⁵). Secondly, if any change in the catalogue of acts of extraordinary administration is to be made coherently for all of the legal persons of the diocese, every single statute must be amended.

In this regard it should be noted that CIC'1983 already include legal institution, which is suitable for guaranteeing appropriate canonical control in the case of concluding contract by the legal person of the Catholic Church involving financial instruments. It is creating catalogue of acts of extraordinary administration (c. 1281 § 2 CIC'1983). It allows diocesan bishop to determine, according to his view¹⁶, acts for the persons (subjected to him and which statutes are silent in this regard), which administrators place invalidly unless they have first obtained a written faculty from the ordinary.

Particular diocesan regulations

Acknowledging potential risk of financial instruments and usefulness of catalogue of acts of extraordinary administration (c. 1281 § 2 CIC'1983), some of (arch)dioceses introduced rules dealing *expressis verbis* with some of the types of financial instruments¹⁷.

Archdiocese of Katowice

The flagship example is the act of the Archbishop of Katowice of January 15, 2013, excellent in terms of canonical legislative technique¹⁸. The document provides that acts of extraordinary administration in the parishes include (among others): investing money in 'high-risk financial instruments'. The doc-

---

¹⁵ Cf. PREE, Helmuth and PRIMETSHOFER, Bruno. *Das kirchliche Vermögen, seine Verwaltung und Vertretung: eine praktische Handreichung*. Wien New York : Springer, 2007, p. 68. ISBN 978-3-211-71348-8.

¹⁶ Cf. COMBALÁ, Zoila. The Administration of Goods. In : MARZOA, Ángel, MIRAS, Jorge and RODRÍGUEZ-OCAÑA, Rafael (ed.), *Exegetical commentary on the Code of canon law*. IV/1. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, p. 105. ISBN 978-2-89127-626-9.

¹⁷ Further about diocesan regulations in Poland on acts of extraordinary administration – see: ŚWITO, Lucjan. Akty zarządu dobrami kościelnymi. *Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny*. 2015, Vol. 58, n° 3, p. 110-115.

¹⁸ Act of the Archbishop of Katowice of January 15, 2013 (VA I-7270/13) on the determination of acts of extraordinary administration in regard to parishes of the Archdiocese of Katowice, www.archidiecezja.katowice.pl/images/stories/kuria/Dokumenty/Zarzdzenie.pdf (consolidated text) (access: 14.06.2016).

ument also gives examples of such instruments – it mentions stocks and shares in investment funds (point 12).

Diocese of Bielsko-Biała

The regulation of the above-mentioned act of the Archbishop of Katowice are iterated in the Act of the Bishop of Bielsko-Żywiec¹⁹ (point 12). This document uses exactly the same wording as the previous one.

Archdiocese of Krakow

More strict regulations are included in General decree of the Archbishop of Krakow of November 23, 2020²⁰. This document states that investing funds (which means not only investing in financial instruments) are subject of a prior faculty from the ordinary (§ 1 point 18). Exception was made only for the case of bank current accounts and bank savings accounts. The provision includes a non-exhaustive list of financial instruments which are, on the grounds of the provision, ways of investing funds and thus counted as an acts of extraordinary administration. These financial instruments are: stocks, shares, bonds, and participation units in investment funds.

Conclusions

In Poland financial instruments can be acquired by legal persons of the Catholic Church. In practice, there will be probably mainly stocks, bonds, shares, bonds and participation units in investment funds, which would be bought by ecclesiastical legal persons in Poland.

As the financial instruments are non-risk free instruments, appropriate risk management is necessary, especially when a loss can affect *patrimonium* of

---

¹⁹ Act of the Bishop of Bielsko-Zywiec of December 01, 2015 (L.dz. 1457/2014) (non-published, electronic copy in possession of the author).

²⁰ General decree of the Archbishop of Krakow of November 23, 2020 (No. 3366/2020) on the determination of acts which exceed the limits and manner of ordinary administration, available at: <https://oirp.krakow.pl/media/782badd399d345ba9962debc4dd8894c/za%C5%82.-nr-2-Nowy-dekret-o-alienacjach.pdf> (access: 10.08.2024). English translation available at: https://www.academia.edu/84828065/GENERAL_DEGREE_of_the_Archbishop_of_Krakow_of_November_23_2020_on_the_determination_of_acts_which_exceed_the_limits_and_manner_of_ordinary_administration?uc-sb-sw=44828204 (access: 10.08.2024).

a legal entity of the Catholic Church. The canonical control in this regard can be exercised to some extent through regulation on the *alienatio sensu stricto* and *sensu largo* (c. 1291-1295 CIC'1983), but these provisions do not cover all the situations in which acquiring financial instruments can worsen economic situation of an ecclesiastical legal entity to the unacceptable extent.

That is why further regulations regarding financial instruments are required in the canon law which will balance the benefits and risks. The proper legal institution to do so is adopting appropriate rules on the acts of extraordinary administration (c. 1281 § 2 CIC'1983). Some of the (arch)dioceses already issued norms, which mentions acquiring some of the financial instruments as an acts that require prior faculty from the ordinary. This concern (arch)dioceses: Archdiocese of Katowice, Diocese of Bielsko-Biała and Archdiocese of Krakow.

BIBLIOGRAPHY

- COMBALÍA, Zoila. The Administration of Goods. In : MARZOA, Ángel, MIRAS, Jorge and RODRÍGUEZ-OCAÑA, Rafael (ed.), *Exegetical commentary on the Code of canon law*. IV/1. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004. ISBN 978-2-89127-626-9
- GODLEWSKI, Michał et SÓJKA, Tomasz. Pojęcie instrumentów finansowych. In : SÓJKA, Tomasz (ed.), *Obrót instrumentami finansowymi: komentarz*. Stan prawny na 1 sierpnia 2022 r. Warszawa : Wolters Kluwer, 2022, p. 42-48. ISBN 978-83-8286-367-3
- KENNEDY, Robert T. The temporal goods of the Church. In : BEAL, John P., CORIDEN, James A. and GREEN, Thomas J. (ed.), *New commentary on the Code of Canon Law*. New York, NY : Paulist Press, 2000, p. 1449-1525. ISBN 978-0-8091-4066-4
- PREE, Helmuth and PRIMETSHOFER, Bruno. *Das kirchliche Vermögen, seine Verwaltung und Vertretung: eine praktische Handreichung*. Wien New York : Springer, 2007. Springer Praxis & Recht. ISBN 978-3-211-71348-8
- SÓJKA, Tomasz. Pojęcie instrumentów finansowych. In : SÓJKA, Tomasz (ed.), *Prawo rynku kapitałowego*. Stan prawny na 1 marca 2015 r. Warszawa : Wolters Kluwer, 2015, p. 677-680. ISBN 978-83-264-8047-8
- STRZAŁA, Marek. *Oświadczenie woli wyznaniowej osoby prawnej*. Kraków : Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2019. ISBN 978-83-8138-105-5. Available at: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/155428> (access: 10.08.2024); <https://doi.org/10.12797/ISBN.9788381381055> (access: 10.08.2024)
- ŚWITO, Lucjan. Akty zarządu dobrami kościelnymi. *Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny*. 2015, Vol. 58, n° 3, p. 105-116

THE STATUS OF HOSPITAL CHAPLAINS

Assoc. Prof. Marzena Furtak – Niczyporuk, PhD.

Medical University of Lublin

Summary: *The status of hospital chaplains always encompasses a set of specific powers and duties that have been assigned to them by law, for an abstracted subject, especially having regard to domestic law, ecclesiastical law or the law of other religious associations. Elaborating on the status of hospital chaplains requires reference to the two types of legal relationships that link hospital chaplains to patients and healthcare providers. From the point of view of the legal relationship of hospital chaplains with patients, it must be said that these arise from the patient's right to pastoral care. In contrast, the legal relationship of hospital chaplains with healthcare providers derives from the organisational competences they have been granted in the course of treatment activity. Consequently, the duties of hospital chaplains, which can be further subdivided into general and specific duties, become the correlate of the patient's rights. At the same time, the powers of hospital chaplains become the correlate of the organisational powers of healthcare entities. It must be stated, in general terms, that the costs of pastoral care provided by hospital chaplains are generally borne by healthcare providers, i.e., they cannot be charged to patients.*

Key words: *hospital chaplain, pastoral care, patient, healthcare provider, status.*

The issue of the status of hospital chaplains has so far been the subject of relatively few studies, always analysing selected aspects of its functioning rather than presenting a comprehensive view corresponding to a traditional monograph. Obviously, the status of hospital chaplains involves a set of specific powers and duties that have been assigned to them by law, for an abstract entity, particularly with regard to domestic law, ecclesiastical law or the law of other religious associations. In view of the above, the legal status of hospital chaplains should not relate directly to the theological problem of the pastoral care of the patient, which is dealt with in parallel in theoretical and practical terms¹. This understanding of the status of hospital chaplains calls for an analysis of the norms of the various branches of domestic law, but it seems indispensable to also refer to the norms of ecclesiastical law or the law of other religious associations. Although the norms of ecclesiastical law or the law of other religious associations are not universally binding on the national legal

---

¹ See T. Wielebski, Pastoral care of the sick in Poland. Between theory and practice, *Practical Theology* 2015, T. 16, pp. 43–77.

system, they naturally have an indirect effect on the status of hospital chaplains, since they have to be subject to them, at the same time, as members of a legalised religious community². Undoubtedly, the status of hospital chaplains is determined both by general legal norms ensuring the free exercise of religious functions by churches and other religious associations, and by specific legal norms setting out the obligations of healthcare entities to create appropriate organisational conditions for the realisation of the right to pastoral care³.

Elaborating on the status of hospital chaplains first requires establishing its legal basis. First of all, it should be noted here that the status of hospital chaplaincy has evolved over more than a century, as reflected in legal sources. This has been influenced by diverse factors such as the reorganisation of state institutions, the pattern of relationships between churches or other religious associations and the state in successive periods of pre- and post-war history, as well as the level of religiosity and religious diversity in society⁴. As far as the Second Polish Republic is concerned, the institution of the chaplain emerged in public medical institutions, reflecting the broad religious pluralism of society integrating after years of annexation⁵. During the period of the People's Republic of Poland, practically the whole society declared its affiliation to the Catholic Church, so hospital chaplains functioned mainly under agreements concluded between the Episcopate and the Government in 1950 and 1956, although they were hindered from carrying out pastoral care of the sick⁶. The rules for the performance of religious services by a hospital chaplain were later specified in Instruction No. 9/81 of the Minister of Health and Social Welfare of 9 September 1981 on the provision of religious services to patients staying in hospitals, sanatoriums and social welfare homes of the Ministry of Health and Social Welfare⁷. Finally, the Third Republic shaped all relationships with churches and other religious associations based on respect for their autonomy and the mutual independence of each of them in its own sphere, as well as cooperation for the good of people and the common good, which made it possible to set

---

² See M. Ożóg, Characteristics of the legal relationship linking a chaplain with therapeutic entities in the light of the provisions of Polish law and selected regulations of the internal law of the Catholic Church, *Studies in Religious Law* 2018, T. 21, p. 97.

³ *Ibid.*, p. 96.

⁴ See A. Nowak, Thesis 2 to Articles 36, 37 and 38, (in:) *Patient Rights and the Patient Ombudsman. Commentary*, ed. by D. Karkowska, Wolters Kluwer, Warsaw 2021, p. 793.

⁵ See H. Miształ, *The Second Republic (1918–1939)*, (in:) *Religious Law*, eds. H. Miształ, P. Stanisław, KUL Publishing House, Lublin 2003, p. 97.

⁶ See A. Nowak, Thesis 2 to ..., p. 794.

⁷ See *Official Journal of the Minister of Health and Social Welfare of 1981.*, No. 9, item 35.

the necessary boundaries for the activities of, *inter alia*, hospital chaplains⁸. Moreover, it should be further added that it ensured everyone's freedom of conscience and religion in all places, so it also provided guarantees for the exercise of the right to receive pastoral care in hospitals and other similar entities⁹. It was also determined at the outset, as generally confirmed by the Law of 17 May 1989 on Guarantees of Freedom of Conscience and Religion, that churches and other religious associations would have the right to provide religious services to persons in health and social care institutions, and to organise religious rites and assemblies there¹⁰. More specifically, this was put into practice, still from the perspective of patients' rights, in the Act of 6 July 2008 on Patients' Rights and the Patients' Ombudsman. The patient's right to pastoral care was established through regulating the following issues: the scope of the subject, the contact in case of deterioration of the health condition, and the costs of realising pastoral care¹¹.

In addition, the status of hospital chaplains is further established in sources of law that today concern the relationship between the state and churches or other religious associations. On the one hand, as far as the Catholic Church is concerned, this is the Concordat between the Holy See and the Republic of Poland of 28 July 1993, which explicitly states that the conditions for the performance of religious practices and the use of religious services are to be ensured for persons in health and social care institutions, and also in other institutions and establishments of this kind, by chaplains in accordance with the bishop's referral and in line with the agreement concluded with them¹². On the other hand, twelve individual laws should be pointed out at the same time, as they contain very similarly formulated guarantees for the performance of religious practices and the use of religious services in medical facilities and closed social care institutions, defining the legal position, i.e., the Catholic Church, the Polish Autocephalous Orthodox Church, the Evangelical Augsburg Church, the Polish Catholic Church, the Old Catholic Mariavite Church, the

---

⁸ See Article 25 (3) of the Polish Constitution of the Act of 2 April 1997 (Journal of Laws 1997, No 78, item 483) – hereinafter: the Polish Constitution.

⁹ See Article 53 (1) of the Polish Constitution.

¹⁰ See Article 19(2)(3), in conjunction with Article 4(1)(2), of the Act of 17 May 1989 on Guarantees of Freedom of Conscience and Religion (Journal of Laws 2023, item 265) – hereinafter: the AGFCR.

¹¹ See Articles 36–38 of the Act of 6 July 2008 on Patients' Rights and Patients' Ombudsman (Journal of Laws of 2024, item 581) – hereinafter: the APRPO.

¹² See Article 17(1) and (3) of the Concordat between the Holy See and the Republic of Poland, signed in Warsaw on 28 July 1993 (Journal of Laws of 1998, No. 51, item 318).

Pentecostal Church, the Seventh-day Adventist Church, the Christian Baptist Church, the Evangelical-Methodist Church, the Catholic Mariavite Church, the Jewish Religious Communities, and the Evangelical-Reformed Church¹³. At this point, however, it must be added that the possibility of employing full-time chaplains applies explicitly only to the Catholic Church and the Polish Autocephalous Orthodox Church¹⁴.

In the context given, it is still necessary to refer to the relevant sources of ecclesiastical law or the law of other religious associations, as the status of hospital chaplains has been defined very sparingly under domestic law. This ensures respect for the autonomy and independence of churches and other religious associations, which can thus indirectly influence hospital chaplains in the pastoral care of the sick. The complete disregard of ecclesiastical law and the law of other religious associations in the staffing of hospital chaplains could, for example, lead to employing in healthcare institutions people who are absolutely unable to exercise their ministry and whose activities would be without legal and theological legitimacy¹⁵. Of particular relevance here are the legal sources of the Catholic Church because of its dominant position among churches and other religious associations in Poland. It is generally noted that a hospital chaplain is typically a chaplain under the Code of Canon Law of 25 January 1983¹⁶. Thus, a hospital chaplain is a priest entrusted, at least in part, with the ongoing pastoral care of a community or a special group of the faithful, exercised in accordance with the provisions of universal law or any particular law. The latter, and more specifically, diocesan statutes, stipulates the details of the functioning of hospital chaplains, which includes setting the number of their posts according to the number of beds in medical facilities¹⁷. However, there is a growing recognition of the need for a universal hospital chaplaincy statute – whether in domestic law, in the Catholic Church law or in both¹⁸.

---

¹³ See, for example, Article 31 of the Act of 17 May 1989 on the Relationship of the State and the Catholic Church in the Republic of Poland (Journal of Laws of 2023, item 1966) – hereinafter: the ARSCC; M. Oźóg, Characteristics of the legal relationship..., p. 98; K. Wroński, Right of the sick to pastoral care during their stay in hospital, *Contemporary Oncology* 2007, Vol. 11 (7), pp. 381–384.

¹⁴ See Article 31(2) of the ARSCC; Article 27 of the Act of 4 July 1991 on the Relationship of the State to the Polish Autocephalous Orthodox Church (Journal of Laws 2014, item 1726).

¹⁵ See M. Oźóg, Characteristics of the legal relationship..., p. 116.

¹⁶ See Can. 564 of the Code of Canon Law promulgated on 25 January 1983 by John Paul II with the Apostolic Constitution *Sacrae disciplinae leges*.

¹⁷ See M. Oźóg, Characteristics of the legal relationship..., p. 105.

¹⁸ See A. Bartoszek, Draft statutes for the chaplaincy of a therapeutic institution and a social

In order to elaborate on the status of hospital chaplains, certain terminological considerations also prove necessary. First of all, it must be stated that the term *hospital chaplain* is nowadays a legal term, but no legal definition has been assigned to it. Referring to the Regulation of the Minister of Health of 17 July 2014 on the remuneration of employees of medical entities operating in the form of a budgetary units¹⁹, it needs to be emphasised that hospital chaplains were, at the time of its adoption, included in the 13th classification, i.e., Members of the medical profession and other professionals whose work is connected with the provision of health services. Consequently, it must now be recognised that the term *hospital chaplain* has not been assigned to any religious community, i.e., it is permissible to establish remuneration for their service in healthcare entities from the perspective of all churches and other religious associations²⁰. The elements of the legal definition of hospital chaplains must, therefore, specify, at the very least, their position in a healthcare entity, the occupation of which is linked to the provision of pastoral care, and the possibility of the award of a legally defined remuneration²¹. An entity with a well-defined organisational and legal form, which carries out therapeutic activities, should be considered a therapeutic entity²². At the same time, it is important to note that there is a parallel term *nursing home chaplain*, which has an almost identical status to that of a hospital chaplain²³. Indeed, the only difference is that its pastoral care is provided in an entity of a completely different nature. Namely, a social welfare home provides living, caring, supportive and educational services at the level of the applicable standard, to the extent and in the forms resulting from the individual needs of the persons in them²⁴.

The essence of the status of hospital chaplains requires elaboration, which must take into account their complex legal situation in each case. It is necessary to refer to the two basic legal relationships involving them. Obviously, these

---

welfare home. Basis and justification, Warsaw Theological Studies 2023, XXXVI/ 2, pp. 198–217.

¹⁹ See Annex No. 2 of the Regulation of the Minister of Health of 17 July 2014 on remuneration for work of employees of medical entities operating in the form of a budgetary unit (Journal of Laws 2023, item 2281).

²⁰ See M. Ożóg, Characteristics of the legal relationship ..., p. 99–100.

²¹ Ibid, p. 115; see Article 36(1) of the APRPO.

²² See Article 4 of the Act of 15 April 2011 on Medical Activity (Journal of Laws of 2024, item 799, as amended) – hereinafter: the AMA.

²³ See T. Gwoździewicz, Chaplain's ministry in a social welfare home, Silesian Historical-Theological Studies 2020, 53 (1), pp. 110-122.

²⁴ See Article 55 of the Act of 12 March 2004 on Social Assistance (Journal of Laws of 2023, item 901, as amended).

are the relationships between hospital chaplains and patients, and between hospital chaplains and healthcare providers. The content of these relationships is the resulting powers and duties that the actors have towards one another. From the point of view of the legal relationship between hospital chaplains and patients, it must be made clear that it derives from the patient's right to pastoral care. The patient in a healthcare institution providing inpatient and outpatient healthcare, within the meaning of the legislation on medical activity, has the right to pastoral care²⁵. In the context of legal entitlements, it must also be added that they turn out to be institutional rights, and these are already real rights²⁶. Undoubtedly, the patient has a subjective right to receive pastoral care from the healthcare provider. In addition, the legal relationship of hospital chaplains with healthcare entities derives from the organisational competences conferred on them in the course of treatment activity²⁷. Undoubtedly, they always include: the obligation to allow patients to contact the clergyman of their religion in the event of deterioration of their health or a threat to their life, and the obligation to bear the costs of fulfilling the patients' rights²⁸. Certainly, these obligations must be treated broadly, as they give rise to a variety of implications that compel the healthcare provider to take numerous legal actions.

Duties of the hospital chaplain, which can be further divided into general and specific duties, therefore, become the correlate of the patients' rights to be satisfied by the healthcare provider. More specifically, the general duties of hospital chaplains may include: concluding an employment contract, a contract of mandate or a voluntary service contract, defining the scope of their work, with the head of the healthcare entity; complying with the sanitary and epidemiological regulations that apply to them in the healthcare entity; performing the pastoral service personally, while substitutions should be agreed with the head of the healthcare entity and their supervisors; cooperating with volunteers, including, for example, ministers of the Holy Communion; taking care of the chapel located on the premises of the medical unit by taking care of the property and its decoration and, if necessary, of other premises given over for pastoral care; providing pastoral care to the staff of the medical service; informing patients and visitors to the medical facility of the forms and times of providing pastoral care and the possibilities for contact with the chaplain;

---

²⁵ See Article 36(1) of the APRPO.

²⁶ See R. Dworkin, *Taking the Laws Seriously*, PWN Scientific Publishers, Warsaw 1988, p. 577.

²⁷ See M. Ożóg, *Characteristics of the legal relationship...*, p. 95.

²⁸ See Article 36(2) and (3) of the APRPO.

keeping appropriate books, such as a Mass intentions record book; being involved in pastoral activities outside the chaplaincy so that there is no conflict between them; and improving their competence by participating both in training organised in the medical service and in formation training meetings²⁹. In turn, the specific duties of hospital chaplains nowadays include, above all: accompanying patients and their families by means of visits, conversations, as well as vigilance in emergency and extreme situations; being ready to come to the treatment unit whenever reasonably requested by the patient, the family or the staff; enabling contact with a clergyman of another religion at the patient's request and after consultation with the head of the treatment unit; providing support in solving ethical dilemmas regarding decisions on types of treatment; assisting in the understanding of religious rites, such as the holy sacraments, and preparation for participation in them; catechesis of children and adolescents in the case of prolonged treatment; providing assistance in accessing religious books and press; enabling celebration of religious rites, such as the Mass; performing daily rounds which should include, for example, giving the Holy Communion, Confession or Anointing of the Sick, and in the case of a threat of death, also Baptism, along with issuing the corresponding certificates; and animating prayers with patients³⁰.

In turn, the powers of the hospital chaplain turn out to be the correlate of the organisational competences of the healthcare entity. Without doubt, the hospital chaplain's entitlements include at least: the right to one day off per week, after the fulfilment of his morning pastoral duties, thus to be substituted in the fulfilment of the duty to be ready to come to the institution on every call; the right to a leave of absence and, therefore, also to be substituted; the right to be substituted in fortuitous situations; the right to remuneration, resulting from the labour law, the company regulations and the concluded agreement; the right to submit observations and concerns relating to working conditions to the head of the treatment facility; the right to request the head of the treatment facility to renovate the chapel and the premises given for pastoral care; the right to reside on the premises of the treatment facility or in any other suitable place; the right to make conscientious objections in the event that he is asked to provide a service that would be unethical³¹. In the specific context of the organisational competences of the healthcare provider, the question of financing the services of the hospital chaplain becomes an issue. As

---

²⁹ See A. Bartoszek, *Draft Statutes...*, pp. 209–210.

³⁰ *Ibid*, pp. 210–211.

³¹ *Ibid*, pp. 211–212.

a general rule, the costs of a hospital chaplain's pastoral care must be borne by the healthcare provider, i.e., they cannot be charged to the patient. They are not borne by the healthcare provider only in exceptional cases, i.e., if a separate regulation with a statutory basis stipulates otherwise, of which the patient should be informed in advance³². The practice of pastoral care of patients of medical entities indicates that this may, for example, involve voluntary offerings to the collection boxes located in hospital chapels³³. However, the costs of funding the pastoral care of a hospital chaplain, including in particular the costs of paying his salary and the costs of operating a place of worship on the premises of a treatment facility, cannot currently be funded by the National Health Fund as part of healthcare services³⁴. This is because a healthcare service includes only activities aimed at preserving, saving, restoring or improving health and other medical activities resulting from the treatment process or from separate regulations governing their performance³⁵. As a result, the costs of the hospital chaplain's pastoral care are borne by the healthcare entity using its own resources³⁶.

BIBLIOGRAPHY

- Bartoszek A., Draft statutes for the chaplaincy of a therapeutic institution and a social welfare home. Basis and justification, *Warsaw Theological Studies* 2023, XXXVI/ 2.
- Dworkin R., *Taking the Laws Seriously*, PWN Scientific Publishers, Warsaw 1988.
- Gwoździewicz T., Chaplain's ministry in a social welfare home, *Silesian Historical-Theological Studies* 2020, 53 (1).
- Misztal H., *The Second Republic (1918–1939)*, (in:) *Religious Law*, eds. H. Misztal, P. Stanisz, KUL Publishing House, Lublin 2003.
- Nowak A., Thesis 2 to Articles 36, 37 and 38, (in:) *Patient Rights and the Patient Ombudsman. Commentary*, ed. by D. Karkowska, Wolters Kluwer, Warsaw 2021.
- Nowak A., Thesis 9 to Articles 36, 37 and 38, (in:) *Patient Rights and the Patient Ombudsman. Commentary*, ed. by D. Karkowska, Wolters Kluwer, Warsaw 2021.
- Ożóg M., Characteristics of the legal relationship linking a chaplain with therapeutic entities in the light of the provisions of Polish law and selected regulations of the internal law of the Catholic Church, *Studies in Religious Law* 2018, T. 21.
- Wielebski T., Pastoral care of the sick in Poland. Between theory and practice, *Practical Theology* 2015, T. 16.

---

³² See A. Nowak, Thesis 9 to Articles 36, 37 and 38, (in:) *Patient Rights and the Patient Ombudsman. Commentary*, ed. by D. Karkowska, Wolters Kluwer, Warsaw 2021, p. 811.

³³ See Article 19(2)(8) the AGFCR; A. Nowak, Thesis 9..., p. 811.

³⁴ See A. Nowak, Thesis 9..., p. 811.

³⁵ See Article 2(1)(10) of the AMA.

³⁶ See A. Nowak, Thesis 9..., p. 811.

- Wroński K., Right of the sick to pastoral care during their stay in hospital, *Contemporary Oncology* 2007, Vol. 11 (7).
- The Polish Constitution of the Act of 2 April 1997 (Journal of Laws 1997, No 78, item 483 as amended).
- The Act of 17 May 1989 on the Relationship of the State and the Catholic Church in the Republic of Poland (Journal of Laws of 2023, item 1966).
- The Act of 17 May 1989 on Guarantees of Freedom of Conscience and Religion (Journal of Laws 2023, item 265).
- The Concordat between the Holy See and the Republic of Poland, signed in Warsaw on 28 July 1993 (Journal of Laws of 1998, No. 51, item 318).
- The Act of 4 July 1991 on the Relationship of the State to the Polish Autocephalous Orthodox Church (Journal of Laws 2014, item 1726).
- The Act of 12 March 2004 on Social Assistance (Journal of Laws of 2023, item 901, as amended).
- The Act of 6 July 2008 on Patients' Rights and Patients' Ombudsman (Journal of Laws of 2024, item 581).
- The Act of 15 April 2011 on Medical Activity (Journal of Laws of 2024, item 799, as amended).
- The Regulation of the Minister of Health of 17 July 2014 on remuneration for work of employees of medical entities operating in the form of a budgetary unit (Journal of Laws 2023, item 2281).
- Instruction No. 9/81 of the Minister of Health and Social Welfare of 9 September 1981 on the provision of religious services to patients staying in hospitals, sanatoriums and social welfare homes of the Ministry of Health and Social Welfare, *Official Journal of the Minister of Health and Social Welfare* of 1981, No. 9, item 35.
- The Code of Canon Law promulgated on 25 January 1983 by John Paul II with the Apostolic Constitution *Sacrae disciplinae leges*

PRAWO PATRONATU – TRADYCYJNA FORMA FINANSOWANIA W KOŚCIELE KATOLICKIM

Patronage law – a traditional form of financing in the Catholic Church

dr hab. Mieczysław Różański, prof. UWM

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Streszczenie: Do tradycyjnych form finansowania beneficjum kościelnego należało prawo patronatu, które powstało w czasach frankofońskich i było jednym z podstawowych form finansowania beneficjum w okresie feudalnym. Normy prawne prawa patronatu określone zostały na soborze trydenckim, a Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. zakazał tworzyć nowe beneficja związane z prawem patronatu. Prawo to rozpoczynało się w momencie ufundowania beneficjum. Fundatorami mogli być: król, szlachcic lub instytucja kościelna. Fundator miał w związku z tym uprawnienia i obowiązki. Uprawnienia te związane były z prawem honorowym m.in. umieszczenia własnego herbu na budynku świątyni i posiadania tzw. ławki kuratorskiej. Najważniejszym uprawnieniem był wybór kandydata na sprawowanie funkcji duszpasterskich w beneficjum, a w przypadku zubożenia patrona z majątku beneficjalnego miało zastosowanie prawo alimentacyjne. Do obowiązków patrona należało dbanie o budynek świątyni i dokonywanie w niej koniecznych napraw. Prawo kościelne przewidywało zniesienie prawa patronatu. Następowo ono w momencie odejścia patrona od wiary katolickiej, zniszczenia beneficjum lub czynnej napaści na beneficjanta.

Słowa kluczowe: Finansowanie Kościoła, beneficjum, prawo kościelne,

Abstract: Among the traditional forms of ecclesiastical beneficiary financing was the right of patronage, which originated in Francophone times and was one of the basic forms of beneficiary financing in the feudal period. The legal norms of the right of patronage were defined at the Council of Trent, and the Code of Canon Law of 1917 prohibited the creation of new benefices linked to the right of patronage. This right began when the beneficiary was founded. The founders could be a king, a nobleman or an ecclesiastical institution. The founder therefore had powers and duties. These powers were related to the right of honour, e.g. to place one's own coat of arms on the temple building and to have a so-called curatorial bench. The most important entitlement was the selection of a candidate for the pastoral functions of the benefice and, in the event of the patron's impoverishment from the benefice estate, the law of alimony applied. The patron's duties included caring for the temple building and making necessary repairs to it. Church law provided for the abolition of the right of patronage. This occurred when the patron departed from the Catholic faith, the beneficiary was destroyed or the beneficiary was actively assaulted.

Keywords: Church financing, beneficiary, ecclesiastical law

Toczące się dyskusje dotyczące zasad finansowania Kościołów i związków wyznaniowych stają się okazją do poszukiwania nowych rozwiązań prawnych,

a często zapomina się o tych, które funkcjonowały cały przez całe wieki i były fundamentem nie tylko podstaw finansowania kościoła katolickiego, ale także do układania relacji pomiędzy państwem a kościołem katolickim. Taką instytucją prawną w zakresie finansowania kościoła katolickiego było prawo patronatu. Prawo to zostało ograniczone przez Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r., który w kan. 1450 § 1 zakazał tworzyć nowe beneficja patronackie¹, ale pozostawił w mocy już istniejące². Kolejne ograniczenia wprowadzone zostały na Soborze Watykańskim II, który w dekrecie „Christus Dominus” (n. 20, 28, 32)³ i później papież Paweł VI w Motu Proprio „Ecclesiae sanctae”⁴ w n. 18 nakazywał, aby w przyszłości nie utrzymywać prawa patronatu i wskazywał sposoby jego zniesienia. Powstały po reformie soborowej Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nie porusza zagadnienia prawa patronatu.

Celem artykułu jest wskazanie podstaw prawnych tej instytucji i proces jej kształtowania w ciągu wieków.

1. Pojęcie prawa patronatu

Prawo patronatu – *ius patronatus* beneficjum kościelnego rozumiane jest w ustawodawstwie kościelnym jako ogół praw i obowiązków wobec beneficjum. Nadane są one przez Kościół fundatorowi i jego spadkobiercom⁵. Przedmiotem tego prawa w rozumieniu prawnym mogło być tylko beneficjum jako instytucja kościelna⁶. Może być ona rozumiana przedmiotowo i podmiotowo. W znaczeniu podmiotowym przez pojęcie to rozumie się ogół norm i przepisów prawnych wydanych przez kościół bądź wydanych przez państwo a odno-

---

¹ Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Vatican 1918; Can. 1450. §.1 Nullum patronatus ius ullo titulo constitui in posterum valide potest.

² R. Pankiewicz, Pojęcie patronatu według Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego z 1917 roku w kontekście realizacji tego prawa na ziemiach polskich po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, t. XIX, 21 (1) 2024, s. 237-250; J. Głąb, Kościelne prawo patronatu w świetle zmian nowym kodeksem wprowadzonych, Przemyśl 1919.

³ Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Pallottinum 2002. Dekret Christu Dominus.

⁴ AAS 58(1966), s. 757 – 787.

⁵ S. Litak, Parafie w Rzeczypospolitej w XVI – XVIII wieku, Lublin 2004, s. 96.

⁶ Zgodnie z tak przyjętym założeniem prawem patronatu nie były objęte kościoły katedralne, kolegiackie, urzędy kościelne nie mające charakteru beneficjalnego np. dziekanie terytorialne, oficjałaty itd.

szących się do stosunku prawnego jaki powstaje pomiędzy członkiem kościoła a beneficjum, które zostało przez tego członka kościoła ufundowane. Taki stosunek nazywany jest patronatem. W znaczeniu podmiotowym rozumiany jest jako ogół uprawnień jakie posiadają osoby będącej w relacji patrona do beneficjum.

2. Proces powstania prawa patronatu

Prawo kościelne w starożytności traktowało urzędy kościelne jako czyste oficja, które nie posiadały żadnego uposażenia. Istniało tylko prawo prezenty na określone stanowiska kościelne⁷. Początki prawa patronatu sięgają czasów frankońskich wywodzi się z germańskiego prawa własności majątków kościelnych. W początkowym okresie prawo to kształtowane było w oparciu o prawo partykularne, które określało prawa i obowiązki fundatorów na rzecz kościoła. Proces ten zaistniał zarówno na Wschodzie jak i na Zachodzie. Utworzono normy dopuszczające fundatorów do obsadzania duchownych w fundowanych przez nich kościołach i kaplicach (beneficjach). Na Wschodzie posiadali oni, za zgodą biskupa, prawo nominacji duchownego⁸ oraz administrowania dobrami kościelnymi⁹. Natomiast na Zachodzie zakresy przywilejów patronów ustalały synody. Synod w Orange (441) dawał prawo nominacji duchownego biskupowi, który wybudował kościół w innej diecezji. Takie samo prawo nadawały biskupowi synody Arles (443, 453). Natomiast dla fundatorów świeckich analogiczne prawo przyznał IV Synod w Toledo prawie dwa wieki później (633). Ten sam Synod nadał prawo wyboru opata klasztorowi i patronowi. Znaczne rozszerzenie praw przyznał fundatorom IX synod w Toledo (655), który wprowadził zasadę dziedziczenia prawa patronatu przez następców oraz przyznał fundatorom nadzór nad majątkiem beneficjalnym¹⁰.

Na proces ukształtowania się prawa patronatu wpływ miały relacje prawa frankońskiego i germańskiego. Przyjęto w nich zasadę, że *ecclesia vivit lege romana*, ale jako instytucja musi się liczyć z przepisami prawa państwowego i prawa prywatnego, a te pojęcia wywierały wpływ na kształtowanie się relacji

⁷ Prawo patronatu, Kraków 1918, s. 4-5.

⁸ Novellae leges, rec. G. Kroll, R. Schoell, 57, c. 2; 123, c. 18; F. Bączkiewicz, Prawo kanoniczne, Opole 1947, s. 381.

⁹ C, I, 3, 54; F. Bączkiewicz, Prawo kanoniczne, s. 381.

¹⁰ F. Bączkiewicz, s. 382; F. Pasternak, Urzędy i beneficja kościelne, majątek kościelny, Warszawa 1970, 191; S. Tymosz, Patronat, prawo patronatu, w: Encyklopedia Katolicka, t. 15, Lublin 2011, kol. 60-63;

kościelnych. One także legły u podstaw powstania prawa patronatu¹¹. W tych systemach prawnych zrodziło się pojęcie świątyni/kościół prywatnego¹². Według nich właściciel gruntu posiadał pełnię władzy nad wszystkim co na nim znajdowało się, w tym także nad wybudowanym budynkiem kościoła. Fundacja beneficjum obejmuje 3 podstawowe elementy: „Patronus faciunt dos, aedificatio, fundus”¹³. Pojęcia te posiadały określone znaczenie prawne, chociaż ich praktyczne użycie cechowała duża różnorodność i wymiennosc interpretacyjna. Pod pierwszym z tych pojęć „fundare”, które bezpośrednio odnosiło się do procesu utworzenia beneficjum, można rozumieć zarówno wzniesienie ze swoich dóbr materialnych budynku świątyni jak też i samo przekazanie gruntu, na którym ma być wystawiony budynek kościelny. Drugie pojęcie „aedificare” oznaczało wybudowanie samego kościoła, a „dotare” to przekazanie uposażenia na funkcjonowanie beneficjum i samego beneficjanta¹⁴. Te wymienione powyżej czynności mogły być dokonane zarówno przez jedną ja i wiele osób fizycznych lub prawnych i dawały podstawy do uzyskania prawa patronatu.

Fundator, zwany patronem swobodnie rozporządzał wybudowanym kościołem, czyli mógł go sprzedać, darować lub oddać w lenno. Sprawował zarząd nad kościołem i jego majątkiem. Czerpał przychody z tytułu własności gruntu, pobierał od podległych mu kościołów daniny, dziesięciny oraz dochody, wówczas, gdy był wakant na urządzie beneficjalnym. Samodzielnie powoływał i odwoływał duchownego na urząd beneficjalny. Miał prawo do oznaczenia podległego kościoła, prawo do modłów, pogrzebania w kościele oraz uczestniczenia pierwszych miejscu podczas uroczystości kościelnych¹⁵. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na rozwój prawa patronatu była instytucja adwokatów (vogt), która polegała na tym, że wszyscy musieli podlegać opiece rycerza, także kościoły i klasztory¹⁶. Z czasem zaczęło rodzić to nadużycia, co doprowadziło do reakcji kościoła i wydania przepisów określających granice prawa patronatu.

¹¹ W. Abraham, *Początki prawa patronatów w Polsce*, Lwów 1889, s. 2.

¹² W. Wójcik, *Dobra doczesne kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, t. 4, Lublin 1983, s. 13; W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. 1, Wien-München 1953, s. 238-239.

¹³ L. Ferraris, *Prompta bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica, nec non asctica, polemica, rubricistica, historica*, t. 4, Paris 1860 – 1861, kol. 1232; W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. 5, München 1969, s. 145.

¹⁴ B. Szady, *Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych*, Lublin 2003, s. 103.

¹⁵ W. Abraham, *Początki prawa patronatów w Polsce*, s. 8; E. Rittner, *Prawo kościelne katolickie*, t. 1, Lwów 1912, s. 228-229.

¹⁶ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, s. 382; E. Rittner, s. 230.

Papież Aleksander III na Soborze Laterańskim III (1179) zdefiniował prawo patronatu. Wskazując, że genezą tego prawa jest przywilej jaki uzyskuje fundator, a nie prawo własności na ufundowanym majątku (*ius spiritualibus annexus*). Wprowadził zasadę obsadzania urzędów kościelnych wyłącznie przez biskupa. Fundatorzy mieli jedynie prawo przedstawienia kandydatów na beneficjalne stanowisko kościelne¹⁷. Kolejne regulacje przyjęte zostały na Soborze Laterańskim IV (1215)¹⁸, który zawęził zakres uprawnień patronów pozostawiając im prawo prezenty. Najbardziej istotną zmianą było to, że prawo to nie opierało się na posiadaniu gruntu, ale na przywileju kościelnym¹⁹. W późniejszym czasie prawa te były powtarzane i uszczegółowione w dokumentach papieskich Grzegorza IX, Bonifacego VIII, Klemensa V²⁰.

Prawo patronatu zostało uregulowane w sposób precyzyjny podczas Soboru Trydenckiego. Ustawodawca kościelny pozbawił osoby świeckie przywileju dysponowania beneficjami, a także powtórzył prawo biskupa do zaakceptowania zaproponowanego duchownego na stanowisko kościelne²¹. Ponadto sobór uregulował szereg norm m.in. wykonywania, otrzymywania i ustanawiania prawa patronatu²², naruszeń przez patrona kościelnych i innych pobożnych dóbr, włącznie z utratą przysługującego mu prawa patronatu²³, dochodów pochodzących z beneficjów²⁴, granic uprawnień patronów określonych na mocy ustanowienia prawa patronatu i fundacji²⁵, łączenia prezent z prostymi beneficjami oraz ich znoszenie²⁶, wakatu w parafii i zasady jej obsadzania²⁷ czynności prawne ustanawiania patronatu i obowiązki patronów²⁸.

---

¹⁷ Dokumenty soborów powszechnych tekst grecki, łaciński, polski, red. A. Baron, H. Pietras, t. 2, Kraków 2003, Sobór Laterański III, kan. 17, s. 192.

¹⁸ Tamże, s. 270-272, 282, 302; Sobór laterański IV, konst. 32,40, 61.

¹⁹ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne* s. 382; E. Rittner, s. 308.

²⁰ S. Tymosz, *Patronat, prawo patronatu*, kol. 60–63.

²¹ Dokumenty soborów powszechnych, t. 4, Kraków 2005, Sobór Trydencki s. 338–340.

²² Tamże, ses. 14, kan. 12, s. 526.

²³ Tamże, ses. 22, kan. 11, s. 662–663.

²⁴ Tamże, ses. 23, kan. 18, s. 708.

²⁵ Tamże, ses. 24, kan. 3, s. 740.

²⁶ Tamże, ses. 24, kan. 15, s. 758-760.

²⁷ Tamże, ses. 24, kan. 18, s. 764-768.

²⁸ Tamże, ses. 25, kan. 9, s. 824-828.

3. Podział prawa patronatu

3.1 Patronat osobisty i rzeczowy

Prawo patronatu osobiste dotyczy osoby fizycznej lub osoby prawnej. Przysługuje im prawo dziedziczenia. Może przychodzić na dziedziców testamentowych lub na drodze sukcesji lub według innych sposobów określonych w prawie cywilnym²⁹. Jeżeli prawo patronatu jest ściśle osobiste, to musi to być wyraźnie zastrzeżone w dokumencie i przestaje istnieć w momencie śmierci uprawnionego. Jeżeli to prawo jest z zachowaniem ogólnych norm, to może mieć różnego rodzaju ograniczenia np. mogą nabyć je tylko mężczyźni potomkowie, ci którzy noszą nazwisko fundatora, legitymują się tym samym herbem co fundator itd.³⁰. Prawo patronatu rzeczowe jest połączone z posiadaniem rzeczy nieruchomości. Charakteryzuje właściciela gruntu jako podmiotu tego prawa. Jest sposobem zidentyfikowania podmiotu prawa patronatu. Zasadom prawa kanonicznego odpowiadał w zasadzie tylko patronat osobisty, dlatego stosowano domniemanie prawne, że w razie wątpliwości należy stosować prawo patronatu osobiste³¹.

3.2. Patronat kościelny, patronat świecki, patronat mieszany.

Patronat ten zależał od tego na jakim tytule prawnym opierała się fundacja. Patronat kościelny był wówczas, gdy powstał przez fundację z dóbr kościelnych np. klasztornych, bractwa kościelnego lub osób duchownych z tytułu ich godności lub urzędów duchownych np. biskup, kanonik, proboszcz itd. Patronat świecki dopierał się na tytule prywatno-prawnym i powstał z dóbr świeckich, z majątku prywatnego. Może on dotyczyć także duchownego, ale jako osoby prywatnej. Patronat ten jest osobisty albo rzeczowy. Patronat osobisty jest wówczas, gdy przywiązany jest do rodziny, natomiast patronat rzeczowy przywiązany jest do majątku, czyli do ziemi. Mieszany patronat jest wówczas, gdy duchowni i świeccy wspólnie fundowali lub uposażali kościół. Na funda-

---

²⁹ Przykład patronatu osobistego w dekanacie lutomijskim w archidiecezji gnieźnieńskiej w II poł. XVIII w. dotyczył parafii w Zadzimiu, szerzej Róžański M., Patronat parafii dekanatu lutomijskiego w 2. połowie XVIII wieku, w: *Archiva Temeporum Testes*, red. G. Bujak, T. Nowicki, P. Siwicki, Lublin 2008, s. 473; a dla dekanatu Szadkowskiego w analogicznym okresie czasu parafia w Rychłocicach, szerzej Róžański M., Patronat parafii w dekanacie szadkowskim w drugiej połowie XVIII w., „Biuletyn Szadkowski” t. 10 (2010), s. 114.

³⁰ Prawo patronatu, s. 17-18; E. Rotter, s. 234-235.

³¹ Tamże, s. 16-17, E. Rittner, s. 234.

cję składały się dobra zarówno kościelne jak i świeckie, które posiadały osoby świeckie i duchowne z racji sprawowania funkcji duchownego³². Można ten patronat określić jako kompatronat, czyli że patronatem jest jednocześnie osoba świecka i każdorazowy urzędnik piastujący określony urząd kościelny³³.

3.3. Prawo patronatu czynne i bierne

Prawo patronatu czynne jest to prawo do wykonywania praw wynikających z prawa patronatu – prawa prezenty i innych przysługujących patronowi. Bierne prawo to prawo przysługujące rodzinie lub miejscowości na podstawie którego ma być wybrany kandydat na wakujące beneficjum z członków danej rodziny lub miejscowości. Przy założeniu, że posiadają oni spełniającego wymogi prawa kandydata³⁴.

3.4. Patronat królewski, patronat prywatny

Patronat prywatny występował wówczas, gdy fundator gruntu był osobą prywatną, i opierał się na tytule prywatno-prawny. Patronat królewski powstawał wówczas, gdy fundatorem był monarcha, a przekazywane dobra należały do mensa regalis³⁵.

4. Sposób nabycia prawa patronatu

Prawo patronatu na można nabyć pierwotnie albo sposób pochodni. Pierwotny sposób nabycia tego prawa powstaje w momencie utworzenia beneficjum. Natomiast zmiana istniejącego nazywane jest pochodnym nabyciem prawa patronatu, czyli sposobem derywatywnym.

Pierwotne nabycie prawa patronatu mogło być dokonane przez fundację, preskrypcję lub przywilej papieski. Najczęstszym sposobem była fundacja, czyli szereg czynności ekonomicznych, które doprowadziły do tego, aby kompetentna władza kościelna mogła erygować beneficjum. Aby tak się stało potrzebne było przekazanie gruntu pod kościół, wybudowanie świątyni i jej uposażenie, które dotyczyło nie tylko wyposażenia kościoła, ale także dostarczenia

---

³² F. Bączkiewicz, Prawo kanoniczne s. 318.

³³ Prawo patronatu, s. 24-15.

³⁴ Tamże, s. 29.

³⁵ F. Bączkiewicz, Prawo kanoniczne s. 382.

środków potrzebnych do życia beneficjenta, czyli np. utrzymanie proboszcza i służby kościelnej³⁶.

Kolejnym sposobem była preskrypcja, czyli zasiedzenie. Może być ono dwojakiego rodzaju: zasiedzenia konstytutywne i translatywne. Zasiedzenie translatywne zachodzi wówczas, gdy prawo patronatu już ktoś posiadał, czyli prawo patronatu już istniało, a patron sam nie wykonuje tego prawa lecz ktoś inny i to on wskutek wykonywania prawa patronatu nabywa to prawo przez zasiedzenie. Zasiedzenie konstytutywne zachodzi wówczas, gdy ktoś w stosunku do biskupa mającego prawo wyboru nabędzie prawo patronatu przez zasiedzenie. Ten sposób pierwotnego nabycia prawa patronatu zniósł kościół na soborze trydenckim³⁷. Według prawa uchwalonego na tym soborze zniesiono dotychczasowy czasookres 40 lat potrzebny zasiedzenia na czas niepamiętny, czyli prawo nie potwierdzało już zasiedzenia, lecz przyjmowało domniemanie, że zasiedzenie już zostało prawnie nabyte³⁸.

Papieże nadawali prawo patronatu na mocy przywileju także tym, który nie ufundowali beneficjum. Początkowo prawo takie posiadali świeccy i biskupi. Sobór trydencki zniósł ten przywilej wobec biskupów, pozostawił go cesarzowi, królom, książętom panującym i uniwersytetom. W okresie potrydenckim papieże nadawali to prawo tylko na rzecz książąt panujących³⁹.

Pochodne sposoby nabycia patronatu były następujące: dziedziczenie, darowizna, kupno, zamiana, zasiedzenie. Wynikały one z obowiązujących norm prawa cywilnego obowiązującego w danym kraju. Patronat przechodził na dziedzica, który był powoływany na mocy testamentu lub ustawy. Sukcesja ustawowa oznaczała reżim prawa krajowego. Prawo kościelne określało tylko, że niezdolnymi do nabycia prawa patronatu byli: nieochrzczeni, apostaci, heretycy, wolnomularze, ekskomunikowani⁴⁰.

Jeśli patron chciał darować prawo patronatu osobistego osobie świeckiej to potrzebował na to zezwolenia władzy kościelnej, ale jeśli darowizna była dokonana na korzyść współpatrona lub osoby duchownej jako takiej, czy instytutu kościelnego to zgoda taka nie była potrzebna⁴¹. Inaczej przedstawiała się sytuacja, gdy dochodziło do kupna ziemi. Ponieważ patronat należał do rzeczy duchowych nie można patronatu osobistego sprzedać za cenę rze-

³⁶ E. Rittner, s. 237-238.

³⁷ Prawo patronatu, s. 89-91.

³⁸ Dokumenty soborów powszechnych, t. 4, ses. 25, kan. 9, s. 824-828.

³⁹ E. Rittner, s. 238.

⁴⁰ F. Bączkiewicz, Prawo kanoniczne s.386.

⁴¹ E. Rittner, s. 240.

czy doczesnych pod groźbą symonii i jego utraty. Wolno sprzedać rzeczy do których przyłączone jest prawo patronatu, a wówczas z prawem własności przechodził patronat rzeczowy na nowych właścicieli⁴². Wolno było dokonać zamiany rzeczy do których przyłączone było prawo patronatu na inne bez pozwolenia ordynariusza, byleby nie zachodziła symonia⁴³. Ostatnim sposobem nabycia derytatywnego patronatu było zasiedzenie, o którym mowa była wyżej.

5. Prawa i obowiązki patronów.

Prawo patrona obejmuje trzy kategorie: prawo do honorów (*iura honorifica*) prawo prezenty (*ius praesentandi*) i prawo do wsparcia (*iura utilia*).

Prawo do honorów patrona obejmują te prawa, które dotyczą beneficjum. Należą do nich prawo do pochowania w obrębie kościoła oraz prawo do umieszczenia w świątyni patronackiej swojego herbu lub znaków rodowych. W razie choroby patron miał prawo do zażądania, aby sprawowana była msza święta za niego. Ponadto miał prawo do pierwszeństwa w procesji, do godniejszego miejsca w kościele tzw. ławki kolatorskiej oraz prawo żądać, aby dzwoniło w kościele podczas jego uroczystości rodzinnych⁴⁴.

Najbardziej znaczącym prawem patrona było prawo prezenty. Ta jest to czynność przez którą patron albo patronowie ustnie lub pisemnie wskazywali w określonym terminie ordynariuszowi miejsca osobę, którą sobie życzą aby mianowana została na beneficjum, czyli jest to desygnacja personalna duchownego na stanowisko beneficjalne. Prawo określało, że osoba prezentowana musiała spełniać określone kwalifikacje, które zawarte są w prawie kościelnym, albo były zapisane w dokumencie tworzącym beneficjum. W procesie tym należy rozróżnić patronat świecki i patronat duchowny. Patron świecki czyni zadość przepisom prawa kościelnego, gdy prezentuje osobę zdolną (*personam idoneam*), natomiast patron duchowny powinien zaprezentować osobę najlepszą (*personam digniorem*). W procesie prezentacji należało uwzględnić nie tylko przepisy prawa kanonicznego, ale także właściwe przepisy prawa państwowego np. należało sprawdzić, czy beneficjum obsadzone jest za pomocą konkursu czy bez niego w skutek desygnacji. W przypadku konkursu należało określić według jakiego prawa ma być rozstrzygnięte, czy prawa kościel-

⁴² F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne* s. 386-387.

⁴³ Tamże, s. 387.

⁴⁴ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne* s.391-392.

nego czy prawa świeckiego. Należało sprawdzić, czy zachodzą zasady formalne ogłaszania konkursu itd.

Prezenta powinna być dokonana w określonym przez prawo terminie. Patron świecki dokonywał ją w okresie 4 miesięcy, a patron duchowny w terminie 6 miesięcy. Termin ten liczył się od dnia, w którym patron dowiedział się o zawakowanym beneficjum. Patron świecki w tym czasie mógł prezentować kilka osób. Natomiast patron duchowny mógł prezentować tylko jedną osobę⁴⁵. Po przyjęciu prezenty ordynariusz dokonywał instytucji kanonicznej kandydata. Czynił to, o ile nie zachodziły przeszkody prawne, w czasie 2 miesięcy od dnia dokonania prezenty⁴⁶.

Ostatnia kategoria praw obejmowała prawa materialne patrona. Obejmowały one dwie kategorie. Pierwsza z nich miała charakter wprost ekonomiczny, czyli prawo do pobierania pewnych opłat lub czynszów. Druga miała charakter pośrednio ekonomiczny i dotyczyła alimentów. Aby patron mógł otrzymać alimenty z beneficjum musiały zaistnieć po stronie patrona pewne okoliczności. Patron musiał stać się ubogi, a jego zubożenie powinno wynikać z przyczyn niezawinionych, np. klęski żywiołowe, pożar, powódź. Brak było przepisów dotyczących wysokości alimentów, jakie beneficjum powinno wypłacać patronowi, ale wydaje się, że nie powinny one zakłócać normalnego toku służby Bożej i utrzymania beneficjenta⁴⁷.

Do obowiązków patrona prawo zaliczało zawiadomienie ordynariusza jeżeli zauważył, że dobra kościelne lub dobra beneficjalne są marnowane. Przyczym sam patron nie miał prawa do ingerowania w zarząd nad tymi dobrami. Kolejny obowiązek dotyczył samego budynku kościoła, jeżeli ten uległ uszkodzeniu, lub jego stan fizyczny się pogorszył, to patron powinien go naprawić lub odbudować. Ostatni obowiązek związany był uposażeniem. Gdyby dochody z beneficjum zmalały tak, iż nie wystarczyłoby na sprawowanie kultu Bożego, a beneficjum nie można byłoby obsadzić z powodu braków dochodów, to patron powinien uzupełnić to beneficjum. Gdyby tego nie uczynił to patronat ulegał w zawieszeniu⁴⁸.

⁴⁵ E. Rittner, s. 247.

⁴⁶ F. Bączkiewicz, Prawo kanoniczne s. 391.

⁴⁷ Prawo patronatu, s. 71-73.

⁴⁸ F. Bączkiewicz, Prawo kanoniczne, s.392.

6. Utrata prawa patronatu

Prawo kościelne określało następujące możliwości utraty prawa patronatu:

1. Poprzez zrzeczenie się. Przy czym patron mógł zrzec się całości bądź też niektórych uprawnień;
2. jeżeli Stolica Apostolska odwoła prawo patronatu albo zniesie beneficjum lub kościół;
3. utrata prawa patronatu następuje z powodu zasiedzenia według zasad które zostały określone w tekście
4. gdy rzecz, do której patronat był przywiązany przestaje istnieć, albo gdy rodzina czy linia rodu przy której był prawo patronatu w akcie fundacyjnym wymrze;
5. za zgodą patrona, jeśli kościół patronacki, beneficjum zostanie połączone z innym kościołem lub beneficjów wolnego nadania;
6. jeżeli patron nie odbuduje albo nie odrestaurowuje i nie wyposaży ponownie kościoła;
7. jeśli patron usiłował przekazać innym prawo patronatu w sposób symoniacki;
8. jeśli patron popadł w apostazję, herezji lub schizmę;
9. jeśli patron dobra kościelne uzurpował lub bezprawnie zatrzymał;
10. jeśli patron osobiście lub przez innych zabił lub okaleczył beneficjenta lub innego duchownego działającego przy kościele patronackim.

7. Zakończenie

Przedstawione przepisy dotyczące prawa patronatu związane było z funkcjonowaniem państwa feudalnego, gdzie podstawą uposażenia była ziemia, która dawała podstawy materialne do funkcjonowania beneficjów kościelnych. Prawo kościelne, aby zachować niezależność beneficjum od jego fundatora ograniczyło jego prawa przenosząc je z kategorii prawa własności i nieskrępowanego władztwa nad rzeczą do przywileju, który został ograniczony licznymi przepisami prawnymi, tak iż relacja pomiędzy fundacją a patronem ograniczała się z jednej strony do dbania o stan majątkowy beneficjum przez patrona, a z drugiej wpływania na wybór beneficjenta czyli duchownego, który dokonywał czynności liturgicznych w beneficjum i praw honorowych dla patrona. Ta korelacja dawała możliwość opieki materialnej nad beneficjum duszpasterskim nie wchodząc w meritum działalności duszpasterskiej w tym beneficjum.

BIBLIOGRAFIA

- Abraham W., Początki prawa patronatów w Polsce, Lwów 1889.
- Bączkiewicz F., Prawo kanoniczne, Opole 1947.
- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Vatican 1918.
- Dokumenty soborów powszechnych tekst grecki, łaciński, polski, red. A. Baron, H. Pietras, t. 2 – 4. Kraków 2003 – 2005.
- Ferraris L., Prompta bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica, nec non ascetica, polemica, rubricistica, historica, t. 4, Paris 1860 – 1861.
- Głęb J., Kościelne prawo patronatu w świetle zmian nowym kodeksem wprowadzonych, Przemysł 1919.
- Litak S., Parafie w Rzeczypospolitej w XVI – XVIII wieku, Lublin 2004.
- Pankiewicz R., Pojęcie patronatu według Kodeksu Pio-Benedyktynskiego z 1917 roku w kontekście realizacji tego prawa na ziemiach polskich po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, t. XIX, 21 (1) 2024, s. 237-250.
- Pankiewicz R., Relikt prawa patronatu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., „Kościół i Prawo”, 2(15) 2013, nr 2, s. 41 – 61.
- Paweł VI, Motu Proprio „Ecclesiae sanctae”, AAS 58(1966), s. 757 – 787.
- Pasternak F., Urzędy i beneficja kościelne, majątek kościelny, Warszawa 1970.
- Prawo patronatu, Kraków 1918.
- Plöchl W. M., Geschichte des Kirchenrechts, Bd. 1-5, Wien-München 1953 – 1969.
- Rittner E., Prawo kościelne katolickie, t. 1, Lwów 1912.
- Różański M., Patronat parafii dekanatu lutomińskiego w 2. połowie XVIII wieku, w: Archiva Temeporum Testes, red. G. Bujak, T. Nowicki, P. Siwicki, Lublin 2008, s. 465 – 474.
- Różański M., Patronat parafii w dekanacie szadkowskim w drugiej połowie XVIII w., „Biuletyn Szadkowski” t. 10 (2010), s. 103-115.
- Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Pallottinum 2002.
- Szady B., Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych, Lublin 2003.
- Tymosz S., Patronat, prawo patronatu, w: Encyklopedia Katolicka, t. 15, Lublin 2011, kol. 60-63.
- Wójcik W., Dobra doczesne kościoła, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, red. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, t. 4, Lublin 1983.

PREDMET REŠTITÚCIE CIRKEVNÉHO MAJETKU

OBJECT OF CHURCH PROPERTY RESTITUTION

doc. JUDr. Milan Sudzina, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

Abstrakt: Autor v článku analyzuje problematiku riešenia reštitučného procesu vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam na Slovensku. Reštitúcie cirkví a náboženských spoločností pôvodne upravené zákonom č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam. Vzhľadom na to, že lehoty na uplatnenie reštitučných nárokov boli krátke a mnoho reštitúcií zostalo neuplatnených, bol prijatý ďalší zákon, ktorým sa umožnilo oprávneným osobám, ktoré si neuplatnili svoj nárok v zákonnej lehote, aby tento nárok mohli uplatniť v novej jednoročnej lehote podľa zákona č. 161/2005 Z. z. o navrátení vlastníctva k nehnuteľným veciam cirkvám a náboženským spoločnostiam a prechode vlastníctva k niektorým nehnuteľnostiam. V príspevku je venovaná pozornosť meniacej sa judikatúre Najvyššieho súdu Slovenskej republiky týkajúcej sa predmetu reštitúcie v otázke, či je súd v reštitučných veciach pri posudzovaní druhu vydávaného pozemku viazaný výlučne evidenciou katastra nehnuteľností.

Kľúčové slová: cirkev, reštitúcia, reštitučný proces, vlastníctvo

Abstract: In the article, the author analyzes the problem of solving the restitution process in relation to churches and religious societies in Slovakia. Restitution of churches and religious societies was originally regulated by Act no. 282/1993 Coll. on mitigation of some property damage caused to churches and religious societies. Due to the fact that the deadlines for restitution claims were short and many restitutions remained unclaimed, another law was passed, which allowed entitled persons who did not apply their claim within the deadline to apply this claim within a new one-year period according to Act No. 161/2005 Coll. on the return of ownership of real estate to churches and religious societies and the transfer of ownership of certain real estate. The article pays attention to the changing case law of the Supreme Court of the Slovak Republic regarding the object of restitution in the question of whether the court in restitution cases is bound exclusively by the real estate cadastre records when assessing the type of land to be issued.

Key words: church, restitution, restitution process, ownership

1. Úvod

Po roku 1948 sa sformoval vlastnícky systém k pozemkom, ktorý diferencoval jednotlivé druhy vlastníctva.¹ Pôvodné pozemkové vlastníctvo občanov

---

¹ KOLESÁR, J. a kol. *Československé pozemkové právo*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 44.

sa vyhlásilo za súkromné vlastníctvo, ktoré bolo spoločensky nežiadúce.² Práva vlastníkov pozemkov sa buď neuplatňovali alebo boli v značnom rozsahu obmedzené. Prakticky všetka cirkevná pôda prešla pod správu štátnych orgánov. Lesné pozemky prevzali organizácie štátnych lesov, poľnohospodárska pôda bola odovzdaná štátnym majetkom alebo jednotným roľníckym družstvám. V minulosti dochádzalo často krát k postupu a rozhodovaniu štátnych orgánov, ktorý bol v rozpore s medzinárodnými dokumentmi o základných právach. V dôsledku takýchto postupov boli mnohí vlastníci pozbavení svojho vlastníckeho práva buď za minimálnu náhradu alebo bez akejkoľvek náhrady.³ Takto boli spôsobené majetkové krivdy aj cirkvám a náboženským spoločnostiam.

Rovnocennú ochranu vlastníckeho práva všetkých subjektov práva zaviedol na našom území ústavný zákon č. 100/1990 Zb. z 18. apríla 1990, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Česko-slovenskej federatívnej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii. Ústavný zákon č. 100/1990 Zb. zrušil rôzne druhy a formy vlastníctva a zaviedol jednotné vlastnícke právo a jeho rovnakú ochranu a rovnaký zákonný obsah pre všetky subjekty práva.⁴ Po roku 1990 sa opäť právne upravila rovnoprávnosť vlastníckych foriem a vlastníčkovi pozemku sa priznalo plné vlastnícke právo. Postupne došlo k likvidácii tzv. socialistických užívacích a vlastníckych inštitútov.⁵ Plne sa obnovila právna subjektivita cirkví a náboženských spoločností. S navrátením právnej subjektivity úzko súvisela aj otázka vlastníckeho práva, ktoré bolo vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam pred rokom 1990 porušované. Preto bolo potrebné vyriešiť otázku navrátenia majetku, ktorý bol cirkvám a náboženským spoločnostiam odobratý v rozpore s dokumentmi o ľudských právach a základných slobodách. Navrátenie tohto majetku a zmiernenie majetkových krívd sa malo uskutočniť prostredníctvom právneho inštitútu reštitúcií.

Majetkové krivdy pred rokom 1989 boli spôsobené nielen fyzickým osobám. Protiprávnemu odobratiu majetku sa nevyhli ani právnické osoby, a teda o svoj majetok prišli aj cirkvi a náboženské spoločnosti. Cirkvi a náboženské spoločnosti sú z hľadiska pozemkového vlastníctva rovnocennými účastníkmi právnych vzťahov. Keďže všetky fyzické a právnické osoby majú rovné postavenie, teda majú mať rovnakú možnosť nadobúdať práva a brať na seba povin-

² KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2008, s. 508, ISBN 978-80-7201-741-6.

³ VOJČÍK, P. *Občianske právo hmotné I*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010, s. 198, ISBN 80-7097-816-0.

⁴ SVOBODA, J. *Občiansky zákonník, I. diel. Komentár. III. vydanie*, Bratislava: Eurounion, 1998, s. 145, ISBN 80-85568-85-3.

⁵ ŠTEFANOVIČ, M. *Pozemkové právo*. Bratislava: Manz, 1997, s. 38, ISBN 80-85719-12-6.

nosti, z toho vyplýva, že bolo potrebné riešiť aj otázku navrátenia cirkevného majetku jeho skutočným vlastníkom – cirkvám a náboženským spoločnostiam v rámci reštitučného procesu.

2. Všeobecne o cirkevných reštitúciách

Cieľom reštitučných procesov je dosiahnutie zmiernenia niektorých majetkových krívd, ku ktorým došlo v zákone presne vymedzenom období (rozhodné obdobie) vo vzťahu k presne vymedzenému okruhu oprávnených osôb a na základe v zákone určených prípadov straty majetku. Pod pojmom reštitúcia pozemkového vlastníctva rozumieme výsledný stav na strane tzv. oprávnenej osoby, ktorá sa za podmienok vymedzených v zákone (hmotno-právnych a procesno-právnych) stala vlastníkom nehnuteľností pôvodných vlastníkov alebo jej bola poskytnutá zodpovedajúca finančná náhrada.⁶ Reštitučné predpisy mali v zásade poskytnúť ochranu vlastníckemu právu a umožnili zmierniť následky majetkových krívd spôsobených odňatím vlastníckeho práva. Tieto predpisy tvoria osobitné formy ochrany vlastníckeho práva, ktoré možno aplikovať v prípadoch neoprávnených, resp. protiprávnych zásahov do vlastníckych práv uskutočnených v rozhodnom období.⁷ Právna úprava nadobúdania vlastníctva nehnuteľností v procese reštitúcie je vo vzťahu k zákonu č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“) špeciálnou úpravou. Právnym obsahom reštitúcie je odstránenie protiprávnosti pri prevode vlastníctva, prípadne protiprávneho zásahu do vlastníckeho práva, a to prinavrátením veci do pôvodného právneho stavu.⁸ Reštitučné zákony majú vo vzťahu k Občianskemu zákonníku povahu legis specialis za podmienky, že sú dané všetky podmienky pre ich použitie. Preto v prípade, keď zánik vlastníckeho práva pôvodného vlastníka nebol preukázaný a vec bola štátom alebo právnickou osobou prevzatá len fakticky, nemožno vylúčiť uplatnenie nárokov podľa Občianskeho zákonníka vrátane jeho ustanovení o ochrane vlastníckeho práva.⁹

⁶ PEKÁREK, M., PRŮCHOVÁ, I. *Pozemkové právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 73, ISBN 80-210-3238-3.

⁷ VOJČÍK, P. *Občianske právo hmotné I*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010, s. 199, ISBN 80-7097-816-0.

⁸ GAISBACHER, J. *Základy pozemkového práva. Komentár a vykonávacie predpisy*. Šamorín: HEURÉKA, 1998, s. 34, ISBN 80-967653-3-7.

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Cdo 36/99 (Zo súdnej praxe č. 17/2000).

3. Právna úprava predmetu reštitúcie cirkevného majetku

Významným právnym predpisom z majtkovo-právneho hľadiska je zákon č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majtkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva Olomouckého. Jedná sa o prvý reštitučný predpis, týkajúci sa reštitúcie cirkevného nehnuteľného majetku. V prílohe zákona je vymenovaný nehnuteľný majetok, ktorý sa vracia do vlastníctva jednotlivých rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva Olomouckého. Predmetom reštitúcie boli nielen nehnuteľné veci, ale aj veci hnutelné, ktoré boli k 10. aprílu 1950 umiestnené v nehnuteľnostiach tvoriacich podľa zákona č. 298/1990 Zb. predmet reštitúcie a tieto veci existujú a zároveň je známe, kde sa uvedený hnutelný majetok nachádza.

Majtkovo-právne vyporiadanie medzi gréckokatolíckou cirkvou a cirkvou pravoslávnu upravovalo zákonné opatrenie Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 211/1990 Zb. o usporiadaní majtkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou. Účinnosť nadobudlo dňa 29. mája 1990. Nehnuteľný majetok, ktorý bol pred 28. aprílom 1950 vo vlastníctve gréckokatolíckej cirkvi a ktorý bol na základe výnosu Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe z 13. februára 1952 č. 20285/51-II/1 o prevode nehnuteľného majetku bývalej gréckokatolíckej cirkvi prevedený do vlastníctva pravoslávnej cirkvi, mal sa stať opäť majtkom gréckokatolíckej cirkvi.

Všeobecným cirkevným reštitučným predpisom bol zákon č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majtkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam v znení neskorších predpisov. Tento predpis je všeobecným reštitučným predpisom, pretože sa nevzťahoval už len na konkrétne rehoľné rády a kongregácie, resp. na arcibiskupstvo Olomoucké (ako to bolo v zákone č. 298/1990 Zb.), ale oprávnená osoba bola definovaná všeobecne ako registrovaná cirkev alebo náboženská spoločnosť, ktorej majetok bol protiprávne odňatý v zákonom presne vymedzenom období. Všeobecným je tento právny predpis aj preto, že tu nebol výslovne vymenovaný konkrétny nehnuteľný majetok tvoriaci predmet reštitúcie, ako to bolo podľa zákona č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majtkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva Olomouckého, kde bol tento majetok taxatívne vymenovaný v prílohách k tomuto zákonu. Zákon č. 282/1993 Zb. taktiež stanovoval prípady, kedy sa nevýdávali pozemky alebo ich časti. Jednalo sa o prípady taxatívne stanovené. V týchto prípadoch oprávnená osoba nemala nárok na náhradný pozemok ani na finančnú náhradu (na rozdiel od reštitúcií fyzických osôb napr. podľa zákona č. 229/1991 Zb. o úprave niektorých vlastníckych vzťahov k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov, zákona

č. 403/1990 Zb. o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd v znení neskorších predpisov a podľa zákona č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách v znení neskorších predpisov).

V rámci reštitučného procesu cirkevného majetku v Slovenskej republike je posledným v poradí zákon č. 161/2005 Z. z. o navrátení vlastníctva k nehnuteľným veciam cirkvám a náboženským spoločnostiam a prechode vlastníctva k niektorým nehnuteľnostiam. Tento zákon nadobudol účinnosť 1. mája 2005. Účelom zákona bolo navrátenie vlastníctva k nehnuteľným veciam, ktoré neboli vydané podľa predchádzajúceho reštitučného predpisu – zákona č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam v znení neskorších predpisov. Navrátenie majetku sa týkalo oprávnených osôb, ktoré si neuplatnili svoj reštitučný nárok podľa predchádzajúceho cirkevného reštitučného predpisu, resp. si ho uplatnili po zákonom stanovenej lehote. Zákonodarca týmto osobám dal ďalšiu možnosť uplatniť si svoj nárok v novej jednoročnej lehote. Oprávneným osobám sa umožnilo uplatniť si právo na navrátenie vlastníctva k odňatým veciam do 30. apríla 2006. Tento zákon odstránil nerovnoprávne postavenie registrovaných cirkví a náboženských spoločností, do ktorého sa dostali po prijatí zákona č. 503/2003 Z. z. o navrátení vlastníctva k pozemkom v znení neskorších predpisov, ktorý predĺžil fyzickým osobám lehotu na uplatnenie reštitučného nároku. Týmto reštitučným zákonom sa tak odstraňuje nerovnosť a poskytuje sa rovnaká právna ochrana vlastníctva fyzických osôb, ako aj vlastníctva registrovaných cirkví a náboženských spoločností tým, že sa lehota na uplatnenie reštitučných nárokov predĺžila aj vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam.

Predmetom reštitúcie podľa zákona č. 161/2005 Z. z. boli na rozdiel od zákona č. 282/1993 Z. z. len veci nehnuteľné. Predmetom mohli byť pozemky poľnohospodárske a lesné vrátane hospodárskych budov a súvisiacich stavieb. Nehnuteľnosť sa vydávala v stave, v akom bola ku dňu účinnosti nového reštitučného zákona. Boli upravené aj prípady, kedy sa nehnuteľnosť nevydávala. V tomto prípade oprávnená osoba nemala nárok na náhradnú nehnuteľnosť ani na finančnú náhradu.

4. Nejednotná judikatúra najvyššieho súdu týkajúca sa predmetu reštitúcie

V súčasnosti je ešte mnoho reštitučných konaní neskončených. V praxi sa vyskytuje nejednotná judikatúra najvyššieho súdu týkajúca sa otázky, či je súd

v reštitučných veciach pri posudzovaní druhu vydávaného pozemku viazaný výlučne evidenciou katastra nehnuteľností. Ťažiskom rozhodnutia najvyššieho súdu z roku 2014¹⁰ (teda podľa skoršej judikatúry) bol názor, že v rámci reštitúcie v režime zákona č. 161/2005 Z. z. je navrátenie prípustné i vtedy, ak medzičasom pôda zmenila svoj charakter (to znamená, že sa medzičasom zmenil údaj o druhu pozemku zapísaný v katastri nehnuteľností). Z tohto rozhodnutia vyplýva, že najvyšší súd sa zasadil za širší výklad reštitučnej legislatívy, ktorý berie do úvahy pri druhu pozemkov vydávaných z titulu reštitúcie najmä faktický stav.

Neskôr sa judikatúra zmenila, avšak bez využitia inštitútu veľkého senátu. Rozhodnutím v roku 2018¹¹ najvyšší súd vyslovil názor o možnosti vydania (navrátenia vlastníctva) podľa § 2 ods. 1 písm. a) zákona č. 161/2005 Z. z. len poľnohospodárskej pôdy, ktorej legálnu definíciu vo forme taxatívneho (úplného a uzavretého) výpočtu obsahuje ustanovenie § 2 písm. b) zákona č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a o zmene zákona č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 220/2004 Z. z.“) s tým, že spôsobilým predmetom navrátenia vlastníctva podľa § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 161/2005 Z. z. sú zároveň aj stavby zodpovedajúce tam uvedeným kritériám (bez pozemkov). Toto rozhodnutie bolo uverejnené aj v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky ako R 75/2019.

Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) toto rozhodnutie najvyššieho súdu na základe ústavnej sťažnosti nálehom z roku 2021¹² zrušil a vec vrátil najvyššiemu súdu na ďalšie konanie pre konštatovanie porušenia základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ústavný zákon SNR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov) z dôvodu, že senát najvyššieho súdu prejednávajúci vec nevyužil inštitút veľkého senátu, i keď názor ním vyslovený sa dostal do stretu s iným názorom vysloveným skôr vo veci najvyššieho súdu sp. zn. 4Cdo/238/2013, v ktorej sa najvyšší súd naopak zasadil za širší výklad reštitučnej úpravy, berúci do úvahy pri pozemkoch vydávaných na jej základe najmä faktický stav.

V tejto súvislosti je potrebné konštatovať, že zákon č. 282/1993 Z. z. široko zakotvil, že predmetom vrátenia majetku podľa tohto zákona sú nehnuteľné veci a hnutelné veci s určenými výnimkami (§ 1 ods. 1 a 2 a § 7) a nad tak-

¹⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4Cdo/238/2013 z 28. júla 2014.

¹¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7Cdo/169/2016 zo 14. júna 2018.

¹² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 46/2020-71 z 30. marca 2021.

to ustanovený rámec zdôraznil, že predmetom vrátenia sú aj pozemky, ktoré sú súčasťou lesného pôdneho fondu v národnom parku, pričom s pozemkami sa vydávajú aj hospodárske budovy a ostatné stavby slúžiace lesnej výrobe, nachádzajúce sa v rozhodujúcom období na týchto pozemkoch, a to bez ohľadu na neskoršiu zmenu ich skutočného využitia. Zákon č. 161/2005 Z. z. zúžil predmet reštitúcie a stanovil, že navrátenie sa vzťahuje len na veci nehnuteľné, ktoré tvoria poľnohospodársku pôdu, hospodárske budovy a iné stavby patriace k pôvodnej hospodárskej usadlosti, lesný pôdny fond, hospodárske stavby a ostatné stavby súvisiace s ním a podiely spoločnej nehnuteľnosti.

Účelom zákona č. 161/2005 Z. z. bola náprava niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam vrátane nižších organizačných zložiek takýchto právnických osôb s vlastnou právnou subjektivitou v období vyznačujúcim sa potláčaním práv týchto osôb (tzv. rozhodné obdobie). Úmyslom zákonodarcu pri prijímaní zákona dopadajúceho na posudzovaný právny vzťah (zákon č. 161/2005 Z. z.), bolo umožniť uplatnenie reštitučných nárokov cirkví a náboženských spoločností v novej lehote, aby tak mohlo dôjsť k odstráneniu skoršej disproporcie medzi nárokmi týchto osôb (na jednej strane) ako osôb oprávnených a povinných osôb (na strane druhej). Zákonodarca uvedomujúc si, že ide o nápravu niektorých krívd a tiež zložitost' uplatňovania práv oprávnených osôb (najmä z hľadiska uplynutia značnej doby od momentu, keď k týmto krívdám došlo), ustanovil zjednodušený administratívny postup, pri ktorom išlo o uplatnenie práva oprávnených osôb na vydanie majetku, ktorý prešiel v rozhodnom období na štát. Reštitučné predpisy boli vydané s cieľom zmierniť následky niektorých majetkových krívd. Reštitučná legislatíva mala uľahčiť (nie sťažiť) uplatnenie nárokov oprávnených osôb.

V praxi častokrát dochádza k tomu, že zápis v katastri nehnuteľností nezodpovedá skutočnému stavu. To znamená, že druh pozemku, ktorý je zapísaný v katastri nehnuteľností, nemusí zodpovedať faktickému stavu. V katastri nehnuteľností môže byť pozemok zapísaný napríklad ako zastavaná plocha a nádvorie alebo ostatná plocha, ale v skutočnosti sa jedná o poľnohospodársku pôdu. Pozemok, ktorý v katastri nehnuteľností nie je evidovaný ako poľnohospodárska pôda, môže byť v skutočnosti (na základe preukázaného faktického stavu) podraditeľný pod pojem poľnohospodárska pôda. To platí vtedy, ak z vykonaného dokazovania vyplynie, že účelom využitia sporných pozemkov, ktoré majú byť predmetom vydania, je poľnohospodárska výroba alebo činnosti s ňou súvisiace.¹³ Zápis o druhu pozemku sa môže medzičasom

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6Cdo/37/2022 z 25. apríla 2024.

v katastri nehnuteľností zmeniť. Mohlo v minulosti dochádzať aj k prípadom, že pozemok v čase odňatia vlastníckeho práva mal charakter poľnohospodárskej pôdy a v súčasnosti je v katastri nehnuteľností zapísaný iný druh pozemku. Nedá sa v praxi vylúčiť, že k zmene druhu pozemku mohlo v minulosti dôjsť aj v snahe vlastníka pozemku vyhnúť sa možnému reštitučnému nároku.

V rozhodnutí najvyššieho súdu z roku 2003¹⁴ bol vyslovený právny názor, že zákon o pôde pri rozhodovaní správneho orgánu o vydaní, resp. nevydaní pozemku oprávneným osobám, neukladá správnomu orgánu povinnosť rozhodnúť podľa toho, ako je pozemok označený v katastri nehnuteľností. Toto rozhodnutie sa síce vzťahuje na zákon č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o pôde“), avšak podľa nášho názoru toto rozhodnutie a záver z neho plynúci je možné analogicky aplikovať aj na tzv. cirkevné reštitúcie podľa zákona č. 161/2005 Z. z. Ak správny orgán nemá povinnosť rozhodnúť podľa toho, ako je pozemok označený v katastri nehnuteľností, ani súd nie je výlučne viazaný tým, ako je pozemok zapísaný v katastri nehnuteľností. Ak pozemok nie je v katastri nehnuteľností vedený ako poľnohospodárska pôda, ale reálny stav je taký, že pozemok charakterom a funkciou je poľnohospodárskou pôdou, súd nie je viazaný tým, ako je pozemok (aký druh pozemku) v katastri zapísaný. Z vyššie uvedeného vyplýva, že názor o podraditeľnosti všetkých pozemkov tvoriacich predmet reštitučného konania podľa zákona č. 161/2005 Z. z. v čase jeho rozhodovania výlučne pod legálnu definíciu poľnohospodárskej pôdy a tomu zodpovedajúci zápis druhu pozemku v katastri nehnuteľností nie je správny.

Nie je potrebné pred uplatnením reštitučného nároku iniciovať postup podľa § 10 ods. 1 zákona č. 220/2004 Z. z. umožňujúci zmenu kvalifikácie poľnohospodárskej pôdy na nepoľnohospodársku a opačne. Išlo by o rozširovanie ďalších podmienok, ktoré by musela oprávnená osoba splniť a ktoré reštitučný predpis neukladá. Celá reštitučná legislatíva (teda aj zákon č. 161/2005 Z. z.) bola prijatá s cieľom uľahčiť uplatnenie nárokov oprávnených osôb, a nie s cieľom uplatnenie reštitučných nárokov sťažiť. Reštitučné právne predpisy sú orgány štátu povinné vykladať vo vzťahu k oprávneným osobám čo najústretovejšie v duchu snahy o zmiernenie niektorých majetkových krívd, ku ktorým došlo v minulosti v tzv. rozhodnom období. Tento ústretový prístup je potrebné využiť napríklad v prípade, že na základe vykonaného dokazovania je preukázané, že predmetné nehnuteľnosti sú síce vedené v katastri nehnuteľno-

¹⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. M-Sždov 13/02 z 1. septembra 2003.

stí ako pozemky určené na iný účel (napr. zastavaná plocha a nádvorie, ostatná plocha), avšak v skutočnosti sú poľnohospodárskou pôdou, slúžia poľnohospodárskej výrobe a v minulosti (v čase odňatia štátom v období socializmu) boli súčasťou hospodárskej usadlosti. Odňatím majetku oprávneným osobám v období socializmu (v tzv. rozhodnom období) došlo ku značným krivdám.¹⁵ Štát sa obohatil na úkor oprávnených osôb a získal majetok, ktorý vôbec nemal získať. Preto je potrebné napraviť tieto majetkové krivdy a je správne, ak sa pri výklade reštitučného zákona s cieľom napraviť niektoré majetkové krivdy uplatní prístup (v súlade so skoršou judikatúrou najvyššieho súdu),¹⁶ ktorý je k reštituentom ústretový a ktorý je v súlade s účelom reštitučnej legislatívy, ktorá bola prijatá s cieľom uľahčiť uplatnenie nárokov reštituentov, a nie s cieľom uplatnenie reštitučných nárokov čo najviac sťažiť, aby si štát mohol ponechať majetok, ktorý nemal nikdy nadobudnúť do svojho vlastníctva.

Vzhľadom na vyššie uvedené sa prikláňame k názoru, že v reštitučných veciach pri posudzovaní druhu pozemku (pri posudzovaní charakteru vydávanej pôdy) súd nie je viazaný výlučne evidenciou katastra nehnuteľností. V prvom rade má z nej vychádzať, ale ak z vykonaného dokazovania zistí nesúlad druhu pozemku zapísaného v katastri nehnuteľností s faktickým stavom, má pri posudzovaní druhu pozemku v súlade s princípom materiálnej (nie formálnej) ochrany práva oprávnenej osoby vychádzať z jeho skutočného stavu (a nie iba zo stavu formálne zapísaného v katastri nehnuteľností, ktorý vôbec nemusí zodpovedať realite). Preto pre účely reštitúcií nemožno pri posudzovaní druhu vydávaného pozemku striktne vychádzať len z legálnej definície poľnohospodárskej pôdy a tomu zodpovedajúcemu zápisu v katastri nehnuteľností (ktorý nemusí zodpovedať reálnemu stavu). Považujeme za správne pri uplatnení reštitučných nárokov použiť princíp materiálnej ochrany práva oprávnených osôb, ktoré si uplatnili reštitučný nárok, a nie princíp formálnej ochrany, ktorý v procese uplatnenia reštitučných nárokov nemá mať svoje miesto. Pre posúdenie, či určitá nehnuteľnosť má byť predmetom navrátenia vlastníctva (predmetom reštitúcie), nie je výlučným kritériom iba charakter nehnuteľnosti (druh pozemku či stavby) evidovaný v katastri nehnuteľností v čase podania výzvy na vydanie nehnuteľnosti, resp. v čase vydania nehnuteľnosti, ale je potrebné zohľadniť skutočný stav nehnuteľnosti, pretože tento nemusí zodpovedať zápisu v katastri nehnuteľností. Preto pri navrátení na

¹⁵ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. Komentár. 2. vydanie*. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2019, s. 850, ISBN 978-80-7400-770-5.

¹⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4Cdo/238/2013 z 28. júla 2014.

základe reštitučného nároku je navrátenie prípustné i v prípade, ak medzičasom pozemok zmenil svoj charakter.

5. Záver

Podstata spornej otázky v judikatúre najvyššieho súdu týkajúcej sa predmetu cirkevných reštitúcií spočíva tom, či na účely vydania z titulu uplatnenia reštitučného nároku je potrebné vychádzať striktnie z charakteru nehnuteľností (poľnohospodárskej, lesnej), tak ako je v okamihu rozhodovania súdu evidovaná v katastri nehnuteľností alebo je potrebné vziať do úvahy faktický charakter nehnuteľnosti. Pri zodpovedaní tejto spornej otázky, ktorá predstavuje odklon od predchádzajúcej rozhodovacej činnosti súdov vrátane najvyššieho súdu, či pri navracaní poľnohospodárskej pôdy, ako aj lesnej pôdy a stavieb má súd vychádzať výlučne zo stavu nehnuteľnosti evidovaného v katastri nehnuteľností alebo z preukázaného skutočného stavu, zastávame názor, že rozhodujúci je skutočný stav nehnuteľnosti. Uvedený záver vychádza z toho, že stav evidovaný v katastri nehnuteľností (údaj o druhu pozemku alebo stavby) nie je nemenný, nie je trvalý a vôbec nemusí zodpovedať skutočnosti (reálnemu stavu), pričom údaje katastra nehnuteľností sú záväzné len dovtedy, kým nie je vyvrátená ich hodnovernosť (pokiaľ sa nepreukáže opak). Z vyššie uvedených dôvodov sa prikláňame k názoru, že v reštitučných veciach pri posudzovaní charakteru vydávaného pozemku súd nie je viazaný výlučne evidenciou katastra nehnuteľností, ak z výsledkov dokazovania vyplynie, že v katastri evidovaný druh pozemku nezodpovedá reálnemu stavu.

Vzhľadom na predchádzajúci socialistický štátny režim cirkevné vlastníctvo bolo v minulosti právne dotknuté mnohými neprímeranými a protiprávnymi zásahmi štátu. Preto po roku 1990 bolo v záujme zmiernenia majetkových krívd dôležité prijatie reštitučných predpisov, ktoré sa vzťahovali na navrátenie nehnuteľného a hnutel'ného majetku protiprávne odobratého cirkvám a náboženským spoločnostiam. Navrátenie majetku cirkvám a náboženským spoločnostiam bolo nevyhnutným právnym krokom z hľadiska rovnakej ochrany vlastníckeho práva u všetkých subjektov práva. Prijatie cirkevných reštitučných zákonov prispelo k usporiadaniu vlastníckych vzťahov k nehnuteľnostiam na našom území a k ich zápisu do katastra nehnuteľností. Aj napriek tomu, že posledný cirkevný reštitučný zákon bol prijatý v roku 2005, ešte aj v súčasnosti prebiehajú na súdoch reštitučné spory.

Zastávame názor, že pri navrátení vlastníctva k nehnuteľným veciam cirkvám a náboženským spoločnostiam z titulu reštitúcie nemá súd vychádzať

výlučne zo stavu nehnuteľnosti evidovaného v katastri nehnuteľností, ale zo skutočného stavu, ak sa preukáže, že údaj o druhu pozemku evidovaný v katastri nehnuteľností nezodpovedá faktickému stavu (ak sa následne po odňatí pozemku zmenil údaj o druhu pozemku zapísaný v katastri nehnuteľností, avšak reálny stav je taký, že pozemok svojim charakterom a funkciou je naďalej poľnohospodárskou pôdou). S prihliadnutím na skutočnosť, že štát v období socializmu spôsobil cirkvám a náboženským spoločnostiam majetkové krivdy, je na mieste, aby pri výklade reštitučnej legislatívy bol zvolený prístup, ktorý je k reštituentom ústretový, a preto by výklad reštitučnej legislatívy mal byť v otázke predmetu reštitúcie širší.

BIBLIOGRAFIA

1. GAISBACHER, J. *Základy pozemkového práva. Komentár a vykonávacie predpisy*. Šamorín: HEURÉKA, 1998, 462 s., ISBN 80-967653-3-7.
2. KOLESÁR, J. a kol. *Československé pozemkové právo*. Bratislava: Obzor, 1980, 266 s.
3. KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2008, 727 s., ISBN 978-80-7201-741-6.
4. PEKÁREK, M., PRŮCHOVÁ, I. *Pozemkové právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 488 s., ISBN 80-210-3238-3.
5. SVOBODA, J. *Občiansky zákonník, I. diel. Komentár. III. vydanie*, Bratislava: Eurounion, 1998, 744 s., ISBN 80-85568-85-3.
6. ŠTEFANOVIČ, M. *Pozemkové právo*. Bratislava: Manz, 1997, 226 s., ISBN 80-85719-12-6.
7. ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. Komentár. 2. vydanie*. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2019, 1754 s., ISBN 978-80-7400-770-5.
8. VOJČÍK, P. *Občianske právo hmotné I*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010, 336 s., ISBN 80-7097-816-0.
9. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 46/2020-71 z 30. marca 2021.
10. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. M-Sždov 13/02 z 1. septembra 2003.
11. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4Cdo/238/2013 z 28. júla 2014.
12. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Cdo 36/99 (Zo súdnej praxe č. 17/2000).
13. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7Cdo/169/2016 zo 14. júna 2018.
14. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6Cdo/37/2022 z 25. apríla 2024.

FUNDRAISING JAKO MOŽNOST FINANCOVÁNÍ CÍRKVE

FUNDRAISING AS A CHURCH FINANCING OPTION

Thlic. Mgr. Monika Menke, Ph.D.

Cyrlometodská teologická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc

Abstrakt: Fundraising je jedním ze způsobů, kterým získávají prostředky na svou činnost neziskové organizace ale také církve a náboženské společnosti. V církevním prostředí v České republice se pojem fundraising používá teprve krátce; začíná být používán po roce 2013, kdy nabyt účinnosti zákon č. 428/2012 o majetkovém vyrovnání s církvemi. Tento zákon nastavil nová pravidla pro financování církví a církve vykročily na cestu k postupnému samofinancování. Cílem příspěvku je vysvětlit termín i nástroje fundraisingu a uvést příklady jeho využití v církvi katolické a českobratrské evangelické v ČR.

Klíčová slova: fundraising; fundraiser; církve a náboženské společnosti; financování církví; dotace; dobročinnost.

Abstract: Fundraising is one of the ways in which non-profit organizations, as well as churches and religious associations, raise funds for their activities. The term fundraising has only been used in the church environment in the Czech Republic for a short time; it started to be used after 2013, when Act No. 428/2012 on property settlement with churches came into force. This law set new rules for financing churches and churches have embarked on the path towards gradual self-financing. The aim of this paper is to explain the term and tools of fundraising and to give examples of its use in the Catholic and Czech Evangelical Church in the Czech Republic.

Key words: fundraising; fundraiser; churches and religious associations; church financing; donations; philanthropy.

Úvod

Církve v České republice přechází již od roku 2012 na samofinancování své činnosti. V tomto kontextu se objevují různé možnosti investic, podnikatelských záměrů, ale i způsobů, jak finance získávat. Jedním ze současných trendů ve financování neziskových organizací je právě v nadpisu uvedený fundraising, tedy systematická a cílená činnost pro získání finančních či jiných prostředků na obecně prospěšnou činnost. Podobně jako různé nestátní neziskové organizace by také církve neměla být na státu závislá a jejím cílem by nemělo být dosahování zisku, nýbrž služba Bohu a lidem v různých oblastech.

Protože v katolické církvi je tento pojem stále celkem novým, rozhodla jsem se zaměřit na tuto oblast svůj příspěvek. Konkrétní příklady budu proto uvádět z prostředí ČR, a především katolické církve.

Základní terminologie

Pojem *fundraising* vznikl spojením anglických výrazů „fund“ (zásoba, kapitál), a „to raise“ (pozvednout, opatřit, zvýšit). Jde tedy o systematickou činnost, jejímž výsledkem je získání finančních či jiných prostředků na obecně prospěšnou činnost organizací nebo jednotlivců.¹ Tato kategorie se objevuje koncem 40. let v USA v souvislosti se systematizací aktivit charitativních organizací na federální úrovni aby tímto způsobem byl vnesen jakýsi řád do systému shromažďování prostředků nestátních neziskových organizací.² V češtině doposud neexistuje vlastní termín (navrženo je pěstování fondů), proto se používá anglické označení. Jde tedy o systematické získávání finančních a nefinančních zdrojů k realizaci poslání neziskové organizace skrze různé projekty. Tato činnost má být průběžně plánována s cílem zajistit zdroje pro činnost organizace (v našem případě církve) v potřebné výši. Znakem fundraisingu je jeho systematickost. Fundraisingové aktivity by měly být součástí strategického plánu církve. V neziskových organizacích se vzhledem k rychle se měnícímu vnějšímu prostředí se strategické plány vytvářejí na období 2-3 let. Protože tato oblast je např. v katolických diecézích záležitostí ekonoma diecéze (kán. 494 CIC), který odpovídá pod vedením diecézního biskupa za realizaci správy majetku diecéze podle schváleného rozpočtu (kán. 494, § 3 CIC) a ekonomické rady diecéze, která připravuje návrh rozpočtu diecéze (oba tyto subjekty, jak ekonom, tak rada jsou dle kán. 492 § 2 a 494 § 2 jsou dle obecného církevního práva jmenovány na 5 let), bylo by vhodné, aby takový fundraisingový plán byl na dobu kratší nebo maximální těchto pěti let. V ČR vzniklo jako zapsaný spolek České centrum fundraisingu, poskytující konzultace a poradenství pro neziskové organizace nebo začínající fundraisery.³

Člověk, který se profesionálně zabývá fundraisingem, se označuje jako *fundraiser*. Jeho hlavní činností je shánění zdrojů. Může se jednat jak o odborníka na finanční problematiku zevnitř církve, tak o externího spolupracovníka.⁴

¹ Srov. Boukal, P., *Fundraising pro neziskové organizace*. Praha: Grada, 2013, s. 34

² Srov. tamtéž, s. 32

³ Informace o tomto spolku jsou dostupné na: <https://fundraising.cz/>

⁴ Církevní organizace v ČR začaly po roce 2013 shánět takové odborníky, kupř. na úrovni

Může to být specifická osoba, určená pouze pro tuto činnost, ale často si církve a evidované právnické osoby nemohou dovolit mnoho takových osob a fundraiserem své služby je pak každý vedoucí pracovník (kupř. v případě farních charit). Fundraiser by měl mít schopnost zajistit pro církve aktivity, jako jsou strategické poradenství či administrace projektů. Měl by být schopen projekty vymýšlet a oslovovat lidi. Musí tedy mít specifické osobní kvality a dovednosti: schopnost komunikovat, organizovat, argumentovat, schopnost požádat o dar, ovlivňovat a přesvědčit budoucího dárce, schopnost jednat s lidmi, nadchnout je pro vložení peněz do aktivit, které jsou cílem církve.⁵ Kromě kvalifikačních předpokladů odborného rázu ekonomického a právního (zkušenost a schopnost ve vyhledávání a evidenci finančních zdrojů vč. dotačních programů, komunikace s dárci a partnery, evidence a administrace projektů financovaných z externích zdrojů, evidence projektových záměrů v rámci církve atp.) by takový člověk měl mít na paměti, že v církvi se nejedná o běžnou ničím nepodmíněnou neziskovou činnost a že to není hlavní cíl činnosti církve. Měl by minimálně respektovat cíle, k nimž má majetek církve sloužit (srov. kán. 1254 § 2: vlastními, a tedy primárními cíli jsou: konání bohoslužeb, zajištění přiměřeného zaopatření duchovních a jiných služebníků, uskutečňování apoštolátu a charitativní činnosti církve atp.) tak i ustanovení kán. 1259, podle něhož katolické církve může nabývat majetek pouze „všemi spravedlivými způsoby práva přirozeného či pozitivního, které jsou dovolené jiným.“⁶ Nemůže tedy získávat prostředky z činnosti nelegální, na hraně etického podnikání, a už vůbec ne činnosti trestné. Také sociální nauka církve trvá na morální dimenzi ekonomiky: ekonomické působení je morálně správné, je-li to zaměřeno k celkovému rozvoji člověka k solidaritě a rovněž k rozvoji společnosti, v níž tento člověk žije a působí⁷ – proto je třeba, aby fundraiser byl s těmito principy nejen obeznámen, ale aby z nich vycházel a je uplatňoval ve své snaze maximalizovat zisk a minimalizovat ztrátu pro církve. *Formy fundraisingu* můžeme rozdělit

---

sekcí ČBK, nebo, v případě nekatolíků na úrovni ústředí Českobratrské církve evangelické. Srov. kupř. zde: <https://e-cirkev.cz/aktuality/samostatny-referent-samostatna-referentka-pro-fundraising/> [cit. 19. 8. 2024].

⁵ Srov. Boukal, s. 37.

⁶ Nejen CIC, ale i Katechismus katolické církve se vyjadřuje k etice nakládání s majetkem. Sedmé přikázání zakazuje především krádež, která je přisvojením si majetku druhého proti rozumné vůli vlastníka (srov. KKC § 2408). Dochází k tomu také placením nespravedlivé mzdy; spekulováním s hodnotou jmění kvůli zisku na úkor druhých; falšování šeků nebo faktur. Zakazuje kromě toho páchat daňové nebo obchodní podvody, vědomě poškozovat soukromé nebo veřejné vlastnictví. Zakazuje lichvářství, korupci, soukromé zneužívání společenského jmění, zaviněně špatně provedené práce a mrhání (srov. KKC § 2409).

⁷ Srov. Kompendium sociální nauky církve, č. 330, 334

do pěti oblastí: 1) individuální fundraising, kam patří získávání finančních prostředků od jednotlivců formou daru, veřejná sbírka, loterie, dobročinná aukce, dárcovská SMS, individuální dobrovolnictví nebo odkaz v závěti. 2) Firmní fundraising, tedy získávání prostředků od firem, financí z dobročinné aukce, reklamy, propagace, snaha o firemní dobrovolnictví, zapůjčení prostor či techniky, zapůjčení pracovníků, slevy při nákupu zboží a využívání služeb. 3) Získávání prostředků od státních donátorů (dotace a projekty statní správy a místní samosprávy). 4) Prostředky, získávané formou projektů nadací, nadačních fondů atp. 5) Prostředky, získané prostřednictvím jejich zakázek a projektů Evropské unie či obdobných fondů.⁸ Církev rozlišují ve svém účetnictví příjmy z hlavní činnosti (duchovní oblast, nezisková) a příjmy z činnosti vedlejší (podnikatelské), protože některé výnosy jsou daňově zvýhodněny či od daní osvobozeny.⁹ Publikace, věnující se tématu fundraisingu uvádí pak několik zásad pro jeho provozování, které ovšem nejsou hlavním cílem tohoto příspěvku, stejně tak jako přílohy uvádějí potřebné vzory dokumentů pro tuto činnost (darovací smlouvy, sponzorské smlouvy, ukázky podkladů pro dotace atp.).¹⁰ Můžeme shrnout, že fundraising je dlouhodobým a plánovaným procesem s konkrétním cílem zisku prostředků pro neziskovou organizaci či církev.¹¹ Je pro něj klíčová dobrá komunikační strategie, díky níž si církev musí získat důvěru, a být hodnověrná pro veřejnost.

Specifika financování katolické církve

Obecně jsou církve financovány z: příspěvků fyzických a právnických osob, příjmů z prodeje a z pronájmu movitého, nemovitého a nehmotného majetku církví a náboženských společností, úroků z vkladů, darů a dědictví, sbírek a příspěvků z části výtěžků podle zvláštního zákona, půjček a úvěrů, příjmů z podnikání nebo z jiné výdělečné činnosti, dotace (srov. § 27, n. 4 zák. 3/2002 Sb.). Podle zákona č. 428/2012 o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, k dalším možnostem finan-

⁸ Fundraising: formy, metody, strategie...dostupné z: <http://www.chcipomoci.info/upload/1357092506.pdf>, s. 2 [cit. 19. 8. 2024].

⁹ K podrobnostem odkazujeme na: Němec D. Daňové úlevy církví a náboženských společností v České republice. In Moravčíková M. (Eds.) *Financování církví a náboženských společností v moderním demokratickém státě*. 2019, s. 22 – 40.

¹⁰ Proto zde odkazují kupř. na již citovanou publikaci Boukal, P., *Fundraising pro neziskové organizace*. Praha: Grada, s. 47 – 66.

¹¹ Srov. Reškořík, J. *Organizace neziskového sektoru*, Brno: Ekopress, 2001. s. 91 – 92.

cování patří (prozatím a ještě jako specifikum) příspěvek na podporu činnosti a finanční náhrada. K určitému způsobu podpory církví (fiskální zvýhodnění) můžeme řadit i daňové úlevy pro církev a náboženské společnosti, které jsou církvím poskytovány buď jako součást kompenzace za dřívější expropriace, anebo jako ocenění a podpora významu aktivit církví a náboženských společností pro veřejný a společenský život. Z hlediska kvantity jsou tyto úlevy spíše marginálním a doplňkovým zdrojem financování. Z hlediska hodnotového však jsou výrazným kritériem: jejich rozsah ukazuje na to, jak daný stát pohlíží na význam církví a náboženských společností a jak se snaží i touto formou jejich podpory vycházet jim vstříc.¹² Pro úplnost dodáváme, že oblast církevního školství, charitního a sociálního působení a kulturních památek mají obdobné možnosti subvencí jako jiné fyzické a právnické osoby v oblastech školství, sociální a kulturní od orgánů spravujících veřejné rozpočty.

Jednání s církevními subjekty je také specifické: řídí se jak právem daného státu, tak právem církve (v případě církve katolické právem kanonickým), což může poněkud komplikovat možnosti nakládání s majetkem. Katolická církev jako taková není vlastníkem majetku: tím jsou jednotlivé právnické osoby v církvi, které majetek nabyly (kupř. farnosti, diecéze, řeholní provincie, kláštery, charity, školy, sdružení v církvi a další). Obecně na správu majetku dohlíží ordináři (kán. 1276). Katolická církev v České republice se podobně jako jiné církve a náboženské společnosti po účinnosti zákona o majetkové vyrovnání¹³ a po letech subvencí ze strany státu dostává do nové situace: snaží se naučit samostatně a rozumně hospodařit s vráceným majetkem tak, aby ufinancovala své primární aktivity (mzdy duchovních, náklady na provoz svůj i zřizovaných institucí¹⁴) v letech, kdy již žádné příspěvky typu finanční náhrada či příspěvek na podporu činnosti ze strany státu nebude dostávat.

¹² Srov. a více k tématu: Němec, D. Daňové úlevy církví a náboženských společností v České republice, In: MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 173 s. ISBN 978-80-571-0161-1, s. 22-40

¹³ K 1. 1. 2013 vstoupil v účinnost zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Od roku 2013 je církvím a náboženským společnostem, které uzavřely se státem smlouvu o vypořádání, ze státního rozpočtu vyplácena po dobu 30 let finanční náhrada (dle § 15 zákona č. 428/2012 Sb.) a po dobu 17 let (tzv. přechodné období) mají tyto církve a náboženské společnosti nárok na příspěvek na podporu činnosti (dle § 17 zákona č. 428/2012 Sb.). V prvních třech letech přechodného období je příspěvek vyplácen v plné výši, od čtvrtého roku se jeho výše každoročně snižuje o 5% výchozí částky.

¹⁴ Církev zřizuje množství sociálních zařízení, škol, nemocnic, hospice, charity a další. Také mobiliář a památkově chráněné budovy a zařízení jsou velkou a finančně náročnou položkou.

Snaží se naučit zásady dobrého hospodáře a stát se ekonomicky co nejvíce nezávislou. Byť dary věřících jsou jedním z dosavadních i minulých forem financování církví, je v tomto kontextu potřebné, aby věřící sami cítili odpovědnost za financování své církve: farnosti, diecéze i za veřejně prospěšné projekty, které organizují. Tato spoluzodpovědnost s sebou ovšem jistě přinese také potřebu věřících, více se vkládat do možností kontroly i spolurozhodování o vložených financích. K většímu zapojení věřících (byť ještě ne konkrétní novou formou) vybízí i papež František, v diskuzích právě probíhající biskupské synody o synodalitě, konané na podzim 2023 a připravované na podzim 2024.¹⁵ Závěrečná zpráva prvního zasedání vybízí všechny věřící, aby s novým porozuměním uznali synodální rozměr církve a v tomto kontextu, aby odpovědné orgány pak provedly studii k širší revizi Kodexu kanonického práva a Kodexu kánonů východních církví.¹⁶ Nemůžeme tedy vyloučit, že budou nalezeny konkrétní způsoby a nástroje pro větší převzetí odpovědnosti ze strany laiků a jejich větší zapojení i do rozhodovacích mechanismů v rámci církevního společenství (přestože doposud nebyly ani naznačeny a jediný „nový“ způsob je vybízení k větší veřejně diskuzi a naslouchání v konkrétním církevním společenství). Kanonické právo při nakládání s církevním majetkem rozlišuje tzv. řádnou správu, kterou může příslušný subjekt činit samostatně, a tzv. mimořádnou správu, pro kterou je třeba souhlas zřizovatele (tj. v případě farnosti souhlas biskupství) nad určitou hranici či s určitým typem věcí někdy i Apoštolského stolce. Kodex kanonického práva stanoví, co je církevním majetkem, kdo je jeho vlastníkem, jak ho lze nabývat, spravovat (kán. 1254 a násl.), stanoví sankce za porušování správy tohoto majetku či jeho nedovolenou správu (kán. 1376 a násl.).¹⁷ K právní jistotě přispívá samozřejmě možnost ověřit si jednotlivé právnické osoby a jejich statutární zástupce církve ve veřejném rejstříku evidovaných právnických osob, vedeným Ministerstvem kultury ČR.¹⁸ V těchto evidenčních záznamech je uveden

¹⁵ 1. zasedání XVI. Řádného generální shromáždění biskupské synody se konalo v Římě ve dnech 4.–29. října 2023, 2. zasedání se má konat ve dnech 2. – 27. 10. 2024.

¹⁶ Srov. XVI. Řádné generální shromáždění biskupské synody: Synodální církev v misijním poslání: souhrnná zpráva (říjen 2023), I, 1a, r.

¹⁷ Zde musíme upozornit na změnu původního textu CIC z roku 1983. Papež František změnil (zprávně) trestní právo katolické církve jako celek. Dne 8. prosince 2021 nabyla účinnosti Apoštolská konstituce *Pascite gregem Dei* promulgovaná papežem dne 23. května 2021, kterou se celá VI. kniha CIC nahrazuje novou trestněprávní úpravou: důsledkem toho je mimo jiné i změna trestněprávní ochrany majetku katolické církve. Více k tomuto: Nagy, Jakub. Změny v kanonickém trestním právu se zaměřením na majetkové trestné činy. In: Benák, J. (ed.) *Církev a stát 2022* (sborník příspěvků z konference), Brno, MU: 2022, s. 9–21.

¹⁸ Rejstřík je zřízen na základě ustanovení § 17 a násl. zákona č. 3/2002 Sb. o svobodě nábožen-

i způsob jednání té které církevní právnické osoby (statutární zástupce oprávněný jednat a výčet jednání, k jejichž platnosti je třeba souhlasu zřizovatele). Rozsah těchto jednání a jejich hranice se liší v jednotlivých diecézích, řeholních společenstvích atp. V ČR byly hodnoty dispozice s majetkem stanoveny Českou biskupskou konferencí v Obecně závazném nařízení ve věcech správy církevního majetku ze dne 17. října 2016,¹⁹ jednotlivé diecéze pak na toto nařízení navázaly vlastními diecézními směrnicemi. Podle Obecně závazného nařízení platí, že církevní právnická osoba může jednat samostatně, převádě-li majetek v hodnotě do 10 milionů Kč. K převodu majetku v hodnotě od 10 do 40 milionů Kč je třeba souhlasu diecézního biskupa. K převodu majetku ve vyšší hodnotě je vždy třeba souhlas Apoštolského stolce. Také pro většinu nájemních vztahů a obecně nakládání s nemovitostmi je obvykle potřeba souhlasu ordináře. Specifická jsou také dispoziční oprávnění statutárních zástupců řeholních institutů atp. která mají vlastní interní předpisy a stanovené hranice (nepřesahující ovšem ono Obecně závazné nařízení ČBK o správě církevního majetku v hranicích mimořádné správy). Tento z hlediska veřejnosti poněkud komplikovaný způsob nakládání s majetkem katolické církve s sebou nese poněkud delší a méně pružnější možnosti jednání při koupi, prodeji, opravách atp., protože stanoví, že některé činnosti v nakládání s majetkem je nutné konzultovat či projednat (někdy pouze s ekonomickou radou farnosti či diecéze, někdy je potřebné získat souhlas zřizovatele (případně dokonce Apoštolského stolce) a v církevním prostředí nejsou stanoveny žádné lhůty k tomuto projednání či souhlasu. Překročil-li statutár (kupř. farář bez předepsaného souhlasu ordináře nebo diecézní biskup bez vyslechnutí ekonomické rady a sboru konzultorů v některých právem stanovených případech) hranice řádné správy, je jeho jednání podle kanonického práva neplatné (srov. kán. 1277, 1281).

Metody a zdroje fundraisingu obecně v katolické církvi

Církev vždy využívala vícezdrojové financování, a tak i příručky, které se zabývají fundraisingem nenabízejí pro církve nic nového, když doporučují tuto cestu. Je třeba sestavit tzv. fundraisingový plán (obdoba marketingového

---

ského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů ze dne 7. 1. 2002. Do rejstříku je možné nahlížet z: https://www-cns.mkcr.cz/cns_internet/

¹⁹ Nařízení bylo publikováno v Acta ČBK. 2018, č. 13, s. 358–360. Dostupné z: https://cbk.cirkev.cz/public/media/files/25/source/orig/24065_acta-cbk-2018.pdf [cit. 19. 8. 2024]

plánu podnikatelského subjektu zde pro potřeby neziskové organizace, či církve). Jeho cílem je získání dárců, nejlépe takových, kteří by měli zájem o dlouhodobou spolupráci. Ovšem moderním metodám, jak získávat prostředky v současné společnosti, se církve teprve učí. Fundraisingových metod existuje celá řada. Odhlédneme-li od doby nesvobody, mezi tradiční formy financování patřily výnosy z vlastního církevního majetku, výnosy náboženských fondů (matic), ze státních a obecních dotací a subvencí a z příspěvků a darů členů a příznivců církví. Hovoříme-li o fundraisingu, překrývá se tato metoda s oblastmi dotací, příspěvků, darů členů a příznivců. Nově je zdůrazňováno plánování takové činnosti, nutnost odborníků na ni, systematickosti, ale také využívání nástrojů public relations²⁰, budujících dobrou image církve, využívání moderních nástrojů (firemní církevní kultura, webové stránky a sociální sítě, pořádání akcí, publicita a vztahy s médii atp.). Také jsou to fundraisingové techniky, které mohou přinést nejen finanční zisk, ale především podporu a zapojení místní komunity, a tím budování dobrého jména církevní komunity u veřejnosti. Konkrétní formy můžeme rozdělit do tří skupin: individuální práce s dárcem (sponzoring, firemní a individuální dárcovství), grantové žádosti a projekty, fundraising na místní úrovni. V prvním případě jde o dárcovství (dobročinnost finanční, věcná, osobní účastí) a sponzoring (vyšší forma dárcovství, vyznačující se větší zpětnou vazbou mezi sponzorem a církví, kupř. nějakou prezentací sponzora na akcích církve atp. Zde je nutné nezapomínat, že církev není běžnou podnikatelskou nebo neziskovou organizací, a nejen že by neměla stranit nějaké skupině či člověku, ale velmi opatrně musí nakládat s tím, s kým a za jakých podmínek je spojována. Druhá oblast grantů a dotací²⁰ je církví využívána také již nějakou dobu. V době, kdy církve žádaly o vydání majetku, rychle pochopily, že kromě odborníků na správu majetku je třeba zaměstnávat i odborníky na dotace, schopné nejen vyhledávat dotační tituly a sledovat aktuální výzvy, ale i sepsat a podat správné žádosti nebo grantu z nadací, nadačních fondů, státní správy a samosprávy, ostatních institucí nebo Evropské unie či soukromých nadačních fondů. A nakonec je to oblast fundraisingových aktivit na místní úrovni: veřejná sbírka,²¹ kulturně-náboženské, společenské a vzdělávací akce, přímé oslovování poštou – direct mail,²² inzer-

²⁰ Přehled dotační činnosti v oblasti církví zveřejňuje ministerstvo kultury na svém webu: <https://mk.gov.cz/granty-a-dotace-cs-28> [cit. 19. 8. 2024]

²¹ Při pořádání veřejných sbírek je nutné řídit se zákonem č. 117/2001 Sb. Zákon o veřejných sbírkách. Od těchto sbírek jsou odlišné (a daňově osvobozené) sbírky v prostorách kostelů a modliteben církví a náboženských společností, které uvádí jak §2 zák. č. 117/2001Sb i § 27 e) zák. č. 3/2002 Sb. o církvích.

²² Je vhodné spíše u pravidelných dárců či komunikace s institucemi veřejné správy.

ce, členské příspěvky, prodej,²³ dotované či benefiční akce,²⁴ a další. Motivací pro dárce a sponzory nemusí být pouze altruismus. Jedna z výhod podpory jak neziskového sektoru, tak církví by mohla být v oblasti daňového zvýhodnění podle daňových zákonů ČR.²⁵

Současný status quo – několik příkladů

Katolická církev od roku 2016 nejen zveřejňuje zprávy o hospodaření, ale pořádá při této příležitosti pravidelné podzimní prezentace pro média.²⁶ I to je způsob, jak vylepšit její pozici před veřejností, být transparentní v nakládání s majetkem, získávat další možné prostředky. To dělají i některé jiné církve, kupř. Českobratrská církev evangelická (ČCE).²⁷ Katolická církev za rok 2022 (rok 2023 ještě zveřejněn nebyl) uvádí,²⁸ že příjmy, tvořené dary, sbírkami a klesajícím státním příspěvkem nepokrývají provozní náklady na hlavní poslání katolické církve, které loni skončilo ve ztrátě 616,9 mil. Kč. Avšak tuto ztrátu se jí daří kompenzovat výnosy z hospodářské činnosti a skončila celkově s hospodářským výsledkem 1,044 mld. Kč, navzdory celkovému navýšení nákladů. Příjmy diecézí jsou strukturovány takto: dary 424 mil. korun (+ 17

²³ Prodej kupř. vlastních produktů, publikací vyrobených členy církve, či získaných od dárců, příležitostné akce: misijní trhy, bazary, burzy.

²⁴ Kupř. koncerty, výstavy, přednášky zajímavé osobnosti, které jsou doplněny o prvek dobročinnosti či podpory jakéhokoliv neziskového účelu (kupř. na opravu oltáře, varhan, kapličky...)

²⁵ Dle §15, odst. 8 zák. č. 586/1992 Sb. o daních z příjmu mohou fyzické osoby od základu daně odečíst hodnotu darů poskytnutých obcím, právnickým osobám, jakož i právnickým osobám, které jsou pořadatelé veřejných sbírek podle zvláštního zákona, a to se sídlem na území České republiky na financování vědy a vzdělání, výzkumných a vývojových účelů, kultury, školství, na policii, na požární ochranu, na podporu a ochranu mládeže, na ochranu zvířat, na účely sociální, zdravotnické a ekologické, humanitární, **charitativní, náboženské pro registrované církve a náboženské společnosti**, tělovýchovné a sportovní...pokud úhrnná hodnota darů ve zdaňovacím období přesáhne 2 % ze základu daně anebo činí alespoň 1000 Kč. V úhrnu lze odečíst nejvýše 10 % ze základu daně. Daňové zvýhodnění u právnických osob specifikuje § 20, odst. 8: Oblasti přípustné pro dárce odpovídají ustanovením platným pro fyzické osoby. Od základu daně sníženého podle § 34 lze odečíst hodnotu darů, pokud jejich hodnota činí alespoň 2000 Kč. V úhrnu lze odečíst nejvýše 5 % ze základu daně sníženého podle § 34.

²⁶ Informace o takové prezentaci v roce 2022 kupř. zde: https://cbk.cirkev.cz/public/media/files/23/source/orig/22545_ppp-2022.pdf [cit. 19. 8. 2024]

²⁷ <https://e-cirkev.cz/kdo-jsme/jak-jsme-financovani-2023/> [cit. 19. 8. 2024].

²⁸ Informace jsou dostupné z: https://www.cirkev.cz/katolicka-cirkev-podnika-zodpovedna-svou-hlavni-cinnost-si-vydela_29588 [cit. 19. 8. 2024].

%), kostelní sbírky 436,6 mil. (+ 41 %), dotace provozní 629 mil. (-16,4 %), státní příspěvek 580 mil. (- 7,1 %), roční splátka náhrady 1 459 mil. (+ 3,5 %), hospodářská činnost 4 644 mil. (+ 13,5 %). Jako příklad fundraisingových aktivit katolické církve a souvisejících subjektů uvádíme: Tříkrálová sbírka charity ČR, veřejná sbírka za účelem zajištění financování projektu “Pro život kostelů Broumova“, veřejná sbírka Charity ČR na pomoc obyvatelům zasažených oblastí na Ukrajině, veřejná sbírka za účelem výstavby a vybavení kaple Římskokatolické církve v Kudlovicích, dárcovská SMS na provoz domova sester boromejek Řepy, dárcovská SMS na provoz Nadačního fondu Radia Proglas, benefiční koncert ve prospěch Dívčí katolické střední školy a chráněné dílny v Praze, adopce píšťal pro záchranu varhan v děkanském kostele sv. Jiljí v Jirkově, Fond PULS, zřízený Biskupstvím brněnským na podporu mezd kněží ve farnostech, konkrétní sponzoring v jednotlivých farnostech, dotace na různé projekty (Noc kostelů, Otevřené chrámy a jiné).

Příjmy Českobratrské církve evangelické jako celku v roce 2023: 630 mil. Kč, z toho: téměř 1/3 z příspěvků a darů členů církve (30 %), cca 1/7 příjmů pochází z grantů a jiných soukromých zdrojů (14 %), zbytek téměř 1/4 ze státního rozpočtu (majetkové vyrovnání se státem; 23 %) a 1/3 z hospodaření s majetkem církve (33 %). Příkladem fundraisingových aktivit ČCE a jejích subjektů mohou být: veřejná sbírka Diakonie ČCE na podporu lidí zasažených ozbrojeným konfliktem na Ukrajině, veřejná sbírka farního sboru ČCE v Olomouci na rekonstrukci střechy, fasády a soklů kostela, veřejná sbírka povšechného sboru ČCE v Praze za účelem podpory projektů ČCE, benefiční koncert na podporu spolku Setkávání Travná, konkrétní sponzoring jednotlivých sborů, dotace na různé projekty (sjezd evangelické mládeže, atp.). ČCE je na rozdíl od katolické církve specifická členským poplatkem, který má pomoci k financování vlastního duchovenstva. Princip tzv. saláru byl zakotven již v již v tolerančním patentu z roku 1781. Zprvu měl charakter majetkové daně, obdobně katolickému „desátku“. Postupně byly pro evidenci rozepsání a placení saláru zaváděny tzv. salární knihy. Používaly se do r. 1950, kdy byly uzavřeny a kdy byla přijata současná definice saláru jako dobrovolného daru.²⁹ Salár je pravidelný roční dar, který církev očekává od každého svého člena s vlastním příjmem v doporučené výši 5% jeho celkových ročních čistých příjmů. Salár se platí jednou ročně nebo ve splátkách farnímu sboru, do něhož člen patří. Manželé mohou platit společně. Salár se neočekává od člena sboru bez vlast-

²⁹ Srov. Mašek, J. *Jak se v minulosti počítal salár*. Dostupné z: <https://ceskybratr.cz/clanky/jak-se-v-minulosti-pocital-salar/> [cit. 19. 8. 2024].

ního příjmu. Neplacení saláru nemůže být důvodem k vyloučení z církve.³⁰ O formách získávání prostředků i investic se v církvích vedou diskuze, protože je to oblast, v níž se církve roky pohybovat nemusely a kterou nyní nově nastavují – věřících samozřejmě není jedno, s jakou církví jsou spojováni, jakým způsobem se zachází s jejich prostředky a snaží se aktivně zapojovat také do kontrolních mechanismů, nakolik existují.

Závěr

V české katolické církvi je po zahájení rozvolňování finanční závislosti církve na státu nutné, učit se využívat nejen tradičních způsobů získávání prostředků na její hlavní (duchovenskou, neziskovou) činnost, ale hledat i nové formy. Fundraisingové metody jsou právě tímto aktualizováním možností. Obdobně jako církve byly nuceny zaměstnat více odborníků v oblasti majetkové, právní, dotační, hospodářské (lesnictví, zemědělství...), začínají na různých úrovních řízení zaměstnávat také odborníky na získávání finančních prostředků, fundraisery. Měly by to být ale osoby, které chápou vnitřní smysl církve, kterým nejde pouze o peníze a kteří jsou schopni nahlédnout, že primárním cílem církve je působení duchovní. V opačném případě totiž může fundraiser způsobit církvi více škody než pouze užítku v oblasti finanční, potřebné pro mnohostrannou činnost církve. Katolická církev (vycházejíc ze své nauky) musí mít stále na paměti, že jejím primárním cílem není vydělávat peníze a podnikat, ale hlásat Kristovo evangelium a sloužit člověku, který se má stále více stávat obrazem Božím (srov. Gn 1, 26), proto finance (i způsoby, jak je získat) mají sloužit tomuto cíli. Nadto stálé hledání kritéria etičnosti získávání a nakládání s finančními prostředky nám ukládá nejen sedmé a desáté přikázání Desatera (Ex 20, 15 a 20, 17), a dokonce i předpisy Kodexu kanonického práva. Druhým rozměrem je to, zda máme jako církve co nabídnout svým členům i veřejnosti natolik a takovým způsobem, aby byli ochotni přispívat na naše aktivity (lidské a duchovní doprovázení konkrétních osob, skupin, evangelické církve kupř. kvalitní biblistiku, katolíci kupř. kvalitní přednášky o spiritualitě člověka, liturgickém slavení, důvodech víry, charitativní a sociální projekty atp.).

---

³⁰ Srov. Čl. 8 n. 3 Řádu hospodaření církve. Dostupné z: <https://www.evangelnet.cz/cce/czr/rhc.html?P#C7> [cit. 19. 8. 2024].

PRAMENY A LITERATURA

- Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 117/2001 Sb. Zákon o veřejných sbírkách ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 3/2002 Sb. o církvích ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 586/1992 Sb. o daních z příjmu ve znění pozdějších předpisů
- Katechismus katolické církve*. 2., dopl. a opr. vyd., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3.
- Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1
- Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny: latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6
- XVI. Řádné generální shromáždění biskupské synody: Synodální církev v misijním poslání: souhrnná zpráva (říjen 2023)
- Boukal, P., *Fundraising pro neziskové organizace*. Praha: Grada, 2013
- Nagy, Jakub. Změny v kanonickém trestním právu se zaměřením na majetkové trestné činy. In: Benák, J. (ed.) *Církev a stát 2022 (sborník příspěvků z konference)*, Brno, MU: 2022, s. 9–21.
- Němec D. Daňové úlevy církví a náboženských společností v České republice. In Moravčíková M. (Eds.) *Financování církví a náboženských společností v moderním demokratickém státě*. 2019, s. 22–40.
- Rektořík, J. *Organizace neziskového sektoru*, Brno: Ekopress, 2001

elektronické zdroje:

- <https://fundraising.cz/>
- <https://e-cirkev.cz/aktuality/samostatny-referent-samostatna-referentka-pro-fundraising/>
- Fundraising: formy, metody, strategie...dostupné z: <http://www.chcipomoci.info/upload/1357092506.pdf>
- https://www.cns.mkcr.cz/cns_internet/
- Obecně závazné nařízení ve věcech správy církevního majetku ze dne 17. října 2016. Acta ČBK. 2018, č. 13, s. 358–360. Dostupné z: https://cbk.cirkev.cz/public/media/files/25/source/orig/24065_acta-cbk-2018.pdf
- Ministerstvo kultury ČR. Dotační činnost v oblasti: <https://mk.gov.cz/granty-a-dotace-cs-28>
- Prezentace hospodaření katolické církve: https://cbk.cirkev.cz/public/media/files/23/source/orig/22545_ppp-2022.pdf
- Prezentace financování českobratrské církve evangelické: <https://e-cirkev.cz/kdo-jsme/jak-jsme-financovani-2023/>
- Tisková zpráva: https://www.cirkev.cz/katolicka-cirkev-podnika-zodpovedne-na-svou-hlavni-cinnost-si-vydela_29588
- Mašek, J. *Jak se v minulosti počítal salár*. Dostupné z: <https://ceskybratr.cz/clanky/jak-se-v-minulosti-pocital-salar/>
- Řád hospodaření (evangelické) církve. Dostupné z: <https://www.evangelnet.cz/cce/czr/rhc.html?P#C7>

REGULACE EKONOMICKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ V SÉRII SMLUV S NĚMECKÝMI SPOLKOVÝMI ZEMĚMI¹

REGULATION OF ECONOMIC MATTERS IN A SERIES OF TREATIES WITH THE GERMAN LÄNDER

prof. doc. ThLic. Mgr. Damián Němec, dr

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstrakt: Tento příspěvek shrnuje regulaci majetkových vztahů v nedávných konkordátních smlouvách v německými spolkovými zeměmi: ačkoli to nejsou dílčí majetkové smlouvy, obsahují podrobnou regulaci. Týkají se garance majetkové autonomie katolické církve, která je místy vymezena povinností informování světských autorit, což je spojeno s postavením katolické církve a jejich právnických osob jako veřejnoprávních korporací. Součástí této garance je v návaznosti na nutnost řešení odnětí církevního majetku v době komunistického totalitního režimu regulace restituce církevního majetku a finanční kompenzace za nevrácený majetek a majetková práva. S touto autonomií souvisí otázka výběru a správy církevní daně a s ní spojené státní evidence náboženské příslušnosti, jakož i regulace darů a sbírek včetně sbírek veřejných. Regulace vzájemné spolupráce se dále vztahuje na oblasti správy církevních hřbitovů a péče o církevní kulturní památky. Ujednání těchto smluv jsou tak výraznou inspirací, a to především pro středoevropský prostor.

Klíčová slova: Majetková práva, hřbitovy, kulturní památky, majetková restituce, finanční kompenzace, konkordátní smlouvy, katolická církev, Svatý stolec.

Abstract: This paper summarizes the regulation of property relations in the recent concordat agreements with the German Länder: although they are not partial property agreements, they contain detailed regulation. They concern the guarantee of the property autonomy of the Catholic Church, which is in some cases defined by the obligation to inform the secular authorities, which is linked to the status of the Catholic Church and their juridical persons as corporations of public law. Part of this guarantee is the regulation of the restitution of Church property and financial compensation for non-returned property and property rights, following the need to address the expropriation of Church property during the communist totalitarian regime. Related to this autonomy is the issue of the collection and administration of church tax and its related state registration of religious affiliation, as well as the regulation of donations and collections, including public collections. The regulation of mutual cooperation also covers the administration of church cemeteries and the care of church cultural monuments. The provisions of these treaties are thus a significant inspiration, especially for the Central European region.

Key words: Property rights, cemeteries, cultural monuments, property restitution, financial compensation, concordat agreements, Catholic Church, Holy See.

¹ Příspěvek byl vypracován v rámci řešení projektu VEGA 1/01/0170/21 Medzinárodnoprávne záväzky Slovenskej republiky v oblasti financovania Katolíckej cirkvi.

Úvod

Při zkoumání tradičních i netradičních způsobů financování církví a náboženských společností není možno opomenout oblast smluvní regulace mezi státem a katolickou církví, tedy konkordátních smluv se Svatým stolicem.² Je přitom užitečné prozkoumat tuto regulaci v jiných státech. V tomto příspěvku se chceme zaměřit na Spolkovou republiku Německo, kde mají tyto smlouvy velmi dlouhou tradici³ s tím, že standardně uzavírají tyto smlouvy jednotlivé spolkové země.

Pro naše zkoumání je důležité také časové vymezení těchto smluv, a to jak z hlediska změn společenské situace, tak z hlediska změn postoje katolické církve v nábožensko-politické oblasti v souvislosti s realizací závěrů II. vatikánského koncilu (1962-1965). Proto se zabýváme smlouvami uzavřenými od doby pontifikátu papeže Jana Pavla II., tedy od r. 1978.

Při tomto vymezení se jedná o sérii 7 smluv, především s novými spolkovými zeměmi, které dříve tvořily Německou demokratickou republiku (5 zemí + část nyní již sjednoceného Berlína) a kde bylo nutno vyrovnat se se zátěží dědictví totalitárního režimu. Právní řešení však bylo usnadněno skutečností fúze těchto zemí do Spolkové republiky Německo včetně převzetí jejího právního pořádku. Jedná se o tyto smlouvy (řazeno chronologicky podle data podpisu):⁴ smlouva se Saskem z r. 1996,⁵ s Durynskem z r. 1997,⁶ se Saskem-Anhaltskem z r. 1998,⁷

² K typologii konkordátních smluv viz např. NĚMEC, Damián. *Konkordátní smlouvy Svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990–2008)*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010; s. 19-22.

³ Nejstarší dosud platnou konkordátní smlouvou (byť s více novelizacemi) je konkordát s Bavorskem: *Konkordat zwischen Seiner Heiligkeit Papst Pius XI. und dem Staate Bayern – Concordato fra Sua Santità il Papa Pio XI e lo Stato Bavarese*. In AAS 17 (1925), s. 41-56. Podepsáno 29.3. 2024, platnost 24. 1. 2025. Text německý a italský.

⁴ Z těchto spolkových zemí, o jejichž smlouvách pojednáváme, nespadały do dřívější Německé demokratické republiky pouze hanzovní města Hamburk a Brémy a Šlesvicko-Holštýnsko.

⁵ *Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Freistaat Sachsen + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e lo Stato Libero di Sassonia + Protocollo Finale*. In AAS 89 (1997), s. 613-650. Podepsáno 2. 7. 1996, platnost 29. 4. 1997. Text německý a italský.

⁶ *Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Freistaat Thüringen + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e lo Stato Libero de Turingia + Protocollo Finale*. In AAS 89 (1997), s. 756-795. Podepsáno 11. 6. 1997, platnost 6. 10. 1997. Text německý a italský.

⁷ *Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Land Sachsen-Anhalt + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e il Land Sassonia-Anhalt + Protocollo Finale*. In AAS 90 (1998), s. 470-502. Podepsáno 15. 1. 1998, platnost 22. 9. 1998. Text německý a italský.

s Braniborskem z r. 2003,⁸ se Svobodným hanzovním městem Brémy z r. 2003,⁹ se Svobodným hanzovním městem Hamburk z r. 2005¹⁰ a se Šlesvicem-Holštýnskem z r. 2009.¹¹

V jednotlivých kapitolách se budeme věnovat jednotlivým tématům řešených v těchto smlouvách, ke každému z nich připojíme jeden příklad textu smlouvy v českém překladu, a to v konsolidované podobě: k jednotlivým článkům či jejich odstavcům je připojen text příslušné části dodatkového protokolu, vyznačený kurzivou.

1. Majetková práva, vyvlastnění současného majetku a restituce nespravedlivě odňatého majetku

Katolické církvi jsou garantována práva na vlastnictví a alienaci svého majetku. Vzhledem k neblahé minulosti totalitního režimu (zvláště na území dřívější Německé demokratické republiky) je speciálně řešena otázka vyvlastnění majetku a restituce nespravedlivě odňatého majetku. Na druhé straně bývá autonomie katolické církve omezena povinností úředně vyhlásit (notifikovat) své vnitřní ekonomické předpisy. Příkladem je smlouva s Braniborskem:

Článek 12

Vlastnická práva církve

(1) (Arci)diecézím, (arci)biskupským stolcům, (metropolitním) katedrálním kapitulám, církevním obcím, jejich svazům, jakož i církevním zařízením jakékoli právní formy se zaručuje jejich majetek a další majetková práva.

⁸ *Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Land Brandenburg + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e il Land Brandeburgo + Protocollo Finale.* In AAS 96 (2004), s. 625-652. Podepsáno 12. 11. 2003, platnost 13. 5. 2004. Text německý a italský.

⁹ *Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Freien Hansestadt Bremen + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e la Libera Città Anseatica di Brema + Protocollo Finale.* In AAS 96 (2004), s. 452-469. Podepsáno 21. 11. 2003, platnost 13. 5. 2004. Text německý a italský.

¹⁰ *Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Freien und Hansestadt Hamburg + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e la Città Libera e Anseatica di Amburgo + Protocollo Finale.* In AAS 98 (2006), s. 825-847. Podepsáno 29. 11. 2005, platnost 10. 10. 2006. Text německý a italský.

¹¹ *Vertrag zwischen dem Land Schleswig-Holstein und dem Heiligen Stuhl – Accordo fra il Land Schleswig-Holstein e la Santa Sede.* In AAS 101 (2009), s. 539-556. Podepsáno 12. 1. 2009, platnost 27. 5. 2009. Text německý a italský.

Dodatkový protokol k čl. 12 odst. 1:

Vlastnická a další majetková práva se řídí čl. 140 Základního zákona Spolkové republiky Německo ve spojení s čl. 138 odst. 2 Ústavy Německé říše z 11. srpna 1919.

- (2) Zemské úřady v rámci zákonného uvážení zohlední při aplikaci předpisů upravujících vyvlastnění zájmy církve. Pokud církevní korporace nebo jiné církevní instituce zamýšlejí v případech vyvlastnění nebo zcizení církevních pozemků získat rovnocenné náhradní pozemky, budou jim zemské úřady nápomocny v rámci platných zákonů.*
- (3) Nakolik je Katolická církev postižena dřívějšími majetkoprávními zásahy, řídí se její nároky ustanoveními zákona.*
- (4) Církevní předpisy týkající se správy církevního majetku budou ve Spolkové zemi Braniborsko úředně vyhlášeny.*

2. Církevní hřbitovy

Hřbitovy zůstaly v Německu z velké části v církevním vlastnictví, aniž by však platilo pravidlo kanonického práva, že na nich mají být pohřbíváni pouze katolíci, čímž se svou funkcí blíží obecním hřbitovům, a tato funkce je v konkordátních smlouvách garantována. Také jejich provozní řády jsou schvalovány příslušnou autoritou veřejné správy. Příkladem je smlouva s Durynskem:

Článek 17

- (1) Církevní hřbitovy požívají ochrany státu.*
- (2) Pohřbívání nevěřících nebo osob jiného vyznání na církevních hřbitovech, které jsou na daném místě jediné, se zaručuje.*

Dodatkový protokol k čl. 17 odst. 2:

Tato záruka platí za předpokladu, že jsou uznány platné předpisy dotčeného hřbitova zejména ohledně užívání hrobů, doby jejich využití a jejich možného odebrání.

- (3) Provozní a poplatkové řády církevních hřbitovů vyžadují povolení úřadu příslušného pro pohřbívání. Na žádost církevního provozovatele hřbitova budou hřbitovní poplatky vybírány v exekučním správním řízení.*

Dodatkový protokol k čl. 17 odst. 3:

(1) Panuje shoda v tom, že státní povolení může být odepřeno jen z důvodů veřejného pořádku, zejména v oblastech stavebního a hygienického dozoru.

(2) Příslušné exekuční správní orgány budou určeny Svobodným státem Durynsko. Náklady spojené s exekučním správním řízením, které nelze zahrnout do exekuce, hradí církevní provozovatel hřbitova.

3. Péče o církevní kulturní památky

Ve smlouvách je na jedné straně zakotvena povinnost církve náležitě pečovat o kulturní památky, na druhé straně se stát zavazuje brát ohled na církevní poslání kulturních památek, podílet se finančně na jejich údržbě a napomáhat získání prostředků z projektů a grantů. Příkladem je smlouva se Saskem:

Článek 19

Církevní kulturní památky

(1) Katolická církev a Svobodný stát se hlásí ke společné odpovědnosti za ochranu a zachování církevních kulturních památek.

(2) Katolická církev se zavazuje, že bude kulturní památky odpovídajícím způsobem udržovat a pečovat o ně a že v rámci svých možností je ponechá přístupné pro veřejnost.

Dodatkový protokol k čl. 19 odst. 2:

Přednostně budou přitom zohledněny bohoslužebné a pastorační zájmy.

(3) Katolická církev má na základě zákona nárok na přiměřenou úhradu výdajů vynaložených na udržování svých kulturních památek ze strany Svobodného státu a bude při rozdělování státních prostředků odpovídajícím způsobem zohledněna. Svobodný stát se zasadí o to, aby Katolická církev obdržela finanční podporu od těch zařízení a úřadů, které působí na národní a mezinárodní úrovni v oblasti ochrany kultury a památek.

4. Státní (zemské) příspěvky katolické církvi

Součástí odškodnění za majetkové křivdy způsobené v době totalitního režimu se nové spolkové země zpravidla zavazují k pravidelné platbě státního příspěvku katolické církvi, a to bez udání konkrétního účelu. Způsob budoucí úpravy výše tohoto příspěvku je také přesně vymezen. Jako příklad uvedeme opět smlouvu se Saskem:

Článek 20

Státní dotace

Svobodný stát proplácí diecízím jejich nároky na státní dotace jedním celkovým ročním obnosem ve výši 1 000 000,- DM. Výše obnosu se bude odpovídajícím způsobem měnit podle změn odměňování úředníků ve státních službách, účinných po 31. 12. 1993.

Dodatkový protokol k čl. 20:

a) Mezi smluvními stranami panuje shoda o tom, že pod zmíněnou klauzulí o proplácení se rozumějí veškeré nároky garantované státními dávkami podle čl. 109 odst. 4 ústavy Svobodného státu Sasko ve spojení s čl. 138 odst. 1 ústavy Německé říše z 11. srpna 1919 a podle čl. 112 odst. 1 ústavy Svobodného státu Sasko. Tím se tyto nároky vyčleňují nezávisle na tom, zda byly stranám známy příslušné právní důvody při uzavírání smlouvy. Nároky vyplývající z povinnosti státu pečovat o stavby podle čl. 11 odst. 2 této smlouvy zůstávají nedotčeny.

b) Prostředky mají diecéze volně k dispozici. Diecéze upravují rozdělení celkového obnosu mezi sebou. Státním úřadům nepřísluší kontrolovat použití těchto prostředků.

c) Platby budou provedeny formou dvanácti měsíčních splátek, převedených na konto určené diecí Drážďany-Míšeň a oznámených příslušnému ministerstvu. Převody na toto konto budou realizovány až poté, co diecéze učiní písemné sdělení, že se dohodly na vnitřním přerozdělení částek. Toto sdělení je pro Svobodný stát závazné, dokud nebude některou ze zúčastněných diecézí vůči příslušnému ministerstvu odvoláno. Pokud se diecéze nedohodnou, budou splatné částky složeny podle ustanovení schovacího řádu z 10. března 1937 (RGBl. I., str. 285), naposledy novelizovaného zákonem z 20. srpna 1990 (BGBl. I., str. 1765).

d) Pokud jde o roky 1991 a 1992, zůstane u doposud poskytnutých záloh. Další dodatečné nároky nebudou uplatněny. Za rok 1990 nebudou uskutečněny žádné platby.

e) Směrodatný je mzdový řád platný pro státní úředníky na území nových spolkových zemí. Za základ se bere nástupní plat funkce vyššího netechnického zaměření ve státní správě, platová třída A 13 podle spolkového mzdového řádu, sedmý platový stupeň, ženatý/vdaná, dvě děti.

5. Církevní daň a její správa

Specifikem Spolkové republiky Německo je stanovení církevní daně jako příplatku k dani z příjmů fyzických osob a její vybírání orgány státní správy. Tato oblast je ve smlouvách detailně regulována, zpravidla ve dvou samostatných člancích smlouvy. Jako příklad regulace v jediném článku uvedeme smlouvu se Saskem-Anhaltskem:

Článek 19

Právo ohledně církevní daně

Správa a vybírání církevních daní

(1) Diecéze, jejich církevní obce a z nich vytvořené svazy mají právo podle zemských předpisů na základě daňových nařízení vybírat církevní daně spolu s církevními poplatky.

Dodatkový protokol k čl. 19 odst. 1:

Církevní daň a církevní poplatky lze vybírat jak samostatně, tak i společně. Diecéze jsou oprávněny stanovit v rádech upravujících církevní daň minimální částky a horní hranice vybíraných částek.

(2) Při vyměrování církevní daně jako příplatku k dani z příjmů (ze mzdy) se diecéze dohodnou na jednotné sazbě příplatku.

(3) Úpravy církevních daní, včetně jejich změn a doplnění, i usnesení o sazbách církevních daní vyžadují státní souhlas.

Dodatkový protokol k čl. 19 odst. 3:

Diecéze budou předkládat svá usnesení o sazbách církevní daně zemské vládě.

Jsou považována za uznaná, pokud odpovídají usnesením předcházejícího rozpočtového roku.

(4) Na návrh diecézí se správa církevní daně (její vyměření a vybírání), nakolik je uznána, přenáší na finanční úřady. Pokud je ve Spolkové zemi daň ze mzdy vybírána v místě pracoviště, jsou zaměstnavatelé povinni daň ve výši stanovené sazbou daně strhnout a odvést.

Dodatkový protokol k čl. 19 odst. 4:

(1) Diecéze uvedou ministerstvu financí číslo zřízeného účtu, na který budou poukazovány celkové příjmy diecézí z církevní daně.

(2) Za správu církevní daně přísluší Spolkové zemi náhrada, jejíž výše se řídí podle výše příjmu z vybraných daní. Roční procentuální sazba bude dohodnuta zvlášť. Smluvní strany se shodují, že platbami této náhrady jsou vyrovnány všechna plnění související se správou daní. Finanční úřady jsou povinny informovat na základě právních předpisů upravujících výběr dávek a ochranu dat příslušná církevní místa ve všech záležitostech souvisejících s církevními daněmi v rámci podkladů, které mají úřady k dispozici, a s ohledem na zásadu proporcionality.

(5) Finančním úřadům přísluší exekuce daní, které spravují.

Nepominutelným a zajímavým prvkem tohoto řešení jsou jednak spolupráce se státem na výběru církevní daně, ale též požadavek státního uznání neboli souhlasu v případě změn sazeb církevní daně, což představuje určité omezení církevní autonomie, ovšem ve prospěch důležité spolupráce se státem (spolkovou zemí).

6. Fiskální úlevy

Ve Spolkové republice Německo má velká část uznaných církví a náboženských společností postavení veřejnoprávních korporací, což platí bezvýtku o církvi katolické. Není proto divu, že jsou jí přiznány výrazné fiskální úlevy, především v oblasti daní. Jako příklad podrobnější regulace uvádíme výňatek ze smlouvy s Braniborskem:

Článek 20

Osvobození od poplatků

Katolická církev, (arci)diecéze, (arci)biskupské stolce, (metropolitní) katedrální kapituly, církevní obce a z nich vytvořené svazy i jiné veřejnoprávní korporace, ústavy a nadace s vlastní právní osobností jsou osvobozeny od správních poplatků podle zemského práva, pokud úřední jednání bezprostředně slouží k provádění církevních cílů.

Dodatkový protokol k čl. 20:

- (1) Církevní cíle jsou cíle uvedené v příslušných zákonných ustanoveních.*
- (2) Osvobození se týká i poplatků vybíraných obecnými soudy ve sporných věcech s výjimkou pracovních sporů vedených soudními exekutory, úřady soudní správy a úřady správy pracovních soudů. Soukromé právnické osoby založené Katolickou církví, které mají bezprostřední církevní účel, jsou osvobozeny od placení nákladů řízení a poplatků v záležitostech justiční správy.*

7. Dary a sbírky

Katolické církvi je garantováno autonomní sbírání darů a vyžadování poplatků. Podomní a pouliční sbírky jsou zpravidla povoleny dvakrát ročně – jako příklad uvádíme smlouvu s Durynskem:

Článek 27

- (1) Diecéze a jejich církevní obce, resp. farnosti jsou oprávněny žádat od svých členů, nezávisle na církevní dani a církevním poplatku, dary a dobrovolná plnění pro církevní účely.*
- (2) Kromě toho se diecézím a jejich charitativním zařízením povolují dvě všeobecné veřejné podomní a pouliční sbírky ročně. Doba konání těchto sbírek se stanoví po dohodě s příslušnými zemskými úřady.*

Zpravidla je samotné konání těchto podomních a pouličních sbírek ponecháno na regulaci samotnou katolickou církví. Výjimkou je smlouva s Meklenburskem-Horním Pomořanskem, v níž se nachází poněkud přísnější úprava hovořící o povolování těchto sbírek:

Článek 19

- (1) *Arcidiecéze, církevní obce a ostatní církevní zařízení jsou oprávněně žádat dary a jiné dobrovolné dávky pro církevní účely.*
- (2) *Zpravidla dvakrát ročně se církvi udělí povolení pro veřejné podomní a pouliční sbírky pro církevní účely.*

Závěr

Je možné konstatovat, že ujednání v konkordátních smlouvách s německými spolkovými zeměmi (které mají věčný charakter konkordátů ve vlastním slova smyslu, ačkoli se takto nenazývají), jsou velmi komplexní, s typickou německou důkladností, a jsou tak výraznou inspirací, a to především pro středoevropský prostor. Ačkoli se nejedná o dílčí majetkové smlouvy, ujednání jsou dosti podrobná, přičemž větší podrobnost se nachází zpravidla v dodatkových protokolech.

BIBLIOGRAFIE

- Konkordat zwischen Seiner Heiligkeit Papst Pius XI. und dem Staate Bayern – Concordato fra Sua Santità il Papa Pio XI e lo Stato Bavarese.* In AAS 17 (1925), s. 41-56. Podepsáno 29.3. 2024, platnost 24. 1. 2025.
- NĚMEC, Damián. *Konkordátní smlouvy Svatého stolce s postkomunistickými zeměmi (1990-2008).* Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. 542 s. ISBN 978-80-89096-45-9.
- Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Land Brandenburg + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e il Land Brandeburgo + Protocollo Finale.* In AAS 96 (2004), s. 625-652. Podepsáno 12. 11. 2003, platnost 13. 5. 2004.
- Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Freien Hansestadt Bremen + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e la Libera Città Anseatica di Brema + Protocollo Finale.* In AAS 96 (2004), s. 452-469. Podepsáno 21. 11. 2003, platnost 13.5. 2004.
- Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Freien und Hansestadt Hamburg + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e la Città Libera e Anseatica di Amburgo + Protocollo Finale.* In AAS 98 (2006), s. 825-847. Podepsáno 29. 11. 2005, platnost 10. 10. 2006.
- Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Freistaat Sachsen + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e lo Stato Libero di Sassonia + Protocollo Finale.* In AAS 89 (1997), s. 613-650. Podepsáno 2. 7. 1996, platnost 29. 4. 1997.
- Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Freistaat Thüringen + Schlussprotokoll – Accordo fra la Santa Sede e lo Stato Libero de Turingia + Protocollo Finale.* In AAS 89 (1997), s. 756-795. Podepsáno 11. 6. 1997, platnost 6. 10. 1997.
- Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und dem Land Sachsen-Anhalt + Schlussprotokoll – Accordo*

Regulace ekonomických záležitostí v sérii smluv s německými spolkovými zeměmi

fra la Santa Sede e il Land Sassonia-Anhalt + Protocollo Finale. In AAS 90 (1998), s. 470-502.
Podepsáno 15. 1. 1998, platnost 22. 9. 1998.

Vertrag zwischen dem Land Schleswig-Holstein und dem Heiligen Stuhl – Accordo fra il Land Schleswig-Holstein e la Santa Sede. In AAS 101 (2009), s. 539-556. Podepsáno 12. 1. 2009, platnost 27. 5. 2009.

OPATŘENÍ ARCIBISKUPSTVÍ PRAŽSKÉHO O SLUŽNÉM DUCHOVNÍCH A DALŠÍCH EKONOMICKÝCH OTÁZKÁCH¹

PROVISIONS OF THE ARCHBISHOPRIC OF PRAGUE ON SALARY OF CLERGY AND OTHER ECONOMICAL QUESTIONS

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, PhD., Th.D., J.C.D.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: V České republice nyní probíhá dlouhodobý proces finančního osamostatňování církví a náboženských společností od státu. Opouští se systém zavedený v době stalinské fáze komunistického režimu, který učinil církve zcela závislémi na státu tím, že je zbavil majetku a podrobil je vnucenému systému financování státem. K nekomplexnějším proměnám bude nucena největší ze všech církví, která rovněž zrestituovala největší množství majetku, totiž katolická církev. Příspěvek popisuje současný pokus Arcidiecéze pražské vytvořit fond, který má do budoucna zabezpečit dostatek finančních prostředků pro výplatu služného kněží, a podrobněji popisuje, odkud se čerpají zdroje do tohoto fondu. Zároveň arcibiskupství zřídilo také některé další fondy, o nichž článek přináší základní údaje.

Klíčová slova: Církve, náboženské společnosti, financování, duchovní, kněží, arcidiecéze, fond, služné, farnost, kanonické právo, sbírky, příspěvky, pastorace.

Abstract: Recently, within the Czech Republic, there has been an ongoing process of financial independence of churches and religious societies from the state. The Stalinist era system, which rendered churches fully reliant on the state by confiscating all their properties and submitting them to a forced system of state financing, is being abandoned. The largest of these churches, the Catholic Church, which has the lions share of the restituted property, is to undergo the most complex of these transformations. The article describes the current attempt of the Archdiocese of Prague at setting up a fund, which is to secure enough finances for priestly salaries into the future, and in further detail describes the drawing of financial resources into said fund. At the same time, the Archbishopric also instituted several other funds, of which the article offers a basic description.

Key words: Churches, religious societies, financing, clergy, priests, archdiocese, fund, salary, parish, canon law, donations, contributions, pastoral care.

---

¹ Příspěvek byl vypracován v rámci řešení projektu VEGA 1/01/0170/21 Medzinárodnoprávne záväzky Slovenskej republiky v oblasti financovania Katolíckej cirkvi.

1. Přechod církví k finanční nezávislosti

Konečným cílem dlouho očekávaného českého zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi² je celkové finanční osamostatnění církví a náboženských společností. Jistěže se počítá s tím, že stát a další veřejné instituce budou v České republice i nadále přispívat například na rekonstrukce církevních památek nebo na podporu společensky prospěšných církevních aktivit, avšak provozní náklady, včetně platů svých duchovních, mají v budoucnu plně hradit samy církve.

Některé menší křesťanské církve vždy očekávaly od svých věřících výrazné finanční zapojení do církevních aktivit, například v podobě „saláru“, jak jej označuje terminologie českobratrských evangelíků, nebo přímo „desátků“,³ zatímco jiné církve mají také dlouhodobě stabilizované postupy při využívání vybíraných prostředků.⁴ Povinnost vydržovat vlastní duchovní přímo zakotvuje například ústava Církve bratrské: „Sbory přispívají na zabezpečení činnosti orgánů Církve bratrské, platů kazatelů a zaměstnanců vyplácených církví.“⁵ Na přímé financování státem v době před vstupem zákona o majetkovém vyrovnání v účinnost již nedosáhla církev Křesťanská společenství, první ze všech „nových“ církví, registrovaných podle dnes platné právní úpravy na základě snadno dosažitelného cenzu pouhých 300 členských podpisů.⁶ V této církvi se považuje za spravedlivé a přiměřené, aby byli věřícími vydržováni její pastoři, zejména jakožto otcové rodin, a mohli vést styl života, který odpovídá běžným současným standardům.⁷

² Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi ve znění pozdějších předpisů. Zákon vstoupil v účinnost k 1. 1. 2014.

³ To platí například pro Adventisty sedmého dne: „Církev hospodaří s vlastními finančními zdroji, které získává formou povinného desátku (jeho neplacení ovšem nevede ke kázeňskému opatření) a prostřednictvím sbírek a darů.“ NEŠPOR, Zdeněk R., VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, Praha: Karolinum, 2015, s. 166.

⁴ „V Církvi československé husitské je z darů a sponzoringu doplňován *Fond bratrské svépomoci*, jehož základ se vytváří povinnými odvody diecézí, jejichž výše se stanoví podle počtu členů církve v diecézích evidovaných.“ TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církve v České republice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 128.

⁵ Ústava Církve bratrské, čl. 35 odst. 2.

⁶ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 4563/2002-22, z 19. 6. 2002.

⁷ „Má-li se pastor dobře starat o svou rodinu, pak se o ni musí dobře starat i po finanční stránce. Jistěže to není ani to první, ani to nejdůležitější. Nicméně biblický princip, že nemají děti shromažďovat pro rodiče, nýbrž rodiče pro děti (2. Kor 12: 14), platí stále, přestože byl léty socialistické vlády i v myslích křesťanů značně zamlžen. Pastor by měl mít na školné pro své děti a měl by být schopen svým dětem něco naspořit.“ DRÁPAL, Dan, *Budování sboru*, Praha: Ampelos, 1999, s. 67–68.

Katolická církev byla zásahy komunistického režimu proti svému majetku v porovnání s méně početnými církvemi postižena nejvíce, a proto vkládala velké naděje do restitucí nezákonně zabaveného jmění. Brzy se rozšířila představa, že právě tyto majetky se v budoucnu stanou bezproblémovým a spolehlivým zdrojem stabilních církevních příjmů. U mnoha věřících se tak vytvořil falešný dojem, že nikoli oni sami svojí ochotou přispívají na církev a její duchovní, nýbrž majetkové výnosy z nemovitostí se stanou dominantním finančním zdrojem chodu církve. Věřící i církevní představitelé obviňovali stát, resp. jednotlivé politické reprezentace, z otálení, nedostatku politické vůle restituovat a rovněž z nedostatečně vysokého finančního ohodnocení kněží.⁸

Přechod ke zcela samostatnému hrazení mzdových nákladů umožňuje především zákonem stanovený příspěvek na podporu církevní činnosti: „Po dobu 17 let ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona stát vyplácí dotčeným církvím a náboženským společnostem příspěvek a podporu jejich činnosti. V prvních třech letech přechodného období se výše příspěvku rovná částce poskytnuté [...] v roce 2011. Výše příspěvku se od čtvrtého roku přechodného období každoročně snižuje o částku odpovídající 5 % částky vyplacené v prvním roce přechodného období.“⁹ Toto sedmnáctileté přechodné období je tedy určeno k adaptaci na samostatné financování¹⁰ a odpovídá svým smyslem také tomu, co předpokládal již dosud neratifikovaný návrh konkordátní smlouvy se Svatým stolcem z roku 2002: „V České republice je ekonomické zabezpečení katolické církve zaručeno právním řádem České republiky. V případě vypracování nového modelu financování bude zajištěno, aby proces jeho zavádění nebyl v přechodném období příčinou ekonomických problémů v katolické církvi. Nový model by nahradil stávající.“¹¹

⁸ Do přijetí zákona č. 428/2012 Sb. stále platil „dinosaurius českého právního řádu“, zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, i když očištěný od některých původních diskriminačních ustanovení. Platové tabulky a valorizace služného duchovních se určovaly vládními nařízeními.

⁹ Srov. zákon č. 428/2012 Sb., § 17 odst. 1–3.

¹⁰ „Ačkoliv cílem zákona o majetkovém vyrovnání je odstranit finanční vazbu církvi a náboženských společností na stát, musely být na druhé straně reflektovány možné likvidační důsledky zrušení hospodářského zabezpečení státem pro většinu dotčených církví a náboženských společností. [...] Účelem přechodného období je minimalizovat následky radikální změny uspořádání vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi tak, že stávající závislost dotčených církví a náboženských společností na státním financování je odbourávána postupně.“ JÄGER, Petr, CHOCHOLÁČ, Aleš, *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*, Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 178–179.

¹¹ *Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů*, čl. 17, in: *Revue církevního práva* 22-2/2002, s. 163–175, s. 173–174.

2. Dilemata přímé ekonomické vazby duchovních s věřícími

Vstupem zákona o majetkovém vyrovnání v účinnost převzaly mzdové náklady včetně úhrad služného duchovních katolické diecéze. Na rozdíl od státu, který jejich platy průběžně valorizoval, žádná z diecézí dodnes neprovedla významnější zvýšení služného, s výjimkou tak nízkých položek, které se při zvyšování státem stanoveného mzdového minima ocitly až pod tímto minimem. Pražská arcidiecéze se nyní pokouší vytvořit nový model, který by měl vést samotné věřící k uvědomělejší finanční účasti na podpoře svých vlastních duchovních. Je zřejmé, že přímá finanční vazba, kdy by si mohla kněze dovolit jen farnost, která je schopná jeho služné sama ufinancovat, je v podmínkách katolické církve v České republice nerealizovatelná.

Taková bezprostřední vazba mezi duchovním a jemu svěřeným stádcem je rovněž ekleziologicky neadekvátní. Kazatel a pastýř se totiž touto cestou může stát příliš jednostranně zavázán svým „živitelům“ a nepozdvihne proti nim v případě potřeby prorocký hlas, neboť se bude obávat jejich nepřízně a odmítnutí. Biblicky vyjádřeno, duchovní již nemůže „hlásat vhod i nevhod“ a lidé „si podle svých choutek seženou učitele, kteří by vyhověli jejich přáním“.¹² V některých protestantských útvarech se konají konkurzy na přijetí duchovních volbou, jejichž součástí jsou také vzorová kázání.¹³ V katolické církvi byla ostatně konkurzní řízení na místa farářů již dávno zrušena, ačkoli měla samozřejmě jinou podobu, než konkurzy v protestantském prostředí.¹⁴

Pražská arcidiecéze zvolila jako kompromisní prostředek mezi neutralitou přispívání „na církev obecně“, a naopak příliš bezprostřední vazbou platících věřících na konkrétního duchovního, vytvoření nového, speciálního fondu. Jedná se o Fond sv. Vojtěcha, neboli Fond mzdové podpory (služného) duchovních v arcidiecézi.¹⁵ Jeho zřízení snad upozorní alespoň některé katolické věřící, že nemohou výnosy z restituovaného církevního majetku považovat za automatický prostředek zajištění finanční budoucnosti církve a že jsou to pře-

¹² Srov. 2 Tm 4,2–3.

¹³ „Českobratrská církev evangelická se spravuje zásadami presbyterně-synodního zřízení. V čele jednotlivých místních sborů stojí volené staršovstvo spolu s farářem, voleným všemi členy sboru.“ FILIPI, Pavel, *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 181.

¹⁴ CIC/1917, kán. 459 § 4: „V krajích, kde se obsazování farností děje konkursem, ať zvláštním, podle předpisu konst. Benedikta XIV. ‚Cum illud‘ z 14. pros. 1742, ať obecným, se tento způsob podrží, pokud Apoštolský Stolec nenařídí jinak.“

¹⁵ Směrnici o zřízení fondu a podmínkách jeho používání podepsal arcibiskup pražský v Praze dne 4. 3. 2021, čj. A/2021/1977.

devším oni sami, kdo nesou zodpovědnost za ty, kteří jim poskytují duchovní služby. Sami duchovní byli před první sbírkou ve prospěch nově zřízeného fondu proto vyzváni: „Žádáme o propagaci této sbírky a také o vysvětlení kroků, které vedou ke změnám v hospodaření arcidiecéze.“¹⁶

3. Fond svatého Vojtěcha

Tento fond je ve skutečnosti opožděnou realizací přechodu na nový typ hospodaření, který předpokládá platný Kodex kanonického práva. Katolická církev se totiž již na Druhém vatikánském koncilu (1962–1965) odhodlala opustit dosavadní systém hospodaření prostřednictvím výnosů z obročí (beneficií): „Hlavní důraz je třeba klást na funkci, kterou posvěcení služebníci zastávají. Proto se má upustit od takzvané beneficiální soustavy, nebo aspoň se má tak upravit, aby složka beneficiální, neboli právo na příjmy z dotace připojené k funkci, byla něčím podružným a hlavní místo aby právně připadlo samé církevní funkci, jíž se napříště má rozumět jakýkoli úřad trvale udělený k plnění duchovního cíle.“¹⁷ V rámci řádné pastorace tak vzniká právnická osoba „farnost“¹⁸ a má docházet k požadované transformaci dosavadních beneficií na fondy,¹⁹ zabezpečující hmotné udržování kléru: „Každá diecéze má zvláštní zařízení, které shromažďuje majetek nebo dary k tomu účelu, aby bylo postaráno o udržování duchovních, kteří vykonávají službu ve prospěch diecéze [...], pokud o ně není postaráno jinak. Kde dosud není zřízeno náležité sociální zabezpečení pro duchovní, postará se biskupská konference o zřízení zařízení, které by dostatečně zajišťovalo sociální zabezpečení duchovních.“²⁰

Účel fondu svatého Vojtěcha je vymezen v ustanovení směrnic č. 1.1.: „Fond mzdové podpory (služného) duchovních v Arcidiecézi pražské představuje praktickou realizaci vnitřní církevní solidarity. Je určen pro vytváření finančního zdroje určeného na financování osobních nákladů duchovních v služebním vztahu s Arcibiskupstvím pražským.“ Solidarita jako taková je projevem důvěry a musí být proto opravdu autentická. Pokud je vynucená, pak charakter skutečné solidarity ztrácí. V případě přispívání na služné duchovních by se mělo ideálně jednat o spontánní pochopení pro reálné a vyčíslitelné potřeby,

¹⁶ Srov. čj. A/2021/3284, in: *Acta curiae archiepiscopalis pragensis* č. 4/2021, s. 3.

¹⁷ *Presbyterorum ordinis*, dekret o službě a životě kněží, č. 20.

¹⁸ Srov. CIC/1983, kán. 515.

¹⁹ Srov. CIC/1983, kán. 1272,

²⁰ CIC/1983, kán. 1274 § 1 a § 2.

doprovázené ustanoveními směrnice, jež činí toto přispívání závazným. Avšak obdobně jako funguje tzv. Lafferova křivka při zvyšování daňové zátěže (příliš vysoké zdanění začne „překvapivě“ přinášet menší výnosy), tak také v centralizovaném církevním systému, který pohlcuje příliš velké množství plateb a povinných odvodů nad únosnou mez, může být soustavné kupení dalších a dalších požadavků kontraproduktivní.

Je pozoruhodné, že masivní přerozdělování finančních prostředků dlouho nepatřilo mezi běžný způsob získávání příjmů ze strany církevních právnických osob. To respektovala i státní moc, jak potvrzuje ještě prvorepublikový kongruový zákon.²¹ Diecéze šetřily nedotknutelnost příjmů z církevních obročí (beneficií), nevybíraly přebytky z bohatších farností ve prospěch poskytnutí podpory chudším. Ještě v prvorepublikovém Československu to byl sám stát, který se po vzoru dosavadní rakousko-uherské praxe zavázal doplácet na chod příjmově méně saturovaných beneficií to, co je pro ně vhodné (*portio congrua*).

Z toho je patrné, že plánovaný přechod na úplné samofinancování chodu církve může být za podmínek v České republice snad až příliš ambiciózní snahou oprostít se od systému státního financování, byť vnuceného komunistickým režimem. Přitom tomu ani před nástupem totalitního režimu nebylo tak, že by se stát na financování potřeb církve nepodílel, jak o tom svědčí například již zmíněný kongruový zákon. Také poté, co se na Slovensku ukázalo, že příjmy z církevních restitucí nebudou postačovat na hrazení platů duchovních,²² došlo k opuštění představy úplného samofinancování církví²³ a služné duchovních je tam dodnes hrazeno státem, i když původní systém byl vhodně modifikován.²⁴

Směrnice o zřízení fondu sv. Vojtěcha uvádí adresáty, kterým jsou určeny povinnosti v ní uvedené. Jsou to: „a) farnosti, b) duchovní správy a kvazifarnosti, c) kapituly, d) další právnické osoby, které mají tento závazek určen sa-

²¹ Zákon č. 122/1926 Sb. z. a n., o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných, případně recipovaných.

²² Restituční proces zde byl zahájen již roku 1993 na základě zákona č. 282/1993 Z. z., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společenstvem.

²³ Ta byla původně formulována rovněž na Slovensku: „Na období let 1994–1998 se navrhlo zavést tzv. přechodné období, ve kterém se stát bude ještě podílet na financování zvláště učených potřeb církví a náboženských společností. Potom by se zavedlo financování církví takovou formou, která bude odpovídat moderním zásadám vztahu státu a církví tak, aby se mohly postupně ekonomicky osamostatnit.“ HOLEČKO, Miroslav, *Súčasná forma finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike*, in: MULÍK, Peter (ed.), *Modely ekonomického zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností*, Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1997, s. 17–21, s. 20.

²⁴ Zákon č. 370/2019 Z. z., o finanční podpoře činnosti církví a náboženských společností.

mostatným ujednáním s Arcibiskupstvím pražským“. Příjemci peněžních prostředků z fondu jsou pak „kněží, popř. jáhni ustanovení ordinářem ke službě ve farnostech“, jimiž se souhrnně rozumí všechny povinné subjekty pod body a) – d). Je ovšem třeba upozornit na základní ustanovení Kodexu kanonického práva ohledně odměňování trvalých jáhnů ve službě církvi: „Ženatí jáhnové, kteří se zcela věnují církevní službě, zasluhují odměnu, z níž mohou uspokojit potřeby své i své rodiny; ti, kteří pobírají odměnu ze světského zaměstnání, které vykonávají nebo vykonávali, hradí své životní náklady z těchto příjmů.“²⁵ Navíc je vhodné připomenout také ustanovení kodexu, podle něhož nesmí stát v čele farnosti nikdo jiný než kněz: „K tomu, aby někdo byl platně ustanoven farářem, se vyžaduje, aby byl knězem.“²⁶

Zdroje fondu tvoří podle bodu 2.3. směrnic zejména: „a) dary přijaté na účel fondu od fyzických a právnických osob (včetně darů nadace Arietinum), b) příspěvky farností, c) výnosy kostelních sbírek vyhlášených na účel fondu v plánu sbírek na příslušný rok“. Jestliže v roce 2021 byly takové sbírky dvě, pak na rok 2022 byly již plánovány a uskutečněny čtyři, což může svědčit jak o snaze arcidiecéze vzbudit u věřících vědomí spoluzodpovědnosti za hmotné zabezpečení služebníků církve, tak ovšem i o latentně neuspokojivé finanční situaci arcidiecéze.²⁷

Příspěvky farností sestávají z příjmů z ostatních sbírek, kromě sbírek účelových, neboli jak formuluje bod 2.4.1, „sbírek vyhlášených na konkrétní účel v plánu vyhlášených sbírek na příslušný rok (tzv. vyhlášené sbírky) a sbírek konaných na konkrétní účel na základě předchozího písemného schválení ordináře“. Pokud ovšem objem sbírek za kalendářní rok nepřevyšuje 100 000 Kč, příspěvek farnost neodevzdává, zatímco převyšuje-li výnos sbírek tuto sumu, pak činí příspěvek 10 % z jejich celkového objemu. Ustanovení o příspěvcích z tržeb, kterými je třeba přispívat do fondu, bylo v současné době v některých detailech novelizováno.²⁸ Jedná se o výsledovky z tržeb za vlastní výro-

²⁵ CIC/1983, kán. 281 § 3.

²⁶ CIC/1983, kán. 521 § 1.

²⁷ Není žádoucí, aby v bohatém státě s robustní sociální politikou, jakým je Česká republika, došlo ke kolapsu ve věci odměňování duchovních: „Kdo zná situaci v mnoha misijních zemích, ví, že jsou země, v nichž kněží musí žít z mešních stipendií a nemnohých darů. Často žijí v krajní chudobě, nemají nemocenské pojištění, ani zajištěnou péči ve stáří.“ KÜNG, Klaus, *Perspektiven eines Diözesanbischofs auf die Frage der Kirchenfinanzierung*, in: MÜLLER, Ludger, REES, Wilhelm, KRUTZLER, Martin (Hg.), *Vermögen der Kirche – Vermögende Kirche. Beiträge zur Kirchenfinanzierung und kirchlichen Vermögensverwaltung*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2015, s. 231–238, s. 231.

²⁸ Novela č. 1 Fondu sv. Vojtěcha, čj. A/2021/7387, se vstupem v účinnost k 1. 9. 2021.

ky, z prodeje služeb, z krátkodobého i dlouhodobého finančního majetku a částečně též z prodeje dlouhodobého nehmotného a hmotného majetku. Příspěvek z tržeb se odvíjí od příspěvkového základu pro odvod farností a činí 0 % z části příspěvkového základu nepřevyšujícího 100 000 Kč, 10 % z části příspěvkového základu převyšujícího 100 000 Kč až k hranici 1,5 mil. Kč, a 15 % z části příspěvkového základu převyšujícího 1,5 mil. Kč. Arcibiskupství pražské se rovněž zavazuje farnostem ke každoročnímu podávání informací „vhodným způsobem“.

4. Další fondy zřízené Arcibiskupstvím pražským

Ekonomické vedení Arcibiskupství pražského si je jistě vědomo, že adresnější a konkrétnější udání účelu fondů, založených na přerozdělovacích procesech, by zřejmě znamenalo pro povinné subjekty větší motivaci. Proto se také vstupem v účinnost směrnice o fondu sv. Vojtěcha ruší dřívější tzv. svépomocný fond.²⁹ Byl také nově zřízen nový samostatný Fond biskupa Podlahy – Fond mezd pracovníků pro farnosti. Směrnice o zřízení tohoto fondu³⁰ uvádí ve svém bodu č. 1 v cí prospěch je fond zřizován: „Odborní pracovníci pro farnosti v pracovním poměru k Arcibiskupství pražskému, jejichž osobní náklady jsou pokryty z fondu, jsou zaměstnanci Arcibiskupství pražského, kteří poskytují odborné konzultace a poradenství farnostem, včetně vypracování potřebné dokumentace a výkazů, a vytváří pro ně metodické postupy a návody; jedná se například o stavební techniky, účetní.“ Zdrojem fondu nejsou sbírky věřících, nýbrž v souladu s bodem č. 2 směrnic příspěvky jednotlivých farností: „Příspěvek farnosti odpovídá poměrné části nákladů na mzdu konkrétního zaměstnance dle množství činnosti, kterou pro farnost vykonává. Dohoda o rozdělení mzdových nákladů mezi jednotlivé farnosti je předkládána příslušným okrskovým vikářem či vikáři k rukám generálního vikáře pro správu a organizaci, který o této záležitosti rozhoduje.“

Dále arcibiskupství zřídilo Fond kardinála Harracha – Fond podpůrný a transformační.³¹ Ten nahradil dosavadní Fond rozvoje pastorační na území

²⁹ Směrnice čj. 3649/2010 pro Svěpomocný fond Arcibiskupství pražského ze dne 30. 6. 2010 ve znění pozdějších novel a Rozhodnutí ke Směrnici čj. 3649/2010 pro Svěpomocný fond Arcibiskupství pražského čj. A/2020/2501 ze dne 11. 3. 2020.

³⁰ čj. A/2021/1978 ze dne 4. 3. 2021.

³¹ Směrnice o zřízení fondu a podmínkách jeho používání byla vyhlášena dne 4. 3. 2021 pod čj. A/2021/1979.

diecéze.³² Účelem tohoto dalšího nového fondu je podle bodu č. 1 směrnic financování transformace správy a budování zázemí farností, které budou do budoucna plánované jako opěrné body pro pastorači. Vzhledem k nízké návštěvnosti a geografické rozlehlosti jednotlivých farních a dalších kostelů tak arcibiskupství hodlá vytvářet větší centralizované pastorační jednotky. Vzorem může být například praxe německých diecézí, které slučovaly farnosti (*Fusionierung*) do větších pastoračních jednotek (*Seelsorgeeinheiten*).³³

Podle bodu č. 2 jsou zdrojem fondu příspěvky samotného arcibiskupství a navíc dary i dědické pozůstalosti. Podle bodu č. 3 lze čerpat prostředky z fondu způsobem řádným a mimořádným. Řádný způsob se realizuje na základě žádosti duchovního správce zaslané vedoucímu Stavebního odboru arcibiskupství, mimořádný pak nastupuje v případě potřeby krytí nepředvídatelných nákladů v mimořádných situacích. Fond předpokládá podle bodu č. 4 zřízení poradní komise, která bude dvakrát ročně zasedat a bude složena z obou generálních vikářů (pro kněžstvo a duchovní život, pro správu a organizaci), biskupského vikáře pro pastorači, výkonného ředitele, dvou okrskových vikářů zvolených okrskovými vikáři a dvou kněží jako zástupců duchovní správy farností (jedné pražské a jedné mimopražské) zvolených kněžskou radou.³⁴

Arcibiskupství navíc zřídilo též Misijní fond Arcibiskupství pražského. Směrnice o jeho zřízení a užívání³⁵ uvádí, že fond slouží k podpoře misijních, evangelizačních a pastoračních aktivit církve. I zde, jak uvádí čl. 3 směrnic, lze čerpat způsobem řádným, podle schváleného rozpočtu Arcibiskupství pražského, nebo mimořádným, v případě potřeby krytí výdajů, tj. nákladů nepředvídatelných, které překračují rámec schváleného rozpočtu fondu.

³² Jeho statut byl vydán pod čj. 6872/2002 ze dne 27. 5. 2002.

³³ V době komunistického režimu se udržovalo nasazení pastoračních sil, které bylo zakořeněno v dávné minulosti, a je zřejmé, že v něm již nelze s potřebnou efektivitou pokračovat: „Ze všeho vyplývá velmi důležitá skutečnost pro pastorační situaci u nás a pro její transformaci – že jsme upjatí na model barokní a josefínské pastorace jako na ideál, respektive na model života církve (ty prvorepublikové jsou od nich vlastně odvozeny), a proto vidět situaci takovou, jaká je, není vůbec lehké.“ OPATRŇY, Aleš, *Minulost a současnost pastorální činnosti v českých zemích*, in: AMBROS, Pavel, JARAB, Jozef, KŘIŠŤAN, Alois, MRÁZ, Marián, OPATRŇY, Aleš, SÝKORA, Pavol, *Úkoly pastorační činnosti církve a pastorální teologie v Českých zemích*, Olomouc: Centrum Aletti, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1997, s. 36–38, s. 37.

³⁴ „Úlohou kněžské rady je pomáhat diecéznímu biskupovi v oblasti moci řízení. Jsou určité náznaky, že kněžská rada má být poradním orgánem biskupa v zákonodárných záležitostech, jak to již naznačuje termín ‚senát‘, kterým zákonodárce nazývá kněžskou radu.“ DUDA, Ján, *Boží ľud. Výklad druhej knihy Kódexu kánonického práva z roku 1983*, Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1995, s. 238.

³⁵ Ze dne 1. 3. 2020, publikované pod čj. A/2020/2118.

Souhrnně uvedeno disponuje Arcibiskupství pražské pro financování své hlavní činnosti dosud těmito fondy: Mzdový a pastorační fond Arcibiskupství pražského, Fond mzdové podpory kněží v Arcidiecézi pražské, Fond mezd pracovníků pro farnosti a vikariáty, Fond podpůrný a transformační, Fond charitativní a humanitární pomoci, Fond školství, Fond pastorační a Fond na bohoslovce. Pokud se týče mimocírkevních zdrojů, čerpají fondy své hmotné prostředky především z finančních investic, výnosů z nájemního bydlení, z nájmu komerčních ploch a retailů, z výnosů lesní prvovýroby a z fotovoltiky a větrníků.³⁶

5. Závěrem

Zřízení Fondu mzdové podpory (služného) duchovních v Arcidiecézi pražské je konkrétním pokusem o uchopení velmi závažné a citlivé otázky odměňování duchovních. Za dřívějšího právního stavu, kdy byly platy kněží hrazeny na základě tzv. zvláštního práva církvi „být financovány z veřejných rozpočtů“,³⁷ docházelo k jejich průběžným, i když nedostačujícím valorizacím, zatímco nyní výše příjmů duchovních spíše stagnuje. Je zřejmé, že na hrazení služného by se daleko větší měrou než doposud měli podílet věřící, proto se arcidieceze pokusila najít účinný nástroj, aby bylo možno duchovní v pastorační službě důstojněji odměňovat. Úspěšnost tohoto přerozdělovacího mechanismu ukáže teprve budoucnost. Je však dobrým znamením, že se arcidieceze o nějaké systémové řešení dlouhodobého problému alespoň pokusila.

LITERATURA

- Acta curiae archiepiscopalis pragensis* č. 4/2021.
Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, in: *Acta Apostolicae Sedis* 75, Pars II (1983), s. 1–317.
Codex iuris canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, in: *Acta Apostolicae Sedis* 9, Pars II (1917), s. 5–593.
CONCILIUM VATICANUM II, *Presbyterorum ordinis*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 58 (1966), s. 991–1024.
Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

³⁶ Viz in: *Výroční zpráva – Arcidieceze pražská*, Praha: Arcibiskupství pražské, 2023, s. 46.

³⁷ Srov. § 7 odst. 1 písm. c) původního znění zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společenství a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

- DRÁPAL, Dan, *Budování sboru*, Praha: Ampelos, 1999.
- DUDA, Ján, *Boží ľud. Výklad druhej knihy Kódexu kánonického práva z roku 1983*, Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1995.
- FILIPÍ, Pavel, *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012.
- HOLEČKO, Miroslav, *Súčasná forma finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike*, in: MULÍK, Peter (ed.), *Modely ekonomického zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností*, Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1997.
- JÄGER, Petr, CHOCHOLÁČ, Aleš, *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*, Praha: Wolters Kluwer, 2015.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Výroční zpráva 2023 – Arcidiecéze pražská*, Praha: Arcibiskupství pražské, 2023.
- KÜNG, Klaus, *Perspektiven eines Diözesanbischofs auf die Frage der Kirchenfinanzierung*, in: MÜLLER, Ludger, REES, Wilhelm, KRUTZLER, Martin (Hg.), *Vermögen der Kirche – Vermögende Kirche; Beiträge zur Kirchenfinanzierung und kirchlichen Vermögensverwaltung*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2015, s. 231–238.
- NEŠPOR, Zdeněk R. VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, Praha: Karolinum, 2015.
- OPATRNÝ, Aleš, *Minulost a současnost pastorální činnosti v českých zemích*, in: AMBROS, Pavel, JARAB, Jozef, KŘIŠŤAN, Alois, MRÁZ, Marián, OPATRNÝ, Aleš, SÝKORA, Pavol, *Úkoly pastorační činnosti církve a pastorální teologie v Českých zemích*, Olomouc: Centrum Aletti, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1997.
- Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů (*Accordo tra la Santa Sede a la Repubblica Ceca sul regolamento dei rapporti reciproci*), in: *Revue církevního práva* 22-2/2002, s. 163–175.
- TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- Ústava Církve bratrské*, Brno: Matprint, 2001.
- Zákon č. 370/2019 Z. z., o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností.
- Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodárském zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátem.
- Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení cirkví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).
- Zákon č. 122/1926 Sb. z. a n., o úpravě platů duchovenstva cirkví a náboženských spoločností štátem uznaných, případně recipovaných.
- Zákon č. 282/1993 Z. z., o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam.

Michaela Moravčíková
(editor)

**TRADIČNÉ A NETRADIČNÉ FORMY
FINANCOVANIA CIRKVI**

Zodpovedný redaktor: Mgr. Peter Kolník
Grafická úprava: Jana Janíková
Návrh obálky: Mgr. Marek Petržalka

Pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 430. publikáciu.

ISBN 978-80-568-0703-3